

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

TÜTÜN MAMULLERİ ÜZERİNE UYGULANAN ÖZEL
TÜKETİM VERGİSİNİN MÜKELLEF TERCİHLERİNE ETKİSİ:
ISPARTA İLİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
Dudu TUĞRUL
1830214055

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi İclal DAĞLIOĞLU ŞANLI

ISPARTA - 2023

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Tütün Mamulleri Üzerine Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Mükellef Tercihlerine Etkisi: Isparta İli Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Dudu TUĞRUL
02/05/2023

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	DUDU TUĞRUL
Öğrenci Numarası	1830214055
Enstitü Ana Bilim Dalı	MALİYE
Programı	YÜKSEK LİSANS
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	DR. ÖĞR. ÜYESİ İCLAL DAĞLIOĞLU ŞANLI
Tez Başlığı	TÜTÜN MAMULLERİ ÜZERİNE UYGULANAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN MÜKELLEF TERCİHLERİNE ETKİSİ: ISPARTA İLİ ÖRNEĞİ
Turnitin Ödev Numarası	2083322604

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 123 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 03/05/2023 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 16 'dır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

03/05/2023
(İmza)

**Dr. Öğr. Üyesi İclal
DAĞLIOĞLU ŞANLI**

(TUĞRUL, Duda, *Tütün Mamulleri Üzerine Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Mükellef Tercihlerine Etkisi: Isparta İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2023

ÖZET

Tütün mamulleri ve özellikle sigara kullanımı dünyada ölüm risk sıralamasında üst sıralarda yer almakta olup Dünya ve Türkiye açısından önemli bir sağlık sorunudur. Sağlık sorununa ilaveten topluma önemli maliyetler yükleyen sigara kullanımı uzun yıllar boyunca kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Tütün kullanımını kontrol açısından uygulanan politikalardan biri tütün mamullerine uygulanan özel tüketim vergisidir.

Bu çalışmada öncelikle tütün kontrolünde uygulanan özel tüketim vergisi açıklanmış ve bu kontrol yönteminin etkinliğini ölçmek amacıyla yüksek oranlı vergilerin kullanıcıların tutum ve davranışlarından değişim meydana getirip getirmediği 5’li likert ölçeğine dayalı anket yöntemi ile ölçülmeye çalışılmıştır. Bir çalışmanın anlamlı sonuçlar verebilmesi için evren ve konunun daraltılması gerekmektedir. Evren olarak Isparta ilinde yaşayan sigara kullanıcıları belirlenmiş ve konu açısından ise Özel Tüketim Vergisinin tütün ve tütün ürünleri içinde en çok kullanılmakta olan sigara üzerine uygulanan Özel Tüketim Vergisi seçilmiştir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda uygulanan özel tüketim vergilerinin tek başına etkin bir politika olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Tüketim Vergisi, Günah Vergileri, Sigara, Tütün Kontrolü.

(TUĞRUL, Dudu, *The Effect of Special Consumption Tax on Tobacco Products on Taxpayer Preferences: The Case of Isparta Province*, Master's Thesis, Isparta, 2023

ABSTRACT

Tobacco products, and especially smoking, are at the top of the world's death risk rankings and it is an important health problem for the world and Turkey. In addition to the health problem, smoking, which imposes significant costs on the society, has been tried to be controlled for many years. The most widely used method to control tobacco use is the special consumption tax applied to tobacco products.

In this prepared study, firstly, the special consumption tax applied to tobacco was explained and then, in order to measure the effectiveness of this control method, it was tried to measure whether high-rate taxes would change the behavior and attitudes of users. In order for a study to yield meaningful results, the universe and the subject need to be narrowed down. Cigarette users living in the province of Isparta were determined as the universe, and the Special Consumption Tax applied on cigarettes, which is the most widely used among tobacco and tobacco products of the Special Consumption Tax, was chosen in terms of the subject. As a result of the statistical analysis, it was concluded that the special consumption taxes were not effective on their own.

Key words: Special Consumption Tax, Sin Taxes, Cigaret, Tobacco Control.

ÖNSÖZ

Akademik kariyerimin ilk basamağı olan yüksek lisans tezimi, yoğun bir çalışma, emek ve gayret sonucunda başarılı bir şekilde tamamlamış bulunmaktayım

Çalışmamda emeği geçen sayın danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İclal DAĞLIOĞLU ŞANLI' ya ve sayın jüri üyelerim Prof. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK ve Dr. Öğr. Üyesi Murat İÇMEN'e teşekkürlerimi sunarım. Teze olan katkılarından dolayı sayın Doç. Dr. Dilek ÇETİN'e teşekkür ederim. Bu süreçte manevi desteğini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi en içten dileklerle sunarım. Ayrıca bu süreçte 3 yaşında olmasına rağmen anlayışını esirgemeyen oğlum Mehmet Oğuzhan TUĞRUL'a minnetarım. Ayrıca anket sürecimde sabırla anket sorularını cevaplayan tüm anket katılımcılarına teşekkürü borç bilirim.

Dudu TUĞRUL
ISPARTA, 2023

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHÇESİ VE GÜNAH VERGİLERİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	2
1.1. Dünya’da Özel Tüketim Vergisinin Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2. Türkiye Cumhuriyeti’nde Özel Tüketim Vergisinin Tarihsel Gelişimi	6
2. GÜNAH VERGİLERİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ VE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN ALINMA NEDENLERİ VE ÖZELLİKLERİ	8
2.1. Özel Tüketim Vergisinin Tanımı.....	8
2.2. Günah Vergileri Kapsamında Özel Tüketim Vergisinin Değerlendirilmesi ve Günah Vergilerinin Özellikleri.....	9
2.3. Özel Tüketim Vergisinin Alınma Nedenleri	10
2.3.1. Dolaylı Vergilerde Sadeleşme	10
2.3.2. Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum	11
2.3.3. Gelir Elde Etmek	13
2.3.4. Negatif Dışsallığı Yüksek Olan Malların Tüketimini Azaltmak.....	13
2.3.5. Vergi Yüğü Dağılımında Artan Oranlılığın Gerçekleştirilmesi	15
2.3.6. Hizmet Bedeli Yerine İkame Edilebilme.....	15
2.3.7. Vergi İdaresine Kolaylık Sağlamak	15
2.3.8. Çevre Kirliliğini Önlemek	16
2.4. Özel Tüketim Vergisinin Özellikleri	16
2.4.1. Tek Aşamalıdır	16
2.4.2. Yönetimi Kolaydır	17
2.4.3. Kapsamı Sınırlıdır.....	17

2.4.4. Mal Tanımı Standarttır.....	18
2.4.5. Mali Politikaların Uygulanmasında Etkindir	18
2.4.6. Şeffaf Yapılıdır	18
2.4.7. Daha Adildir	19

2. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TÜRK VERGİ MEVZUATI İÇİNDEKİ YERİ

1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNE İLİŞKİN MEVZUAT HÜKÜMLERİ.....	20
1.1. Özel Tüketim Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay.....	22
1.2. Özel Tüketim Vergisinde Vergi Mükellefiyeti.....	23
1.3. Özel Tüketim Vergisine Yönelik Vergi Oranları ve Miktarları	24
2. TÜTÜN ÜRÜNLERİNE UYGULANAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN HESAPLANMASINA YÖNELİK SAYISAL ÖRNEKLER	26
2.1. Tütün İçeren Sigaralarda Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması	26
2.2. Makaronlarda Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması	27
2.3. Sigaralar Dışında Kalan Tütün Mamullerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması	28
2.3.1. Türkiye’de ÖTV Gelirleri.....	29

3. BÖLÜM

TÜTÜN KULLANIMINI KONTROL ALTINA ALMAYA YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR

1. DÜNYA’DA TÜTÜN KULLANIMI	36
2. TÜRKİYE’DE TÜTÜN KULLANIMI	40
3. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE TÜTÜN KONTROL POLİTİKALARI ..	42
3.1. Tütün Ürünleri ve Sigara Kullanımın Zararlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme.....	43
3.2. Dünya’da Tütün Kontrol Politikaları.....	44
3.3. Türkiye’de Tütün Kontrol Politikaları.....	51

4. BÖLÜM

TÜTÜN MAMULLERİ ÜZERİNE UYGULANAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN MÜKELLEF TERCİHLERİNE ETKİSİ: ISPARTA İLİ ANALİZİ

1. KONUSYA İLİŞKİN LİTERATÜR	56
2. ANKET ÇALIŞMASI	64
2.1. Araştırmanın Amacı	64
2.2. Araştırmanın Evreni ve Sınırlılıkları	65

2.3. Araştırmanın Örnekleme	65
2.4. Araştırmanın Yürütülmesi	66
2.5. Araştırma Verileri Üzerinde Yapılan Analizler.....	66
2.5.1. Demografik Özelliklere İlişkin Analizler	67
2.5.2. Ölçek Sorularına İlişkin Tablolar	71
2.5.3. İstatiksel Olarak Yapılan Karşılaştırmalı Tabloların Analizi	80
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	96
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	111

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1992 (92/79/EEC ve 92/80/EEC) Direktifiyle Belirlenmiş ÖTV Oran veya Tutarları	12
Tablo 2. ÖTVK'da Sayılı Listelere Ait Hususlar	21
Tablo 3. Tütün Ürünlerinin Kanundaki Yeri	25
Tablo 4. Sigaraya Yönelik Vergi Oran ve Tutarları	27
Tablo 5. Makaronlara İlişkin Vergi Oran ve Tutarları	28
Tablo 6. Purolara İlişkin Vergi Oran ve Tutarları	29
Tablo 7. 2002-2022 Yılları Arasında Vergi Gelirleri İçinde ÖTV'nin Yeri (Milyon TL)	30
Tablo 8. 2002-2022 Yılları Arasında Vergi Gelirleri İçinde ÖTV'nin Yeri (%)	31
Tablo 9. 2002-2022 Yılları Arasında ÖTV'nin Kalemler İtibariyle Toplanan Vergi Tutarları (Milyon TL)	33
Tablo 10. 2002-2002 Yılları Arasında ÖTV'nin Kalemler İtibariyle Toplanan Vergi Tutarları (%)	34
Tablo 11. DSÖ 2019 Yılı Verilerine Göre Seçilmiş Ülkelerin Tütün Kullanım Oranları (%)	37
Tablo 12. Türkiye'de Cinsiyetlere Göre Sigara Kullanım Yaşları (%)	41
Tablo 13. Sigaraya Başlama Nedenleri ve Oranları (%)	41
Tablo 14. Dünya'da Çeşitli Ölüm Nedenlerine Bağlı Olarak 2021 Yılında Ölen Kişi Sayıları	43
Tablo 15. Seçilmiş Olan Dünya Ülkelerinin 2022 Yılında Sigara Üzerindeki Vergi Yükleri (%)	50
Tablo 16. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu.....	67
Tablo 17. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Öğrenim Durumu, Gelir Durumu ve Mesleki Durumlarına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu	67
Tablo 18. Hangi Tütün Ürününün Kullanıldığına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	68
Tablo 19. Sigara Kullanım Durumlarına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	68
Tablo 20. Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigaraya Yapılan Harcamalara İlişkin Durumların Frekans Dağılımı (n=364).....	69
Tablo 21. Paket Sigaranın Tercih Edilme Nedeni ve Bir Paket Sigaraya Ödenen Tutarın Analizine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	70
Tablo 22. Sigarayı Bırakıp/Bırakmama İsteğine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	70
Tablo 23. '1.Sigaraya ait ve oranlar yüksektir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu	71

Tablo 24. '2.Sigaraya ait vergi ve oranlar kullanımı caydırmaktadır.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	71
Tablo 25. '3. Sigaraya ait vergi ve oranların artması kaçak sigara kullanımını teşvik etmektedir.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)	72
Tablo 26. '4.Sigara fiyatlarının artması daha ucuz bir marka kullanmaya teşvik etmektedir. '	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)	72
Tablo 27. '5. Sigara fiyatları gelirime oranla yüksektir. '	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	73
Tablo 28. '6.Yüksek sigara fiyatları sigarayı başlamayı önleyicidir.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	73
Tablo 29. '7. Sigaranın fiyatı kalite göstergesidir.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	74
Tablo 30. '8.Sigara fiyatlarının artması sarma sigara kullanımını artırır.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	74
Tablo 31. '9. Sigara fiyatlarının düşmesi kullanan kişinin daha fazla kullanmasını sağlar.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	75
Tablo 32. '10. Sigaraya bağlı hastalıkların ilaç ve tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	75
Tablo 33. '11.Sigara fiyatlarının düşmesi sigaraya başlamayı teşvik edicidir.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	75
Tablo 34. '12. Tütün ürünlerine ilişkin tüketimin yüksek vergilerle azalacağını düşünüyorum.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	76
Tablo 35. '13. Sigara vergilerinin yükselmesi beni daha ucuz ürünlere yöneltiyor.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	76
Tablo 36. ' 14. Tütün ürünleri üzerindeki yüksek vergiler sebebiyle kaçak tütün tüketiminin arttığını düşünüyorum.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	77
Tablo 37. '15. Tütün ürünleri tüketimi üzerine konulan yüksek vergilerin hastalık risklerini azaltacağına inanıyorum. '	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	77
Tablo 38. '16. Tütün ürünlerine ilişkin vergilerin sağlık veya toplumsal nedenlere dayandırılarak yükseltilmesi kullanım miktarımı azaltır.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	78
Tablo 39. '17. Eğer sigaradan alınan vergiler özel bir hesapta toplanıp sigaraya ilişkin hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılacaksa yüksek vergi artışlarını kabul edebilirim.'	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	78
Tablo 40. '18. Aşırı sigara tüketiminin topluma önemli maliyetler yüklediğine inandığım için yüksek oranlı sigara vergilerini destekliyorum. '	
Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	79

Tablo 41. '19. Yüksek vergiler sebebiyle istediğim marka sigarayı alamazsam tütün sararım.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364).....	79
Tablo 42. '20. Sigara fiyatları vergiler sebebiyle %100 artarsa sigarayı hemen bırakırım.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)	80
Tablo 43. Ölçeğe İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonucu	80
Tablo 44. Ölçeğe İlişkin Doğrulamalı Faktör Analizi Sonucu.....	81
Tablo 45. Ölçek Düzeyine İlişkin Frekans ve Normallik Testi Sonucu.....	82
Tablo 46. Sosyo-Demografik Özellikler İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması	83
Tablo 47. Sigara Kullanım Durumları İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması.....	84
Tablo 48. Sigara Kullanım Durumları İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması Tablosunun Devamı	85
Tablo 49. Cinsiyet Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki	86
Tablo 50. Medeni Durum Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki	87
Tablo 51. Öğrenim Durumları Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki	88
Tablo 52. Gelir Durumu Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki	89
Tablo 53. Mesleki Durum Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki.....	90
Tablo 54. Katılımcıların Cinsiyete Göre Seçilmiş Olan Sorular İle Karşılaştırılması	90

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sigara Kullanım Evreleri	39
Şekil 2. Türkiye'de Bir Paket Sigaranın Ortalama Fiyatı.....	42
Şekil 3. Ölçeğe İlişkin Path Diyagramı	82

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ÖTVK	: Özel Tüketim Vergisi Kanunu
PTT	: Posta, Telefon, Telgraf
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCP	: Tütün Kontrolü Ülke Profilleri
TKÇS	: Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO/DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Devletler, toplumsal ve ekonomik hayatta görevlerini gerçekleştirebilmek için gelir kaynağına ihtiyaç duymaktadır ve en önemli gelir kaynağı da vergilerdir. Vergiler çok çeşitli kriterlere dayanılarak sınıflandırılmakla birlikte dolaylı ve dolaysız olmalarına göre yapılan sınıflandırma en yaygın olarak kullanılandır. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) bu ayrıma dayanılarak dolaylı vergiler kapsamına girmektedir. Türkiye’ de dolaylı vergiler içinde Katma Değer Vergisinden (KDV) sonra en yüksek vergi hasılatına sahip olan ÖTV aynı zamanda erdemsiz bir mal türü olan tütün ürünlerinin kullanımının kontrolünde kullanılmaktadır.

‘Tütün Mamulleri Üzerine Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Mükellef Tercihlerine Etkisi: Isparta İli Örneği’ başlıklı çalışma erdemsiz mallar kapsamında yer alan tütün mamullerinin vergilerle kontrol altına alınmaya çalışılmasının ne derece etkin olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde ÖTV ile ilgili temel bilgiler açıklanmıştır. Günah vergileri kapsamında değerlendirilen bu verginin temel özellikleri ve konuluş amaçlarına yer verilmiştir. Bu bölüm konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

İkinci bölümde; 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununa yer verilmiş ve tütün ürünlerinin mevzuat içindeki yeri açıklanmıştır. Ayrıca farklı tütün mamullerinin vergisel hesaplamalarına yer verilmiştir. Bu bölümde 4760 sayılı kanuna ilaveten Türkiye’de 2002-2022 yılları arasında gerçekleşen vergi gelirleri ve 2002-2022 yılları arasında vergi gelirleri içinde ÖTV kalemlerine ait verilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Dünyada ve Türkiye’de tütün kullanımına ilişkin istatistiki bilgilere yer verildikten sonra Türkiye’de uygulanan tütün kontrol politikaları açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise konuya ilişkin literatür taraması yapılmış ve kontrol politikası olarak uygulanan Özel Tüketim Vergisinin etkinliğini ölçmek amacıyla Isparta İli örneğinde bu bölgede yaşayan sigara kullanıcılarına 5’li likert ölçeğine dayalı anket yöntemi uygulanmış ve analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHÇESİ VE GÜNAH VERGİLERİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci bölümde Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)'nin Dünya ve Türkiye Cumhuriyeti'nde tarihsel gelişimi incelenecek ve daha sonra ÖTV günah vergileri kapsamında değerlendirilerek ÖTV'nin özelliklerine yer verilecektir.

1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Vergi; Birinci Dünya Savaşı'ndan önce devletin yapmış olduğu harcamaları finanse etmek amacıyla karşılıksız olarak cebren alınan bir ödeme aracıyken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mali amacının yanında çeşitli amaçlarının da (ekonomik krizlerin önlenmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması vb.) olduğu kabul edilen ve devletin yapmış olduğu harcamalar için gelir kaynağı sağlayan bir araç olarak görülmüştür. Bir başka deyişle vergi; devletlerin hâkimiyet gücüne dayanarak yetkilendirmiş olduğu kamu kurum ve kuruluşlarının karşılık esasına dayanmadan mükelleflerden toplamış olduğu gelir olarak ifade edilir (İliaz, 2006, s. 10). Vergi; hükümetlerin kişi, kurum veya varlıklar üzerinden karşılıksız olarak aldığı, alındığı gruba göre gelir vergisi, veraset ve intikal vergisi, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi gibi çeşitli adlarla toplanmaktadır (Heij, 2001, s. 74). En geniş tanımıyla vergi; devletlerin ya da devletin yetki vermiş olduğu kurumlarca toplanan devletin cebren tahsil ettiği, kanunlara dayanılarak alınan ekonomik ve sosyal hayata müdahale amacı taşıyan ekonomik değerler şeklinde ifade edilebilmektedir (Ulusoy, 2020, s. 271). Devletlerin kendilerine yüklenmiş olan birçok görev ve sorumluluğunu yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu finansman kaynağını elde edebilmek için başvurmuş olduğu en önemli gelir kaynağı vergilerdir (Demir, 2018, s. 67).

Vergiler çok çeşitli kıstaslara göre ayrıma tabi tutulmakla birlikte gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız vergi kapsamında sınıflandırılmakta, harcamalar üzerinden alınan vergiler ise dolaylı vergiler kapsamında sınıflandırılmaktadır. Dolaylı vergiler mükellefin ödemekle yükümlü olduğu vergiyi

kısmen veya tamamen yansıtılabildiği vergilerdir. Dolaysız vergiler ise bu yansıtmanın mümkün olmadığı vergilerdir. ÖTV'nin yapılan bu ayrıma dayanarak dolaylı vergiler kapsamına girdiği söylenebilmektedir (Taylar, 2012, s. 438-439).¹ Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı mükellef ile vergi idaresinin arasında farklı bir kişinin olup olmamasına bağlı olarak da yapılabilmektedir. Vergi idaresi üzerine vergi borcu düşen kişiden doğrudan vergi borcunu tahsil edebiliyorsa bu vergi türü dolaysız vergi türüdür. Dolaysız vergi türlerine gelir ve servet vergileri örnek olarak gösterilebilir. Dolaylı vergilerde ise vergi borcu üzerine düşen kişiden değil araya girmiş olan farklı kişilerden alınmaktadır. Yani vergi borcu başka birine aktarılmaktadır. Bu vergi türüne KDV, ÖTV gibi harcama üzerinden alınan vergiler örnek gösterilebilmektedir (Soydal ve Yılmaz, 2009, s. 298).

ÖTV kanunda belirtilen mal grupları üzerinden maktu veya nispi vergilemeyle vergi tutarı belirlenen bir malın üretim veya dağıtım sürecinde alınan bir vergidir (Özbek, 2021, s. 44-45). ÖTV genel bir vergi olmayıp alkol, tütün, petrol ve lüks tüketim malları gibi özel olarak belirlenmiş mallar üzerinden alınan bir tüketim vergisidir (Oral, 2006, s. 16). ÖTV; insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen hükümetlerin bu mal gruplarının tüketimlerini azaltmak amacının yanı sıra gelir elde etmek amacıyla da aldığı bir vergi türüdür. ÖTV gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yıllardır uygulanan insan sağlığına ve kullanımıyla çevreye zarar veren ürünlerin kullanımının azaltılması amacıyla alınan vergi şeklinde tanımlanmaktadır (Miravete vd., 2020, s. 1).

1.1. Dünya’da Özel Tüketim Vergisinin Tarihsel Gelişimi

Devletlerin ilk ortaya çıktıkları dönemde günümüze kıyasla düzenli bir vergi sisteminden bahsetmek oldukça zordur. Şehirleşmenin artmasıyla tapınak, mezar gibi yapıların inşasının hükümdarların hazinelerinden karşılandıkları görülmektedir. (Kayan, 2000, s. 81-82). Fakat düzenli bir vergi sistemi olmasa bile bazı mal ve hizmetlerden vergi alınmıştır. Sümerliler döneminde hükümdarın yapmış olduğu merkezi harcamalar, yapım işlerinde çalışan işçi ücretleri ve yardıma muhtaç ailelere

¹ Konu Özel Tüketim Vergisi ve Tütün Ürünlerine Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Değerlendirmesi olduğu için dolaylı vergiler kapsamında yer alan diğer vergi türleri tanımlarına ve dolaysız vergiler içinde yer alan vergi tanımlarına değinilmeyecektir.

yapılan yardımlar için tüccarlar vergiye tabi tutulmuştur (Sirkeci ve Abdula, 2015, s. 1243). Roma Devleti'nde tributa adlı dolaysız ve vectigalia adlı dolaylı vergiler bulunmaktaydı. Dolaylı vergiler arasında gümrük vergileri, iç kapı vergisi gibi vergiler yer alırken dolaysız vergiler arasında ise baş vergisi ve toprak vergisi yer almıştır (Pelin, 1935, s. 402).

Eski Mısır döneminde piramitlerin inşası sırasında tarım ile uğraşanlardan gelirlerinin %20 si ve yemek yapımında kullanılan yağlardan vergi tahsil edilmiştir. Antik Yunan Döneminde bina vergisi, gümrük vergisi, herkesin ödemek zorunda olduğu savaş giderlerini karşılamak için eisphora adı verilen savaş vergisi ve ayrıca yunan kökenli olmayan kişilerden baş vergisi alınmıştır (Çelik, 2013, s. 6-7).

Akad İmparatorluğunda ise keçi vergisi, balık vergisi, borç ödeme vergisi, gıda vergisi ve pamuk işleme vergisi gibi vergiler yer almıştır (Sirkeci ve Abdula, 2015, s. 1244-1245).

İlkçağlarda şehirleşmelerin artması ve çıkan savaşlar sonucunda savaş giderlerinin karşılanması gibi çeşitli harcamalara kaynak sağlaması açısından halkın ihtiyaç duyduğu tuz, bez, un gibi zorunlu mallara vergi koyulmuştur. Bu çerçevede Çin imparatoru Yu'nun tuz üzerinden vergi almasıyla özel tüketim vergisine yönelik ilk uygulama ortaya çıkmıştır (Taghiyev, 2020, s. 35-36).

Ortaçağa gelindiğinde ise ilkçağlarda hâkim olan verginin gelir sağlama amacına ilaveten halkın yaşamını düzenleme amacıyla da vergiler uygulanmaya başlamıştır. 1342 ve 1845 yılları arasında İspanya'da alkol ve tüketimi zararlı maddeler üzerinden alcavala vergisi alınmaya başlanmıştır (Özkan, 2017, s. 8). Alcavala vergisi İspanya vergi gelirleri arasında yer alan önemli bir vergidir. Bu vergi artan oranlı bir vergi olup uzun yıllar uygulanmıştır. Alcavala vergisinin tahsilinde yapılan harcamalar çok yüksek olduğu için İspanya'nın çöküşüne zemin hazırlamıştır. Hollanda 1566 tarihinde 'Tenthy Penny' adında her türlü mal ve hizmet üzerinden alınan %10 oranında bir özel tüketim vergisi uygulamıştır. Hollanda uygulamış olduğu bu vergiyle amacına ulaşmış ancak Tenthy Penny vergisi Hollanda'nın ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir (Altıok, 2007, s. 54).

Ortaçağda uygulanan bir diğer ÖTV ise kilisenin düşünce özgürlüğünü kısıtlama amacıyla almış olduğu damga vergisidir. Damga vergisinin konusunu kâğıt

ve gazete oluşturmaktadır. Bu verginin amacı gelir kaynağı sağlamak değil kilisenin halka baskı yaparak bilginin yayılmasını engellemektir (Özkan, 2017, s. 8). Bu örnekte görüldüğü gibi tarihte, bu verginin mali amacı yanında mali olmayan amaçlarla da alındığı çeşitli örnekler bulunmaktadır.

1700'lü yıllara gelindiğinde ise 1756-1763 tarihleri arasında yedi yıl boyunca yapılan savaşlar sonucunda İngiltere ekonomisi ağır darbeler almış ve İngiliz hükümeti savaşın sebep olduğu yüksek harcamaları karşılamak için Amerika da ki on üç İngiliz kolonisine yüksek oranda vergi uygulamıştır.² Bu vergi çay üzerinden alınmıştır. Bu yüksek oranlı vergiler sonucunda koloniler birleşmiş ve Amerikan ihtilaline sebep olmuştur (Oral, 2006, s. 22). Mali olmayan amaçlarla alınan bu vergiler toplumun bu tür vergilere tepkiyle yaklaşmasına sebep olmuştur.

ÖTV'ye ilişkin bir başka tepki ise Amerika'da yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin gelir kaynakları için de büyük öneme sahiptir. 1792 yılında alkol ve sigara üzerinden 1794 yılında da viski üzerinden özel tüketim vergisi alınmıştır. Viski üzerinden alınan vergi sonucunda 'Viski Ayaklanması' başlamış ve bu ayaklanma sonucunda viski vergisinin oranı düşürülmüştür. Jefferson yönetimi sırasında ise özel tüketim vergileri tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak yaşanan iç karışıklıklar sonucunda özel tüketim vergileri tekrar gündeme gelmiş ve çeşitli mallar üzerinden alınmaya devam edilmiştir (Çakıroğlu, 2005, s. 18-19).

1812'de İngiltere ve ABD arasında yaşanan savaşlar, 1914-1918 yılları arasında birinci dünya savaşı onun ardından meydana gelen 1939-1945 dönemini kapsayan ikinci dünya savaşı sonucunda özel tüketim vergisi savaş vergilerine dönüşmüştür. Yaşanan savaşlar sonucunda özel tüketim vergisine tabi malların çeşitliliği artmış alkol ve tütün ürünlerinin yanı sıra mücevher, mobilya, otomobil ve elektrik üzerinden de özel tüketim vergisi alınmıştır (Ateş, 2017, s. 23-24).

Asırlar boyu çeşitli mal ve hizmetler üzerinden alınan özel tüketim vergisi 1970'lerde günümüzdeki halini almış ve Avrupa Topluluğuna üye devletler tarafından birtakım prensiplere göre uygulanmaya devam edilmektedir. Birçok devlet açısından özel tüketim vergileri; gelir elde etmenin yanı sıra zararlı tüketim mallarının talebini azaltmak, günümüzün en büyük sorunlarından biri olan çevre sorunlarıyla baş etmek

² 1756-1763 yılları arasında süren savaşa Yedi Yıl Savaşları denmektedir.

gibi ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemek için çeşitli mal ve hizmetlerden alınmaktadır (Işık, 2019, s. 5).

1.2. Türkiye Cumhuriyeti’nde Özel Tüketim Vergisinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti’nde ÖTV’nin tarihsel gelişimini incelemek için öncelikle Osmanlı Devleti’nin vergi sistemine değinilecektir. 600 yıla yakın imparatorluğunu sürdüren Osmanlı Devleti’nin vergi sistemi İslam örf ve hukukuna dayalıdır. Osmanlı vergi sisteminde Büyük Selçuklu Devleti’nin etkileri görülmektedir. Osmanlı Devleti’nde vergiler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar şer’i ve örfi vergilerdir. Şer’i vergiler kapsamında haraç, öşür, cizye gibi seksene yakın vergi bulunmaktadır. Örfi vergiler ise rüsumu örfiye ve tekalif-i divaniye olarak iki başlık altında toplanabilir (Hanbay, 2013, s. 20-21).

Osmanlı Devleti’nde ilk vergi Osman Bey döneminde Pazar yerlerinden alınan pazar rüsumu adlı vergidir. Osmanlı’da geçici olarak toplanan vergiler savaşlar dolayısıyla kalıcı hale gelir ve bu tür vergilere avarız vergisi denir (Ağar, 2007, s. 372). Osmanlı Devleti’nde özel tüketim vergisi uygulaması ise Müslüman olmayan topluluklardan alınan şıra resmi ile başladığı bilinmektedir. Şıra resminin bir diğer adı zecriyedir. Bu verginin konusunu ipek, balık üretimi ve alkol oluşturmaktaydı. Osmanlı Devletinin hâkimiyetini kaybetmeye başlamasıyla birlikte şıra resmini toplama görevi Düyun-u Umumiye devredilmiş ve Osmanlı Devleti’nin çöküşüyle de Türkiye Cumhuriyeti’ne geçmiştir (Oral, 2006, s. 24).

Osmanlı Devleti’nin çöküşüyle birlikte Osmanlı vergi sistemi yürürlükten kaldırılmış ve yerine Avrupa örnek alınarak Türkiye Cumhuriyeti vergi sistemi oluşturulmuştur. Osmanlı’dan kalma aşar, ağnam gibi vergilerin toplanmasından vazgeçilmiştir (Çelik, 2013, s. 12). Kaldırılan aşar ve ağnam vergisinin yerine 1926 yılında 735 sayılı umumi istihlak vergisi ile 737 sayılı eğlence istihlak vergileri kanun kapsamına alınmıştır (Üzeltürk, 2002, s. 402).

İstihlak vergileri üç başlık altında toplanmıştır. İlk istihlak grubunu; şeker, petrol ürünleri, alkol kapsamına dâhil edilen ürünlerden oluşan ‘Dâhili İstihlak Vergileri’ oluşturmaktadır. İkinci grup ise kafein içeren ürünler, pamuk ipliği gibi endüstriyel ürünler, demir, çelik ve bakır ürünleri üzerinden alınan ‘Bazı Maddelerden

Alınan İstihlak Vergileridir'. Son grubun ürünleri ise tekel ürünleri, çay ve tuzdur. Bu grup 'Tekel Safi Hasılatı' şeklinde anılmaktadır (Gülüm, 2009, s. 96-97). Bu vergilere ilaveten PTT üzerinden Müdafaa Vergisi, Şeker İstihlak Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi ve ayrıca 1944 yılında petrolden de özel tüketim vergisi alınmaya başlanmıştır. Ancak bu vergilerin sanayinin gelişimini sekteye uğratması sebebiyle 1956 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerine Gider Vergisi Kanunu kabul edilmiştir. Gider Vergisi Kanunuyla birlikte nakliyat vergisi PTT hizmetleri vergisi, istihsal vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi kabul edilmiştir (Taghiyev, 2020, s. 39-40).

1963 yılında Dış Seyahat Harcamaları Vergisi, 1971 tarihli Taşıt Alım İşletme Vergisi ve 1972' de alınan Spor-Toto vergileri ÖTV kapsamında değerlendirilebilmektedir (Türkmenoğlu, 2011, s. 66).

1985 yılına gelindiğinde ise Türk Vergi Sisteminde bir değişim gerçekleştirilmiş ve KDV kanunu yürürlüğe girmiştir. KDV ile birlikte daha önce sistemimizde var olan özel tüketim vergisi kapsamında toplanan İstihsal Vergileri, Nakliyat Vergisi, PTT Hizmetleri Vergisi gibi gelir kaynakları yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldırılan bu vergiler KDV kanunu kapsamında Ek Vergiler başlığı altında toplanmıştır. Ancak 2002 yılının Haziran ayına kadar KDV kapsamı dışında iki özel tüketim vergisi varlığını sürdürmüştür. Bu vergiler Akaryakıt Tüketim Vergisi ve Taşıt Alım Vergisidir (Ceylan, 2010, s. 17). Bu iki vergi 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu (ÖTVK)'nın yürürlüğe girmesiyle uygulamadan kaldırılmıştır.

ÖTV Osmanlı Devleti'nden beri uygulanmış olan bir vergidir. Günümüze kadar çeşitli konular üzerinden alınmış ve KDV kanunun kabul edilmesiyle birlikte vergi sistemimizde birçok kavram kargaşası meydana gelmiştir. Bu karmaşıklığın ortadan kaldırılması amacıyla 12/06/2002 tarihinde 4760 sayılı ÖTVK kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte 16 tane vergi, harç ve fonların uygulanmasına son verilmiştir (İliaz, 2006, s. 112). Kaldırılan bu vergi ve fonlar; Akaryakıt Tüketim Vergisi, Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu, Taşıt Alım Vergisi, Ek Taşıt Alım Vergisi, Çevre Kirliliğini Önleme Fonu, Trafik Tescil Harcı, Eğitime Katkı Payı, Gençlik Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi, Savunma Sanayi Destekleme Fonu Mamuller İle Şehit Dul ve Yetimleri Payı, Federasyonlar Payı, Toplu Konut Fonu, Tütün Mamulleri ve

Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu Payı, Mera Fonu ve Bazı Ürünlere İlişkin Yükseltilmiş Katma Değer Vergisi Oranıdır (Torun, 2021, s. 384)

2. GÜNAH VERGİLERİ KAPSAMINDA ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ VE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN ALINMA NEDENLERİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1. Özel Tüketim Vergisinin Tanımı

Türkiye 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra yaşanan ekonomik sorunlara çözüm üretmek için ek gelir kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Söz konusu bu gelir ihtiyacının karşılanması ve Avrupa Birliği (AB)' ne uyum açısından ÖTV düzenlemesine gidilmiştir (Aslan, 2015, s. 142).

ÖTV; konusu tek tek belirlenmiş olan özel mal ve hizmetlerin ekonomik sürecinin tek bir aşamasında alınan dolaylı, tüketim vergisidir (Şanver, Ayaş ve Topalfakıoğlu, 2017, s. 216). Bir başka tanıma göre ÖTV; vergi oranlarının değer ve miktar esasına göre belirlendiği, tüketimi kısıtlanmak istenen ve lüks tüketim malları üzerinden alınan bir vergi türüdür (Çetinkol, 2013, s. 75). ÖTV'ye tabi olan mallar belirli olduğu için fiyat değiştirici vergi olarak da bilinmektedir. Devletler uygulamış oldukları ÖTV ile tüketilmesi zararlı olan mallar üzerinde fiyat ayarlamaları yaparak bu mallara yönelik talebi azaltmak ve tüketici davranışlarını değiştirmeye çalışmaktadır (Çetin, 2020, s. 25).

ÖTV malın üretim aşaması veya yurtdışına satış sürecinin tek bir aşamasında alınan dolaylı bir vergidir. ÖTV'ye tabi mallar sınırlı olduğundan vergiyi ödeyecek kişi sayısı da azdır. Mükellef sayısının kısıtlı olması da verginin alınma sürecini kolaylaştırır. Yüksek oranda uygulandığı için vergi hasılatı yüksektir. ÖTV KDV gibi üretim sürecinin her aşamasında alınmadığı için ÖTV'de indirim uygulaması kısıtlıdır (Mutlu, 2007, s. 120). ÖTV'de vergi malların satış fiyatının içine gizlendiği için mali anestezi etkisi oluşturur. Tüketiciler ödedikleri verginin farkında değildirler (Buhar, 2019, s. 1036).

2.2. Günah Vergileri Kapsamında Özel Tüketim Vergisinin Değerlendirilmesi ve Günah Vergilerinin Özellikleri

Günah vergisi içinde yer alan günah kavramı dini açıdan kabul edilen günah değildir. Burada günah kelimesinin kullanılmasının kastı tüketimi bireyler açısından zararlı olan ya da tüketildiğinde bağımlılık yaratan ürünlerdir. Örneğin; sigara bağımlılık yaratan bir üründür ve dumanı çevreye ve topluma zarar vermektedir. Bu yüzden sigara günah kapsamında değerlendirilir. Bir başka örnek ise araba almak günah değildir. Ancak araba için benzin kullanmak günahıdır. Çünkü benzin doğaya zarar vermektedir (Lorenzi, 2004, s. 60). Bu açıklamalar çerçevesinde günah vergisi; tekel ürünleri ve alkol gibi zararlı malların tüketimi azaltmak amacıyla alınan bir vergidir (Lookwood ve Taubinsky, 2017, s. 1).

Günah vergisi devlete gelir sağlaması açısından ve tüketen kişiler ve çevre açısından tüketimi zararlı olan ürünlerin talebini azaltmak için ilk defa Alexander Hamilton tarafından 1791 yılında Pennsylvania’da uygulamaya koyulmuştur (Talbot ve Pienaar, 2012, s. 1281).

Mal ve hizmetlerin günah vergisi kapsamına alınması için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Tüketimi inelastik talep eğrisine sahiptir. Yani bu tür mallara uygulanan bir vergi artışı yüksek gelir getirir. Ancak malın tüketimine yönelik talebi azaltmaz. Çünkü mal bağımlılık yapıcı bir maldır (Lorenzi, 2004, s. 60).
- Tüketimi talep edilen mal ve hizmetlerin kişi açısından zararlı olması gerekmektedir. Bu tür mal ve hizmetler kişilerin sağlığı açısından olumsuz etkiye sahiptir (Eroğlu ve Egeli, 2018, s. 71).
- Tüketilen mal ve hizmetler negatif dışsallığa sahip olmalıdır. Bireylerin yanı sıra mal ve hizmetlerin kullanımının sonucu toplumu da etkilemelidir (Turan ve Yurdakul, 2009, s. 3).

Günah vergisinin temel amacı hükümetlere gelir sağlamanın yanı sıra bu tür mal ve hizmetlerin tüketimini azaltmak için finansal kaynak oluşturmaktır (Sandalcı ve Sandalcı, 2018, s. 2). Örneğin; alkol ve sigara kullanımı sonucu devletler tüketicilerin sağlık sorunlarına yardımcı olmak için yüksek miktarlarda harcama

yapmaktadır. Bu harcamaları sağlık sorunları yerine alkol ve tütün kullanımının azaltılmasına yönelik mücadele için kendilerine bir mali kaynak oluşturmak istemektedirler. Bu amaçlar doğrultusunda tüm bu amaçları yerine getirebilmek amacıyla 4760 sayılı ÖTV Kanunu yürürlüğe koyulmuştur.

4760 sayılı ÖTV Kanunu 4 listeden oluşmaktadır. Birinci liste petrol ve akaryakıt ürünlerinden, ikinci liste her türlü kara, hava ve deniz taşıtlarından, üçüncü liste alkol, gazlı içecekler ve tütün ve tütün mamullerinden, dördüncü liste ise lüks tüketim mallarından oluşmaktadır. 4760 sayılı kanunun birinci listede bulunan petrol ürünleri ile üçüncü liste de bulunan alkol, gazlı içecekler ve tütün ve tütün mamulleri üzerinden alınan özel tüketim vergileri günah vergisi kapsamında değerlendirilebilir (Avcı ve Demirci, 2017, s. 53). Üçüncü liste A ve B cetveli olarak ikiye ayrılır. Bu listede 28 çeşit mal vergi kapsamına alınmıştır. Birinci, ikinci ve dördüncü sayılı listelerde bulunan mal ve hizmetler lüks tüketim malları olarak kabul edilmektedir ve bu cetvellerde yer alan mallar herhangi bir negatif dışsallığa sebep olmadığı için günah vergileri kapsamında değerlendirilmemektedir (Buyrukoğlu, Bozdoğan ve Köktaş; 2016, s. 21)

2.3. Özel Tüketim Vergisinin Alınma Nedenleri

2002 yılında kabul edilen 4760 sayılı ÖTVK özel tüketim vergisinin alınma gerekçeleri açıklanmıştır. Bu başlık altında dolaylı vergilerde sadeleşme, AB mevzuatına uyumlaştırma nedeniyle birlikte mali ve sosyal amaçlara da yer verilmiştir. Bu amaçlar; gelir elde etmek, negatif dışsallığı yüksek olan malların tüketimini azaltmak, vergi yükü dağılımında artan oranlılığın gerçekleştirilmesi, hizmet bedeli yerine ikame edilebilme, vergi idaresine kolaylık sağlama, çevre kirliliğini önleme şeklinde sıralanabilir.

2.3.1. Dolaylı Vergilerde Sadeleşme

Dolaylı vergilerin sadeleştirilmesi için 1985 yılında 3065 sayılı KDV kanunu kabul edilmiştir. KDV kanunun kabul edilmesiyle birlikte sekiz adet dolaylı vergi yürürlükten kaldırılarak karmaşık halde bulunan vergiler tek bir kanun altında toplanmaya çalışılmıştır (Oktar, 2020, s. 26).

3065 sayılı KDV kanunu ile birlikte kaldırılan vergiler gelir kaybına yol açmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti tarihine kadar birçok adla özel tüketim vergisi alınmış bu da vergi mevzuatımızda karmaşaya sebep olmuştur. Hem yaşanan gelir kaybının telafisi hem de karmaşanın ortadan kaldırılması için 4760 sayılı ÖTVK kabul edilmiştir. ÖTVK ile birlikte 16 adet vergi, fon ve harç yürürlükten kaldırılmıştır. Harcın yürürlükten kaldırılması dolaylı vergilerdeki sadeleşme açısından önemli bir adımdır (Çapar, 2004, s. 31-33).

2.3.2. Avrupa Birliği Mevzuatına Uyum

Türkiye ve Avrupa arasındaki ilişkiler çok eskiye dayanmaktadır. Türkiye Avrupa ile ilişkilerini geliştirmek istemiş ve bu istek çerçevesinde AB üyeliğinin ilk basamağı olan Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. Ankara Anlaşması 1964 yılında yürürlüğe girmiştir (Çomaklı, Ayrağöl ve Tekdere, 2014, s. 97). Ankara Anlaşmasıyla birlikte Türkiye’nin mali durumu temel alınarak tam üyeliğinin şartları 1 Ocak 1973 tarihli Katma Protokol ile ortaya koyulmuştur (Çolak, 2006, s. 66).

Avrupa Birliği mevzuatına uyumlaştırma kapsamında yapılan ilk çalışmalardan biri işlenmiş tütün ürünlerine uygulanan vergilerin uyumlaştırılması önerisi 1967 tarihinde konseye sunulmuş ve bu öneri 1972 yılında kabul edilmiştir. 1972 yılında özel tüketim vergisinin uyumlaştırılmasına yönelik çerçeve direktif çalışmaları konseye sunulmuştur. Sunulan bu direktif kapsamında mevzuatta uygulanmaya devam edilen ÖTV Kanunun uygulanmaya devam edilmesine karar verilmiş ancak üye devletlerin sınırlarında yeni ÖTV koyulması yasaklanmıştır. Çerçeve Direktif Tasarısı Avrupa Parlamentosu tarafından incelenmiş ancak Konsey tarafından kabul edilmemiştir. Komisyon 1977 ve 1978 yıllarında çalışmalara acil bir şekilde devam edilmesi gerektiğine yönelik önerileri Konsey tarafından dikkate alınmamış ve sadece 1972 yılında tütün ürünlerine yönelik kabul edilen karar uygulanmaya devam etmiştir. 1973 ve 1987 de özel tüketim vergisine yönelik hazırlanan direktifler yine Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmemiş ve 1972 de kabul edilen tasarı genişletilerek uygulanmaya devam edilmiştir (İvgen, 2002, s. 23-24).1992 yılında yayınlanan direktiflerle birlikte özel tüketim vergisinin uygulanacağı vergi miktarı en alt ve en üst seviye olarak belirlenmiştir. Vergi oranları spesifik

usullere göre belirlenmiş ve ülkelerin en alt seviyenin altında belirlenen oranlardan daha düşük vergi uygulaması yasaklanmıştır. En üst seviyenin üstüne çıkmaları konusunda ise serbest bırakılmıştır. Böyle bir sınırlama belirlemenin amacı ise düşük vergi oranları uygulayan ülkeler lehine ticari dengenin bozulmasına engel olmaktır (Özdemir, 2021, s. 68). 1992 yılında çıkarılan direktifle birlikte tütün ürünlerine uygulanacak vergi oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. 1992 (92/79/EEC ve 92/80/EEC) Direktifiyle Belirlenmiş ÖTV Oran veya Tutarları

ÜRÜNÜN TÜRÜ	ORAN VEYA TUTAR
Sigaralar (satış fiyatı veya 1000 adet veya kilogram bazında)	%57 veya 64 Euro
Sigarillo ve Purolar (satış fiyatı veya 1000 adet veya kilogram bazında)	%5 veya 11 Euro
Sarmalık ince tütün (satış fiyatı veya kilogram bazında)	%36 veya 32 Euro
Diğer içmelik tütünler	%20 veya 20 Euro

Kaynak: (https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/excise-duties/excise-duties-tobacco_en) sitesinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 18.01.2023)

1 Ocak 1996 tarihine gelindiğinde ise AB ve Türkiye arasında Gümrük Birliği kabul edilmiştir. Gümrük Birliğine geçilmesiyle birlikte 1996 yılında uyumlaştırma kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda yaşanan gelir kaybının etkilerini azaltmak ve Türk Vergi Sisteminin karmaşıklığını gidermek için hazırlanan kanun tasarısı Meclise sunulmuş ancak kanun tasarısı kabul edilmemiştir. Bu tasarı ÖTV'nin AB kararlarına yönelik uyumlaştırma konusunda hazırlanan ilk kanun tasarısı olma özelliğini taşımaktadır. Gümrük Birliği kararları çerçevesinde sadece dolaylı vergilerde ayrımcılık yapmama maddesine uyum sağlamamız yeterli iken 1999 yılında Helsinki Zirvesiyle dolaylı vergiler mevzuatının topluluk kurallarına uyumlaştırılması zorunlu hale getirilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra 2002 yılında 4760 sayılı ÖTVK kabul edilmiştir (Oral, 2006, s. 100-101).

ÖTV diğer vergilere kıyasla mali anestezi açısından uygun bir vergi olduğu için ÖTV'nin uygulanması kolaydır. ÖTV AB mevzuatına uyumlaştırma ve dolaylı vergilerde sadeleşmenin yanı sıra; çevre kirliliğini önlemek, tüketimi zararlı olan mallara olan talebi azaltmak gibi sosyal amaçlar için de alınmaktadır (Ateş, 2017, s. 15).

2.3.3. Gelir Elde Etmek

Devletlerin vergiyi yürürlüğe koymalarındaki en temel amaç, kamu harcamalarının finansmanı için gelir elde etmektir. ÖTV belirli mal ve hizmetlerden alındığı için mükellef sayısı azdır ve bu açıdan uygulanması kolaydır. Tütün, alkollü içecekler ve petrol ürünleri gibi satış hacmi yüksek ürünlerden alınan ÖTV devlete gelir sağlama açısından uygun bir vergi türüdür (Hanbay, 2013, s. 63).

ÖTV'nin özellikle alkol ve tütün gibi bağımlılık yapıcı ürünlere uygulanmasındaki amaç bu ürün gruplarının tüketiminin azaltılmasıdır. Ancak alkol ve tütün ürünlerinde talebin fiyat esnekliği yoksul ve yüksek gelir gruba sahip olan kişiler için negatiftir. Yani bu ürün grupları üzerindeki vergilerin artması istenilen şekilde bağımlı kişilerin tüketiminde azalmayı sağlamamaktadır. Aksine kişiler bu artışlara beklenen tepkiyi vermemekte bununla birlikte gelir seviyesi düşük olan kişilerin bu ürün gruplarına yaptığı harcamalar yüzünden gelir seviyesi azalmakta ve bu da gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırmaktadır (Ulusoy, 2020, s. 275). ÖTV'nin bağımlılık yapıcı ürünlerin azaltılması için uygulanma amacı gelir elde etme amacıyla çatışmakla birlikte bu amaç için ÖTV kullanılırken dikkatli olunmalıdır.

ÖTV ithalat dengesini sağlayarak kronik hale gelen cari açığın azaltılmasında etkin bir mali politika aracı olabilir (Yavuz, 2017, s. 376). ÖTV'nin bu özelliği ile devletler yapacakları harcamalar için gelir kaynağı elde etmekle birlikte ekonomide meydana gelen enflasyon ve deflasyon gibi ekonomik istikrarsızlıkları önlemede önemli bir müdahale aracı haline gelmektedir.

2.3.4. Negatif Dışsalığı Yüksek Olan Malların Tüketimini Azaltmak

Dışsallık kavramı ilk defa Knut Wicksell tarafından ortaya atılmıştır. Wicksell'e göre dışsallık; bir firma veya kişilerin gerçekleştirmiş oldukları

faaliyetlerden diğ er firma veya kişilerin olumlu ya da olumsuz şeklinde etkilenmesidir (Stigliz, 1994, s. 92). Dışsal lıklar muhteviyatı itibariyle pozitif ve negatif dışsal lık olarak ikiye ayrılmaktadır. Pozitif dışsal lık; bir firma veya kişilerin gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerden diğ er firma ya da kişilerin olumlu olarak etkilenmesine denir. Negatif dışsal lık ise; pozitif dışsal lık kavramının tam tersi olarak firma veya kişilerin diğ er firma ya da kişilerin faaliyetlerinden olumsuz olarak etkilenmesidir (Kayalıdere ve Mastar  zcan, 2019, s. 545-546).

 TV negatif dışsal lığı yüksek olan malların üretim ve tüketimini azaltmak için uygulanabilir. Bu malların sosyal maliyeti özel maliyetinden fazladır ve devletler negatif dışsal lığı fazla olan mallara  TV uygulayarak sosyal ve özel maliyeti dengelemektedir. Bu sayede kaynak dağılımında etkinlik de sağlanmış olmaktadır. Ayrıca bu mallar üzerinden vergi alınması fikrini ünlü iktisatçı Pigou ortaya koyduğu için ÖTV'ye Pigou vergisi de denilmektedir (Akkaya ve Aktuğ, 2021, s. 10).

Tütün ve alkollü içecekler gibi bağımlılık yapan ürünler negatif dışsal lığı olan ürünler arasında sayılmaktadır. Bu  r nlerin kullanılması bireyleri sağlık açısından olumsuz etkilemekte ve devlet bu tür ürünlerin tüketimini azaltmak amacıyla özel tüketim vergileriyle bağımlılık yapan tüketim ürünlerine müdahale etmektedir. Ancak devlet alışkanlık yapan ürünlere müdahale ederken talep esnekliğine dikkat etmelidir. Talep esnekliği yüksek olan mallara uygulanan vergiler tüketimi azaltılabilir olmasına karşın tütün ve alkol ürünlerinin talep esnekliği düşüktür (Gülüm, 2009, s. 54). Bu sebeple uygulanan vergiler alkol ve tütün ürünlerinin tüketimini azaltmada etkin bir politika değildir.

Sosyal maliyeti özel maliyetin üzerinde olan negatif dışsal lık yapan mallar için sosyal maliyet ile özel maliyet arasındaki fark kadar devletin vergi alması negatif dışsal lığın içselleştirilmesini sağlamaktadır. Bu i selleştirmeyle  TV düzenleyici vergi görevi görmektedir. Akaryakıt ürünlerinden vergi alınması motorlu taşıtların yaymış olduğu hava kirliliğini önlemek amacıyla kullanılması  TV'nin negatif dışsal lıkları içselleştirme görevine örnek olarak gösterilebilmektedir (Giray ve Zeren, 2020, s. 242).

2.3.5. Vergi Yüğü Dağılımında Artan Oranlılığın Gerçekleştirilmesi

Gelir seviyesi yüksek olan bireylerin ağırlıklı olarak tükettikleri mallara uygulanan vergiler bu kişilerin bütçelerine artan oranda yük oluşturmaktadır. Artan oranlı gelir vergisinin uygulanamadığı bazı lüks tüketim malları üzerine konulan ÖTV gelir dağılımını düzenlemede önemli bir politika olarak uygulanmaktadır. Bu yöntem özellikle az gelişmiş ülkelerde kullanılmaktadır (Ceylan, 2010, s. 20).

Genel tüketim vergilerinde oluşan tersine artan oranlılığın azaltılması amacıyla düzenlenen ÖTV vergiyi ödemekle mükellef olan kişilerin ödeme güçlerini yansıtmasına yardım etmek için hazırlanmıştır (Giray ve Zeren, 2020, s. 242).

2.3.6. Hizmet Bedeli Yerine İkame Edilebilme

Devletin sunmuş olduğu birtakım hizmetlerden, bazı kişilerin diğer kişilere kıyasla daha fazla fayda elde ettikleri varsayımından hareketle devletin sunmuş olduğu hizmetlerden daha fazla fayda elde eden kişi ve kişi gruplarına faydalanma prensibi gereği ÖTV uygulanabilmektedir. Sunulmuş olunan hizmetlerin faydaları ile mal ve hizmetlerin tüketimi arasında bir bağ mevcut ise bu mal ve hizmetlerin üzerine konulan özel tüketim vergisiyle yük orantılı bir şekilde dağıtılabilmekte ve bu sayede ÖTV hizmet bedeli yerine ikame edilebilmektedir (Ateş, 2017, s. 18). Örneğin petrol ve petrol ürünleri üzerinden alınan ÖTV sayesinde yollardan daha çok faydalanan kişiler, yolların yapım ve yıpranma maliyetleri gibi doğrudan ücretlendirilemeyen maliyetlerin karşılanmasında fayda prensibi gereği vergilendirilmektedir (Aslanlı, 2021, s. 60). Faydalanma prensibi gereğince uygulanan ÖTV bu özelliği ile bir tür harç özelliği de sergilemektedir (Baş, 1996, s. 28).

2.3.7. Vergi İdaresine Kolaylık Sağlamak

Vergi idaresinin güç olduğu, sınırlı mal üreten gelişmekte olan ülkelerde vergi tahsilatı sırasında yaşanan sorunların azaltılması için özel tüketim vergileri büyük önem kazanmaktadır. ÖTV'nin muhtevası gereği uygulandığı mal ve hizmetler sınırlı ve mükellef sayısının az olmasından dolayı uygulanması kolaydır. Bu da vergi idaresinin örgütlenemediği ülkelerde büyük kolaylıklar sağlamaktadır (Taylar, 2012, s. 449-450).

Vergilerin toplanması zorlaştığında vergilerde beklenen hasılat azalmakta ve verginin toplanmasında yaşanan güçlükler nedeniyle genel bir tüketim vergisi uygulanması zor olmaktadır. ÖTV’de mal tanımı standart olması sebebiyle vergi idaresinin vergileri toplaması kolaylaşmaktadır.

2.3.8. Çevre Kirliliğini Önlemek

4760 sayılı ÖTVK’da çevre kirliliğine yönelik doğrudan bir madde bulunmamaktadır. Ancak kanunda yer alan II. Sayılı listede yer alan mallar için Bakanlar Kurulu’na³ verilen vergi oranlarını arttırma ve azaltma yetkisi çevresel amaçlarla ilişkilendirilmektedir. Bazı üretim ve tüketim faaliyetlerine yönelik uygulanan ÖTV bu faaliyetlerin sebep olduğu zararları iç maliyetlere dâhil ederek kaynakların gereksiz bir biçimde kullanılmasını engelleyebilir (Ay, 2004; 39-40).

ÖTV çevre kirliliğini azaltmak amacıyla alındığında düzenleyici bir vergi türüdür. Örneğin petrol ürünlerine uygulanan ÖTV motorlu taşıtların kullanmış olduğu mazot ve benzin kullanımını azaltmaya çalışarak çevre kirliliğinin önlenmesine katkı sağlamaktadır. Fabrikaların sebep olduğu atık ve gürültü kirliliğini azaltmak amacıyla da ÖTV uygulanmaktadır (Taylar, 2012, s. 450).

2.4. Özel Tüketim Vergisinin Özellikleri

4760 sayılı ÖTVK’ya göre ÖTV’nin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Tek aşamalı, yönetimi kolay ve şeffaf yapılı bir vergidir. ÖTV’nin kapsamı sınırlı ve mali politikaların uygulanmasında etkin bir politika aracıdır. Ayrıca ÖTV’nin mal tanımı standart ve daha adil bir vergi türüdür.

2.4.1. Tek Aşamalıdır

ÖTV tek bir aşamada bir defaya mahsus olarak alınan bir vergidir. ÖTV’nin tahsili perakende satış aşamasında ve doğrudan yapılan satışlarda satış fiyatı üzerinden alınır. ÖTV’nin tek aşamada alınması vergi piramitleşmesinin ortaya çıkmaması için önemli bir özelliktir (Akkaya ve Aktuğ, 2021, s. 8). Bir malın alımı ya da satımı

³ 24 Haziran 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş ve vergi oranlarını arttırma ve azaltma yetkisi Cumhurbaşkanı’na devredilmiştir (Şahan, 2019: 694).

sırasında alınan ÖTV malın el değıştirmesi durumunda tekrar uygulanmayacaktır. Bu sayede vergisi ödenerek alınan bir malda tek bir vergi yükü söz konusu olmaktadır (Oktar, 2002, s. 4).

ÖTV bu özelliğı ile KDV'den ayrılmaktadır. ÖTV KDV'nin aksine bir malın üretim veya satış aşamasında tek seferde alınan, alınacak olan mal grubu belirli olan bir vergi türüdür.

2.4.2. Yönetimi Kolaydır

ÖTV'nin mükellef sayısının sınırlı olması ve verginin alındığı malların sayısının belli olması ÖTV'nin yönetimini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca ÖTV'nin tahakkuk ve tahsilat oranının yüksek olması da ÖTV'nin yönetiminin kolay olduğunun bir başka göstergesidir (Balcı, 2013, s. 4-5). Diğer dolaylı vergilerle kıyaslandığında ÖTV yüksek oranlı bir vergi olarak uygulanmasının kolay olmasıyla vergi hasılatının potansiyelini arttırmaktadır. ÖTV'nin konusunu oluşturan motorlu taşıtlar, alkol ve tütün mamullerine bakıldığında tespit edilmeleri kolay, satış hacimlerinin yüksek ve vergi tabanlarının dar olduğu görülmektedir (Cnossen, 2005, s. 3). ÖTV'nin yönetiminin kolay olması devletlere verginin toplanması ve vergi hasılatı açısından kolaylık sağlamaktadır.

2.4.3. Kapsamı Sınırlıdır

ÖTV'yi genel tüketim vergilerinden ayıran en önemli özelliklerinden biri kapsamının sınırlı olmasıdır. Bu tanıma dayanarak kapsamı daraltılmayan vergiler genel tüketim vergileri olarak adlandırılmakta, kapsamı sınırlandırılan, daraltılabilen vergiler ise ÖTV olarak adlandırılmaktadır (Akkaya ve Aktuğ, 2021, s. 7).

ÖTV'nin uygulanacak olduğu mal sayısı kanunda belirtilmiştir. ÖTV'nin uygulandığı 210 çeşit mal bulunmaktadır. Kanunda belirtilmeyen herhangi bir maldan ÖTV alınamaz. ÖTV'nin kapsamının sınırlı olması vergiden kaçınma davranışını ve vergi kaçakçılığını da önlemede yardımcı olmaktadır (Ceylan, 2010, s. 20). Bu özelliğı ile mükellef sayısı az ve sonuç odaklı bir vergidir (Ulusoy, 2020, s. 273). ÖTV'nin kapsamının sınırlı olması, mükellef sayısının az olması verginin toplanması ve

uygulanması için önemli bir özellik olup ÖTV'nin alınma amaçlarını gerçekleştirmede ÖTV'nin uygulanabilirliğini arttırmaktadır.

2.4.4. Mal Tanımı Standarttır

4760 Sayılı ÖTVK kapsamına alınan malların tanımı uluslararası mal tanımlama sistemi olan Armonize Sistem (Kombine) Nomanklatür'e yapılmıştır. KDV'nin alındığı malların tanımı açık bir şekilde yapılmadığından KDV'yi kapsayan malların ne olduğu konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Ancak ÖTV'de mallar tanımlandığı için böyle bir sıkıntı ortaya çıkmamaktadır (Oktar, 2020, s. 29). Mal tanımının standart olması verginin hangi mallar üzerinden alınacağına ilişkin karmaşıklığı ortadan kaldırmaktadır.

2.4.5. Mali Politikaların Uygulanmasında Etkindir

4760 Sayılı ÖTVK yürürlüğe girmeden önce bir mal üzerinden birçok vergi alınmaktaydı ve bu da Bakanlar Kurulu'nun uygulamak istediği mali politikalara engel olmaktaydı. Örneğin alkol ve tütün ürünleri üzerinden 7 ayrı vergi, fon ve harç alınmaktaydı. Bakanlar Kurulu alkol ve tütün ürünlerine uygulanan oran düzenlemelerini tek bir kararnameyle yapmakta zorlanıyordu. 4760 ÖTVK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte tek bir kararnameyle düzenleme yapabilmektedir. ÖTVK ile birlikte mali politikaların uygulanmasındaki sorunlar ortadan kalkmıştır. Gelir dağılımında yaşanan adaletsizliklerin önlenmesinde önemli bir vergi uygulaması olan ÖTV özellikle düşük ve yüksek gelirli grupların tüketim modeli içinde yer alan mallara uygulanan ÖTV ile bu gelir grupları arasında yaşanan eşitsizliğin ortadan kaldırılmasında önemli bir vergidir (Güran, 2005, s. 265).

2.4.6. Şeffaf Yapıdır

ÖTVK ile birlikte komplike olarak hesaplanan vergi miktarı tek bir hesaplama yöntemiyle belirlenmeye başlanmıştır. Hesaplama yönteminin değişmesi ÖTV'yi daha şeffaf bir hale getirmiş ve idareye de kolaylık sağlamıştır (Fırat, 2008, s. 67). Bu özelliği nedeniyle vergilerin izlenmesi ve denetimi açısından vergi idaresine kolaylık sağlaması, verilen beyannamelerde vergi tutarının doğru hesaplanabilmesi vergi hasılatı içinde Türk Vergi Sistemi'nde ÖTV önemli bir yere sahiptir.

2.4.7. Daha Adildir

ÖTVK yürürlüğe girmeden önce uygulanmakta olan dolaylı vergiler, örneğin yerli arabalara uygulanan bu vergiler nedeniyle ortaya çıkan vergi yükünün ithal araçlardan daha yüksek seviyede olması gibi sonuçlar nedeniyle adil bir yapılanmaya sahip olmadıkları söylenebilir. Bu sebeple ÖTVK'nın yürürlüğe girmesi daha adil bir vergi yapısını ortaya çıkarmıştır (Batıray, 2006, s. 104). ÖTVK ile birlikte dolaylı vergilerin alınmasında yaşanan adaletsizliklerin önüne geçilmeye çalışılmış ve Türk Vergi Sistemi'nde yaşanan dolaylı vergiler alanında yaşanan karmaşık vergi yapılanması düzenlenerek vergiyi ödeyen mükellefler açısından da netlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Tezin bu bölümünde ÖTV'nin tarihsel gelişimine değinilerek ÖTV günah vergileri kapsamında değerlendirilmiştir. Bölümün ikinci kısmında ÖTV'nin daha iyi açıklanabilmesi amacıyla ÖTV'nin alınma nedenleri ile özelliklerine yer verilmiştir.

2. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TÜRK VERGİ MEVZUATI

İÇİNDEKİ YERİ

Bu bölümde öncelikle ÖTVK incelenecek daha sonra tütün mamullerine ilişkin örneklere yer verilerek tütün mamullerine uygulanan oranlara ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNE İLİŞKİN MEVZUAT HÜKÜMLERİ

4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre kanuna ekli listelerde yer alan malların (Kanun'a ekli listelerde yer alan mallar Türk Gümrük Tarife Cetvelinde tanımlanan eşyalardır.) özel tüketim vergisine tabi olduğu hüküm altına alınmıştır.

Buna göre;

- (I) sayılı listedeki malların ithalatçıları veya rafineriler dahil imal edenler tarafından teslimi,
- (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olanların ilk iktisabı,
- (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanlar ile (III) ve (IV) sayılı listelerdeki malların ithalatı veya imal ya da inşa edenler tarafından teslimi,
- (I), (III) ve (IV) sayılı listelerdeki mallar ile (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanların özel tüketim vergisi uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı halinde bir defaya mahsus olmak üzere özel tüketim vergisi doğar (4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 2002).

Tablo 2. ÖTVK'da Sayılı Listelere Ait Hususlar

ÖTV	VERGİNİN KONUSU		VERGİYİ DOĞURAN OLAY	MÜKELLEF	
I.SAYILI LİSTE (A Cetveli: Akaryakıt, Doğalgaz, Madeni Yağ) (B Cetveli: Solvent ve Türevleri (MAKTU)	(Bir defaya mahsus olmak üzere) Malların; -İthalatçıları tarafından teslimi -Rafineriler dahil imalatçıları tarafından teslimi -ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı		-Malın teslimi -Teslim öncesinde fatura vb. belge verildiyse bu belgelerin düzenlenmesi -Malın ilk iktisabı -İthalatta gümrük yükümlülüğünün doğması -İthalat vergisine tabi değilse gümrük beyannamesinin tescili	-İthal edenler -İmal/inşa edenler -Müzayededede satanlar	
II.SAYILI LİSTE (Otomobil ve diğer nakil vasıtaları, motorsiklet, uçak, helikopter, yat, kotra) (NİSPİ)	(A) Kayıt ve tescile tabi olan	(B) Kayıt ve tescile tabi değil	-Kısım kısım teslimlerde her bir kısmın teslimi -Komisyon/konsinye satışta I-II-IV sayılı listeler için alıcıya teslim, III sayılı liste için komisyoncu/konsinye teslim	(A) -Motorlu araç ticareti yapanlar -Kullanmak üzere ithal edenler Müzayededede satanlar	(B) -İthal edenler -İmal/inşa edenler -Müzayededede satanlar
III.SAYILI LİSTE (Kolalı gazoz, meyve suyu, alkollü içki, sigara ve tütün mamulleri) (Asgari maktudan az olmamak üzere NİSPİ veya NİSPİ)	İlk iktisabı; -Motorlu araç satandan alımı -TR’de kayıt ve tescil edilmemiş olan aracın kullanılmak üzere ithali -Müzayede yoluyla satışı		-İthalatı -İmal/inşa eden tarafından teslimi -ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı	-İthal edenler -İmal/inşa edenler -Müzayededede satanlar	
IV.SAYILI LİSTE (Lüks tüketim malları, dayanıklı tüketim malları, silahlar (NİSPİ)	-İthalatı -İmal/inşa eden tarafından teslimi -ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı			-İthal edenler -İmal/inşa edenler -Müzayededede satanlar	

Kaynak: 4760 Sayılı ÖTVK’dan yararlanılarak tablo tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 2’de ÖTVK’da yer alan listelere ait genel bilgilere yer verilmiştir. ⁴

4760 Sayılı ÖTVK’da I. Sayılı Liste A ve B cetveli olarak ikiye ayrılmaktadır. A cetvelinde akaryakıt, doğalgaz ve madeni yağlar yer alırken B cetvelinde solvent ve türevleri mal grubu yer almaktadır. II. Sayılı Liste’ de otomobil ve diğer nakil vasıtaları ile motorsiklet, uçak, helikopter, yat, kotra gibi araçlar yer almaktadır. IV. Sayılı Liste’de ise lüks ve dayanıklı tüketim malları ile silahlar yer almaktadır.

1.1. Özel Tüketim Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay

ÖTVK’ nın 3. maddesinde vergiyi doğuran olay, işlemlerin özelliklerine göre ayrı ayrı tayin ve tespit edilmiştir. Buna göre, (III) sayılı liste kapsamındaki malların;

- Tesliminde vergiyi doğuran olay, bunların, imal edenler ile ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler tarafından teslimi,
- Tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi hallerinde vergiyi doğuran olay, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere, fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi,
- Kısım kısım tesliminin mutat olduğu veya bu hususta mutabık kalındığı hallerde vergiyi doğuran olay, her bir kısmın teslimi,
- Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinyasyon suretiyle satışında vergiyi doğuran olay, imalatçı tarafından bu malların komisyoncuya veya konsinyi işletmelere verildiği anda değil, bu malların komisyoncular veya konsinyi işletmeler tarafından alıcıya teslimi,
- İthalatında vergiyi doğuran olay, Gümrük Kanununa göre gümrük yükümlülüğünün doğması, ithalat vergilerine tabi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescili anında meydana gelir (4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 2002).

⁴ Tezin konusu gereği I,II ve IV sayılı listelere ayrıntılı bilgilere değinilmeyecektir.

1.2. Özel Tüketim Vergisinde Vergi Mükellefiyeti

ÖTVK'nın 4. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi uyarınca, (III) sayılı listedeki malları imal veya ithal edenler ile özel tüketim vergisi uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenlerin özel tüketim vergisinin mükellefi olduğu hüküm altına alınmıştır (4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 2002).

Aynı kanunun 4. maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamında, ÖTV mükellefinin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanuni ve iş merkezlerinin bulunmaması halinde, verginin konusuna giren malları mükelleften teslim alanlar veya adına hareket edenler, ÖTV'nin beyanı ve ödenmesiyle ilgili ödevlerin yerine getirilmesinden mükellef gibi sorumludur (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

ÖTVK'nın 4. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre, fiilî veya kaydî envanter sırasında Kanuna ekli listelerdeki malların belgesiz olarak bulundurulduğunun tespiti halinde, belgesiz mal bulunduran mükelleflere, bu malların alış belgelerinin ibrazı için tespit tarihinden itibaren 10 günlük bir süre verilir. Bu süre içinde alış belgelerinin ibraz edilememesi halinde, belgesi ibraz edilemeyen malın, tespit tarihindeki emsal bedeli üzerinden hesaplanan ÖTV alışını belgeleyemeyen mükellef adına re' sen tarh edilir. Tarh edilecek ÖTV asgari maktu vergi tutarına göre hesaplanan vergiden az olamaz. Bu tarhiyata vergi zıyaı cezası uygulanır. Dolayısıyla, bu kapsamda işlem tesis edilebilmesi için, mükellefiyetin veya mükellefiyeti gerektirecek faaliyetin bulunması ve söz konusu malların belgesiz olarak bulundurulduğunun fiilî veya kaydî envanter neticesinde tespit edilmesi gerekmekte olup, bu yönde herhangi bir tespit bulunmadığı sürece mezkûr düzenleme kapsamında ÖTV tarhiyatı yapılmaz. Örneğin, perakende satış yapan bir işletme nezdinde belgesiz olarak alkollü içki veya tütün mamulü bulundurulduğunun tespiti halinde bulunduran hakkında bu uygulama kapsamında işlem tesis edilir (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Öte yandan belgesiz mal bulunduran mükelleflere bu malları satanlara, bu satışları ile ilgili vergi inceleme raporuna dayanılarak ÖTV tarhiyatı yapıldığı takdirde, bu kapsamda ayrıca alıcıdan ÖTV ve buna ilişkin ceza aranmaz. Ayrıca, (III) sayılı liste kapsamındaki malların ithalatı, imal edenler tarafından teslimi ile ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satış aşamaları ÖTV'ye tabi olduğundan, belgesiz olarak bulundurulduğu tespit edilen malların söz konusu safhalarda

vergilendirildiğinin tespiti halinde de bu uygulama kapsamında işlem tesis edilmez (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

1.3. Özel Tüketim Vergisine Yönelik Vergi Oranları ve Miktarları

ÖTVK'nın 12. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, Kanuna ekli listelerde yer alan mallardan, karşılarında belirtilen tutar ve/veya oranlarda ÖTV alınacağı hükme bağlanmıştır.

Öte yandan Kanunun 11. maddesinin,

- (2) numaralı fıkrasında, Kanuna ekli (III) sayılı listenin (A) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi tutarları ile (B) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi ve maktu vergi tutarlarının;
- (B) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi tutarının perakende satışa sunulan sigaraların birim ambalajı içinde yer alan her bir sigara, diğer tütün mamullerinin birim ambalajı içindeki mamulün her bir gramı itibarıyla, maktu vergi tutarının ise 20 adet sigaradan veya 50 gram tütünden oluşan birim ambalaj itibarıyla (birim ambalajların farklı adet veya gramdan oluşması halinde vergi tutarının, anılan adet veya grama göre oranlanarak),
- (5) numaralı fıkrasında, (III) sayılı listenin (A) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi tutarlarına göre hesaplanacak vergi tutarından az olmamak üzere, yalnızca nispi vergi; (B) cetvelindeki mallar için maktu vergi ile birlikte, asgari maktu vergi tutarına göre hesaplanacak vergi tutarından az olmamak üzere nispi vergi uygulanacağı hüküm altına alınmıştır (4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, 2002).

8 Ağustos 2015 tarih 29439 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği' ne göre (B) cetvelinde yer alan mallarda verginin matrahı; nihai tüketicilere perakende satış fiyatıdır (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Aynı Tebliğ' e göre (B) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi tutarının perakende satışa sunulan sigaraların birim ambalajı içinde yer alan her bir sigara, diğer tütün mamullerinin birim ambalajı içindeki mamulün her bir gramı itibarıyla, maktu

vergi tutarının ise 20 adet sigaradan veya 50 gram tütünden oluşan birim ambalaj itibarıyla (5) numaralı fıkrasında, (III) sayılı listenin (A) cetvelindeki mallar için asgari maktu vergi tutarlarına göre hesaplanacak vergi tutarından az olmamak üzere, yalnızca nispi vergi; (B) cetvelindeki mallar için maktu vergi ile birlikte, asgari maktu vergi tutarına göre hesaplanacak vergi tutarından az olmamak üzere nispi vergi uygulanacağı hüküm altına alınmıştır (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Tablo 3. Tütün Ürünlerinin Kanundaki Yeri

G.T.İ.P. No	Mal İsmi	Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı (TL)	Maktu Vergi Tutarı (TL)
2402.10.00.00.11	Tütün İçeren Purolar	45	0,4386	0,5863
2402.10.00.00.12	Uçları Açık Purolar	45	0,4386	0,5863
2402.10.00.00.19	Sigarillolar	45	0,4386	0,5863
2402.20	Tütün İçeren Sigaralar	63	0,4883	0,4851
2402.90.00.00.00	Diğerleri (Tütün Yerine Geçen Maddelerden Yapılmış Purolar, Uçları Açık Purolar, Sigarillolar ve Sigaralar)	45	0,4386	0,5863
	– Tütün Yerine Geçen Maddelerden Yapılmış Purolar, Uçları Açık Purolar ve Sigarillolar	63	0,4883	0,4851
	–Tütün Yerine Geçen Maddelerden Yapılmış Sigaralar			
24.03	Diğer Mamul Tütün ve Mamul Tütün Yerine Geçen Maddeler; “Homojenize” Veya Yeniden Tertip Edilmiş Tütün; Tütün Hülâsa ve Esansları (2403.11.00.00.00, 2403.19.10.00.19, 2403.19.90.00.19, 2403.91.00.00.00, 2403.99.10.00.00, 2403.99.90.00.00 Hariç)	63	0,4883	0,4851
2403.11.00.00.00	Bu Faslıın 1 Nolu Alt Pozisyon Notunda Belirtilen Nargile Tütünleri	63	0,0984	0,5679
2403.19.10.00.19	Diğerleri (Net Muhtevası 500 Gr.I Geçmeyen Ambalajlarda Olanlar)	40	0,0625	0,5679
2403.19.90.00.19	Diğerleri (Net Muhtevası 500 Gr.I Geçen Ambalajlarda Olanlar)	40	0,0625	0,5679
2403.99.10.00.00	Enfiye ve Çiğnemeye Mahsus Tütün	63	0,4883	0,4851
4813.10.00.80.00	Diğerleri (Makaron)	0	0,0675	-

Kaynak: www.gib.gov.tr adresinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

(Erişim Tarihi: 08.10.2022)⁵

⁵ 4298 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 15.07.2022 tarihinden itibaren geçerli olacak oranlar dikkate alınmak suretiyle hazırlanmıştır.

Tütün ve tütün içeren ürünler (III) sayılı listenin (B) cetvelinde yer almaktadır. Yukarıdaki tabloda bu ürünlerin Türk Gümrük Tarife Cetvelindeki yeri ve oranları yer almaktadır. Tütün içeren sigaralara yönelik uygulanan vergi oranı %63 olarak belirlenmiştir. Bu oranlara ilişkin örneklere aşağıda yer verilmiştir.

2. TÜTÜN ÜRÜNLERİNE UYGULANAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN HESAPLANMASINA YÖNELİK SAYISAL ÖRNEKLER

Tütün ürünlerine uygulanan vergi oranlarının sayısal olarak daha iyi açıklanabilmesi için bu başlık altında çeşitli tütün ürünlerine yönelik uygulanan oranların hesaplamalarına yer verilecektir.

2.1. Tütün İçeren Sigarlarda Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması⁶

Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği dikkate alınarak tütün içeren sigarlarda özel tüketim vergisi hesaplaması aşağıdaki gibi olacaktır:

- İlk olarak perakende satış fiyatına bu mallar için geçerli olan özel tüketim vergisi oranı uygulanır. Ancak bu tutar, her bir adet sigara için belirlenen asgari maktu vergi oranı uygulamak suretiyle bulunan tutardan az olamaz.

Nispi tutar ile asgari maktu vergi tutarı uygulanması sonucu bulunan tutarlar karşılaştırılır. Yüksek olan tutara her bir paket sigara için maktu vergi tutarı eklenerek özel tüketim vergisi hesaplanır. Ambalajın farklı adetlerden oluşması halinde maktu vergi tutarı adede göre oranlanarak hesaplanır (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Örnek-1: 10.10.2021 tarihinde teslimi gerçekleştirilen ve perakende satış fiyatı 17 TL olan bir paket (20 adet) sigaraya ilişkin özel tüketim vergisi ne kadardır?

⁶ Tütün içeren sigarlarda vergi hesaplamasının yapılışına yönelik verilen sayısal örnekler 08.08.2015 yılında resmi gazetede yayınlan ve 27.05.2021 tarihinde güncellenen Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği'nden faydalanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 4. Sigaraya Yönelik Vergi Oran ve Tutarları

G.T.İ.P. No	Mal İsmi	Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı (TL)	Maktu Vergi Tutarı (TL)
2402.20	Tütün İçeren Sigaralar	63	0,4883	0,4851

Perakende satış fiyatı: 17 TL

Sigaranın ÖTV dahil fiyatı: $17/1.18= 14,40$ TL

KDV Tutarı: $14,40*0,18= 2,59$ TL

Nispi Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $17*0,63=10,71$

Asgari Maktu Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $20 \text{ adet}*0,4883=9,77$

Maktu Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $1 \text{ paket}*0,4851=0,4851$

Nispi özel tüketim vergisi tutarı, asgari maktu özel tüketim vergisi tutarından daha fazla olduğundan özel tüketim vergisi tutarı nispi özel tüketim vergisi ile maktu özel tüketim vergisi toplamı kadar olacaktır.

Yapılan hesaplamalara göre özel tüketim vergisi tutarı $11,19= (10,71+0,4851)$ ' dir.

Satış fiyatı 17 TL olan sigaranın KDV tutarı 2,59 TL, ÖTV tutarı ise 11,19 TL olup toplam vergi tutarı 13,78 TL'dir.

Yüzdelik olarak toplam vergi yükü ise $(13,78*100) / 100 = \%81$ ' dir.

2.2. Makaronlarda Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması

Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği dikkate alınarak tütün içeren sigaralarda özel tüketim vergisi hesaplaması aşağıdaki gibi olacaktır:

- Makaronun vergilendirilmesinde yine perakende satış fiyatına bu mallar için geçerli olan nispi özel tüketim vergisi uygulanır. Hesaplanan tutar, paket içerisindeki her bir makaron için uygulanan asgari maktu vergi tutarından daha az olamaz.

Ancak kanun koyucu makaron için nispi vergi oranını “0” olarak belirlemiş ve maktu vergi oranı da belirlememiştir. Dolayısıyla makarona uygulanacak vergi oranında sadece asgari maktu vergi tutarı hesaplanacaktır (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Örnek-1: 10.10.2021 tarihinde teslimi gerçekleştirilen ve perakende satış fiyatı 29 TL olan bir paket (200 adet) makarona ilişkin özel tüketim vergisi ne kadardır?

Tablo 5. Makaronlara İlişkin Vergi Oran ve Tutarları

G.T.İ.P. No	Mal İsmi	Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı (TL)	Maktu Vergi Tutarı (TL)
4813.10.00.80.00	Diğerleri (Makaron)	0	0,0675	–

Perakende satış fiyatı: 29 TL

Bir paket makaronun ÖTV dahil fiyatı: $29/1.18 = 24,57$ TL

KDV Tutarı: $24,57 * 0,18 = 4,42$ TL

Asgari maktu özel tüketim vergisi tutarı: $200 * 0,0675 = 13,50$

Görüldüğü üzere makarona ait asgari maktu özel tüketim vergisi tutarı uygulanmış makarona ilişkin özel tüketim vergisi 13,50 TL olarak hesaplanmıştır. KDV tutarı ise 4,42 TL’dir.

2.3. Sigaralar Dışında Kalan Tütün Mamullerine İlişkin Özel Tüketim Vergisi Hesaplaması

Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği dikkate alınarak sigaralar dışındaki diğer tütün mamullerinde özel tüketim vergisi hesaplaması aşağıdaki gibi olacaktır:

- İlk olarak perakende satış fiyatına bu mallar için geçerli olan nispi vergi oranı uygulanır. Ancak hesaplanan bu tutar paket/ambalaj içindeki her bir gram tütün için belirlenen asgari maktu vergi tutarı uygulanmak suretiyle bulunan vergi tutarından az olamaz

Nispi vergi oranı uygulanarak bulunan tutar ile asgari maktu vergi tutarı uygulanarak bulunan tutarın karşılaştırılması sonucunda, yüksek olan tutara 50 gramdan oluşan birim ambalaj için maktu vergi tutarı eklenir. Eğer birim ambalaj 50 gramdan farklı oluşuyorsa maktu vergi tutarı, anılan grama oranlanarak hesaplanır (Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, 2015).

Örnek-1: 10.10.2021 tarihinde teslimi gerçekleştirilen ve perakende satış fiyatı 240 TL olan birim ambalajı 100 gram olan bir kutu puroya ilişkin özel tüketim vergisi ne kadardır?

Tablo 6. Purolara İlişkin Vergi Oran ve Tutarları

G.T.İ.P. No	Mal İsmi	Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı (TL)	Maktu Vergi Tutarı (TL)
2402.10.00.00.11	Tütün İçeren Purolar	45	0,4386	0,5863

Perakende satış fiyatı: 240 TL

Bir paket puronun ÖTV dahil fiyatı: $240/1.18 = 203,39$ TL

KDV Tutarı: $203,39 * 0,18 = 36,61$ TL

Nispi Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $240 * 0,45 = 108,00$

Asgari Maktu Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $100 * 0,4386 = 43,86$

Maktu Özel Tüketim Vergisi Tutarı: $(100/50) * 0,5863 = 1,17$

Nispi özel tüketim vergisi tutarı, asgari maktu özel tüketim vergisi tutarından daha fazla olduğundan özel tüketim vergisi tutarı nispi özel tüketim vergisi ile maktu özel tüketim vergisi toplamı kadar olacaktır.

Sonuç olarak özel tüketim vergisi tutarı $109,17 = (108,00 + 1,17)$ dir. KDV tutarı ise 36,61 TL'dir.

2.3.1. Türkiye’de ÖTV Gelirleri

Türkiye’de vergi gelirleri içinde ÖTV önemli bir yere sahiptir. ÖTV vergi gelirleri arasında Gelir Vergisi (GV), Kurumlar Vergisi (KV) ve KDV’den sonra en

çok hasılat payına sahip olan vergidir. Tablo 6’da ÖTV’nin vergi gelirleri içindeki payı gösterilmektedir.

Tablo 7. 2002-2022 Yılları Arasında Vergi Gelirleri İçinde ÖTV'nin Yeri⁷ (Milyon TL)

Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Ver.	Harçlar	Damga Vergisi	Uluslararası Ticaret ve Muameleler Alınan Ver.	Dahilde Alınan Mal ve Hizmet	Mülkiyet Üzerinden Alınan Ver.	Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Ver.	VERGİ GELİRLERİ TOPLAMI	VERGİ YILLAR
0.6	1.4	1.4	10.5	25.1	0.8	20.3	60.3	2002
0.7	1.9	1.7	13.7	35.5	2.1	26.5	82.4	2003
0.1	2.5	2.1	18.8	43.5	1.5	31.7	100.3	2004
0.03	3.2	2.5	21.8	52.7	2.6	36.5	119.6	2005
0.1	3.9	3.1	27.5	59.4	3.1	40.1	137.4	2006
0.04	4.7	3.6	28.9	63.5	3.6	48.1	152.8	2007
0.05	5.0	3.9	32.7	67.2	4.0	54.9	168.1	2008
0.5	4.7	4.1	28.6	73.1	4.6	56.4	172.4	2009
0.6	7.0	5.0	39.5	91.7	5.2	61.3	210.5	2010
0.1	8.3	6.4	53.4	103.3	6.2	75.7	253.8	2011
0.007	9.6	7.3	55.3	113.8	7.0	85.5	278.7	2012
0.2	12.9	9.4	68.2	134.8	7.6	92.7	326.1	2013
0.2	14.5	10.3	71.1	142.1	8.2	106.2	352.5	2014
0.02	16.9	12.0	83.1	167.0	8.3	119.1	407.8	2015
0.02	17.8	13.4	86.2	191.3	10.6	139.5	459.0	2016
0.02	19.2	15.5	112.9	212.0	11.5	165.3	536.6	2017
0.01	21.6	16.9	138.2	213.0	13.7	217.6	621.5	2018
0.05	24.1	18.8	142.7	230.9	15.6	241.5	673.8	2019
0.04	30.7	20.9	185.4	314.9	17.2	263.8	833.2	2020
1.1	42.0	28.2	297.4	377.3	21.1	397.6	1164.9	2021
7.5	76.6	41.9	655.0	678.6	26.5	863.9	2353.2	2022

Kaynak: (<https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>) tablo Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Tablo 7 incelendiğinde vergi gelirlerinin toplam hasılatının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Yıllar itibariyle vergi gelirleri kapsamında yer alan kalemler

⁷ Tabloda verilen matematiksel ifadeler milyona çevrilerek yazılmıştır

arasında en büyük artış gelir üzerinden alınan vergilerde yaşanmıştır. En düşük artış ise diğer vergiler kapsamında yer alan vergi kalemlerinde meydana gelmiştir.

Tablo 8. 2002-2022 Yılları Arasında Vergi Gelirleri İçinde ÖTV'nin Yeri (%)

Başka Sınıflandırılmayan Diğer Ver.	Harcılar	Damga Vergisi	Uluslararası Ticaret ve Muameleler Alınan Ver.	Dahilde Alınan Mal ve Hizmet	Mülkiyet Üzerinden Alınan Ver.	Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Ver.	VERGİ GELİRLERİ TOPLAMI	VERGİ YILLAR
0.9	2.3	2.3	17.4	42.0	1.3	33.8	100	2002
0.8	2.3	2.0	17.0	43.0	2.5	32.3	100	2003
0.0	2.5	2.0	18.7	43.3	1.5	32.0	100	2004
0.0	2.6	2.0	18.2	44.0	2.1	30.5	100	2005
0.0	3.0	2.2	20.0	43.2	2.2	29.4	100	2006
0.0	3.0	2.5	19.0	41.5	2.5	31.5	100	2007
0.0	3.0	2.3	19.5	40.0	2.3	32.6	100	2008
0.2	2.7	2.5	17.0	42.5	2.6	33.0	100	2009
0.2	3.3	2.5	19.0	43.5	2.5	29.1	100	2010
0.0	3.2	2.5	21.0	39.0	2.3	29.2	100	2011
0.0	3.5	2.7	20.0	41.0	2.5	31.0	100	2012
0.0	4.0	2.9	21.0	41.5	2.5	28.5	100	2013
0.0	4.1	3.0	20.1	40.2	2.5	30.1	100	2014
0.0	4.1	3.0	20.5	41.0	2.0	29.2	100	2015
0.0	4.0	3.0	19.0	42.0	2.5	30.5	100	2016
0.0	3.5	3.0	21.0	40.5	2.1	31.0	100	2017
0.0	3.0	3.0	22.2	34.4	2.4	35.0	100	2018
0.0	3.5	2.7	21.1	34.2	2.5	36.0	100	2019
0.0	3.7	2.5	22.3	38.5	2.0	32.0	100	2020
0.0	3.6	2.5	25.5	32.5	2.0	34.1	100	2021
0.3	3.3	2.0	28.0	29.0	1.5	36.8	100	2022

Kaynak: (<https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>) tablo Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Tablo 8’de vergi gelirlerinin yıllar itibariyle yüzdelik değişimi görülmektedir. Yıllar bazında karşılaştırma yapıldığında 2002 yılında gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin oranı %33,8 iken 2022 yılında bu oran %36,8’e yükselmiştir. 2002-2022 yılları arasında bazı yıllarda düşüş yaşanmasına rağmen genel olarak 2022 yılında 2002 yılına göre artış yaşandığı görülmektedir.

Mülkiyet üzerinden alınan vergi toplamında 2002-2022 yılları arasındaki yaşanan yüzdelik değişimde çok fazla değişiklik gözlenmemekle birlikte 2022 yılına ait mülkiyet üzerinden alınan vergi toplamı oranı %1.5'tir.

Dahilde alınan mal ve hizmet grubu içinde dahilde alınan KDV yer almaktadır. 2002-2004 yılları arasında dahilde alınan mal ve hizmet grubunda yüzdelik artış yaşanmasına rağmen genel itibariyle 2004 yılından sonra bu grupta düşüş yaşanmıştır.

Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerde 2002-2006 yılları arasında yüzdelik artış yaşanmış ancak 2006-2017 yılları arasında bu gruptan alınan vergi gelirlerinde yüzdelik azalma ve artma meydana gelmiştir. 2017 yılından itibaren ise uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerde yeniden artış meydana gelmiş ve 2022 yılında bu grubun toplam vergi gelirleri içindeki payı %28.0 olarak gerçekleşmiştir.

Damga vergisi ve harçlar grubunda ise 2002-2022 yılları arasında çok fazla değişim yaşanmamış ve 2022 yılında damga vergisi ve harçların toplam vergi gelirleri içindeki payı sırasıyla %2 ve %3'tür.

Diğer vergiler grubunda ise tutar olarak artış yaşanmasına rağmen bu artış yüzdelik oranlara yansımamıştır.

Tablo 9. 2002-2022 Yılları Arasında ÖTV'nin Kalemler İtibariyle Toplanan Vergi Tutarları (Milyon TL)

	VERGİ YILLAR	
	ÖTV TOP.	YILLAR
Dayanıklı Tüketim Malları	0.094	2002
Kolalı Gazozlar	0.093	2003
Tütün Mamulleri	2.0	2004
Alkollü İçkiler	0.4	2005
Motorlu Taşıtlar	0.7	2006
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	11.2	2007
ÖTV TOP.	14.6	2008
Dayanıklı Tüketim Malları	0.2	2009
Kolalı Gazozlar	0.2	2010
Tütün Mamulleri	6.1	2011
Alkollü İçkiler	1.2	2012
Motorlu Taşıtlar	2.7	2013
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	15.7	2014
ÖTV TOP.	26.6	2015
Dayanıklı Tüketim Malları	0.4	2016
Kolalı Gazozlar	0.2	2017
Tütün Mamulleri	6.1	2018
Alkollü İçkiler	1.2	2019
Motorlu Taşıtlar	2.7	2020
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	15.7	2021
ÖTV TOP.	33.3	2022
Dayanıklı Tüketim Malları	0.9	2003
Kolalı Gazozlar	0.4	2004
Tütün Mamulleri	8.9	2005
Alkollü İçkiler	1.8	2006
Motorlu Taşıtlar	4.1	2007
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	20.5	2008
ÖTV TOP.	36.9	2009
Dayanıklı Tüketim Malları	1.0	2010
Kolalı Gazozlar	0.1	2011
Tütün Mamulleri	9.6	2012
Alkollü İçkiler	1.8	2013
Motorlu Taşıtlar	4.2	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	22.0	2015
ÖTV TOP.	39.1	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	1.0	2017
Kolalı Gazozlar	0.2	2018
Tütün Mamulleri	10.8	2019
Alkollü İçkiler	1.9	2020
Motorlu Taşıtlar	3.8	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	23.9	2022
ÖTV TOP.	41.8	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	0.84	2004
Kolalı Gazozlar	0.21	2005
Tütün Mamulleri	11.5	2006
Alkollü İçkiler	2.1	2007
Motorlu Taşıtlar	3.3	2008
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	25.5	2009
ÖTV TOP.	43.6	2010
Dayanıklı Tüketim Malları	1.5	2011
Kolalı Gazozlar	0.22	2012
Tütün Mamulleri	14.7	2013
Alkollü İçkiler	2.8	2014
Motorlu Taşıtlar	6.1	2015
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	31.6	2016
ÖTV TOP.	57.2	2017
Dayanıklı Tüketim Malları	2.0	2018
Kolalı Gazozlar	0.28	2019
Tütün Mamulleri	15.8	2020
Alkollü İçkiler	3.8	2021
Motorlu Taşıtlar	8.5	2022
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	33.5	2023
ÖTV TOP.	64.1	2024
Dayanıklı Tüketim Malları	2.4	2010
Kolalı Gazozlar	0.27	2011
Tütün Mamulleri	19.9	2012
Alkollü İçkiler	4.6	2013
Motorlu Taşıtlar	8.4	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	35.9	2015
ÖTV TOP.	71.7	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	2.9	2017
Kolalı Gazozlar	0.29	2018
Tütün Mamulleri	21.3	2019
Alkollü İçkiler	5.1	2020
Motorlu Taşıtlar	10.5	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	45.1	2022
ÖTV TOP.	85.4	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	3.3	2010
Kolalı Gazozlar	0.31	2011
Tütün Mamulleri	23.0	2012
Alkollü İçkiler	5.8	2013
Motorlu Taşıtlar	12.8	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	45.6	2015
ÖTV TOP.	91.0	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	3.9	2017
Kolalı Gazozlar	0.34	2018
Tütün Mamulleri	26.9	2019
Alkollü İçkiler	6.7	2020
Motorlu Taşıtlar	17.0	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	50.8	2022
ÖTV TOP.	105.9	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	4.7	2010
Kolalı Gazozlar	0.36	2011
Tütün Mamulleri	32.2	2012
Alkollü İçkiler	7.9	2013
Motorlu Taşıtlar	18.8	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	56.2	2015
ÖTV TOP.	120.4	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	4.8	2017
Kolalı Gazozlar	0.40	2018
Tütün Mamulleri	37.4	2019
Alkollü İçkiler	10.0	2020
Motorlu Taşıtlar	22.0	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	63.6	2022
ÖTV TOP.	138.3	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	4.9	2010
Kolalı Gazozlar	0.85	2011
Tütün Mamulleri	42.7	2012
Alkollü İçkiler	12.4	2013
Motorlu Taşıtlar	17.3	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	55.5	2015
ÖTV TOP.	133.9	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	12.0	2017
Kolalı Gazozlar	1.3	2018
Tütün Mamulleri	61.8	2019
Alkollü İçkiler	16.6	2020
Motorlu Taşıtlar	13.8	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	60.9	2022
ÖTV TOP.	147.1	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	12.0	2010
Kolalı Gazozlar	1.3	2011
Tütün Mamulleri	61.8	2012
Alkollü İçkiler	16.6	2013
Motorlu Taşıtlar	46.5	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	69.0	2015
ÖTV TOP.	207.2	2016
Dayanıklı Tüketim Malları	15.3	2017
Kolalı Gazozlar	1.9	2018
Tütün Mamulleri	67.6	2019
Alkollü İçkiler	22.7	2020
Motorlu Taşıtlar	66.3	2021
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	31.2	2022
ÖTV TOP.	205.3	2023
Dayanıklı Tüketim Malları	26.7	2010
Kolalı Gazozlar	4.1	2011
Tütün Mamulleri	101.2	2012
Alkollü İçkiler	43.7	2013
Motorlu Taşıtlar	167.1	2014
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	76.7	2015
ÖTV TOP.	419.7	2016

Kaynak: (<https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>) tablo Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Tablo 9 ÖTV'nin vergi gelirleri içindeki yerini göstermektedir. Tabloya göre ÖTV gelirleri yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2008 – 2017 yılları arasında ÖTV belirli seviyede artış göstermiş ancak bu artış 2018 yılında yaşanmamıştır. Vergi gelirlerinde yaşanan bu düşüşün nedeni 2018 yılında yaşanan ekonomik krizdir.

ABD 2018 yılında yaşanan ekonomik krizden kurtulabilmek amacıyla parasal genişlemeye gitmiştir. Küresel anlamda yaşanan bu genişlemeyle yaşanan faiz artışları karşısında büyük yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımlarını çektiler ve buda beraberinde yabancı para birimiyle borçlanan ülkeler açısından borç yükünü

arttırdı. Türkiye'nin 2018 yılında yaşanan krizle dış borç stoku arttı ve yerli yatırımcıların, işletmelerin ve Türkiye'ye gelir sağlayan birçok şirketin iflas etmesine sebep oldu (Eriş, 2019, s. 17-18). Yaşanan bu kriz 2018 yılında ÖTV'de ve Tablo 7'de görülen vergi gelirleri hasılatında düşüş yaşanmasına sebep olmuştur.

2018-2022 yılları arasında ise ÖTV gelirlerinde artış olmaya devam etmiştir. ÖTV'de kalemler itibariyle artış gerçekleşen iki kalem motorlu taşıtlar ve tütün mamullerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 10.2002-2022 Yılları Arasında ÖTV'nin Kalemler İtibariyle Toplanan Vergi Tutarları (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ÖTV TOP.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	76.71	66.37	59.02	47.14	55.55	56.26	57.17	58.48	55.24	52.26	50.06	52.81	50.10	47.96	46.67	45.98	41.44	41.40	33.30	15.19	18.27
Motorlu Taşıtlar	4.79	6.63	10.15	8.10	11.11	10.74	9.09	7.56	10.66	13.26	11.71	12.29	14.06	16.05	15.61	15.90	12.92	9.38	22.44	32.29	39.81
Alkollü İçkiler	2.73	3.98	4.51	3.60	4.87	4.60	4.54	4.81	4.89	5.92	6.41	5.97	6.37	6.32	6.56	7.23	9.26	11.28	8.01	11.05	10.41
Tütün Mamulleri	13.69	19.91	22.93	18.31	24.11	24.55	25.83	26.37	25.69	24.64	27.75	24.94	25.27	25.40	26.74	27.04	31.88	42.01	29.82	32.92	21.11
Kolalı Gazozlar	0.61	0.88	0.75	0.60	1.08	0.29	0.47	0.48	0.38	0.43	0.37	0.33	0.34	0.32	0.29	0.28	0.63	0.88	0.62	0.92	0.97
Dayanıklı Tüketim Malları	0.6	0.9	1.5	1.2	2.5	2.5	2.3	2.0	2.6	3.2	3.5	3.4	3.7	3.7	3.9	3.5	3.6	8.1	5.8	7.4	6.3

Kaynak: (<https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>) tablo Hazine ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Tablo 10’da ÖTV’ de yer alan kalemlerin yüzdelik artışı görülmektedir. ÖTV gelirleri içinde petrol ve doğalgaz ürünlerinden alınan vergi oranında yıllar itibariyle düşüş yaşanmıştır. 2022 yılında petrol ve doğalgaz ürünlerinin ÖTV gelirleri içindeki oranı %18,27’dir. Bu kalemler arasında motorlu taşıtlar üzerinden alınan vergi gelirlerinin oranı yıllar itibariyle artmaktadır. Toplam ÖTV gelirleri içinde en büyük artış bu mal grubunda gerçekleşmiştir. 2022 yılına ait motorlu taşıtların toplam ÖTV gelirleri içindeki oranı 39,81’dir. ÖTV gelirleri içinde alkollü içkiler üzerinden alınan vergi gelirinin payı 2002-2022 yılları arasında sürekli olarak artış yaşanmıştır.

Tütün mamullerinde ise sabit bir artış ya da azalış meydana gelmemiştir. 2002-2004 yılları arasında artış yaşanmış ancak 2004 yılında %22,93 olarak meydana gelen oran 2005 yılında %18,31’e düşmüştür. 2005-2008 yılları arasında tekrar artış yaşanmıştır. 2008 yılında tütün mamullerinden alınan vergi gelirlerinin ÖTV gelirleri içindeki payı %26,37’dir. 2009 ve 2010 yıllarında tütün mamulleri üzerinden alınan vergi gelirlerinde azalış gerçekleşmiştir. 2013-2019 yılları arasında yüzdelik değişim artış yönünde olmuştur. 2019 yılında 2002-2022 yılları arasında en yüksek artış oranı gerçekleşmiş ve bu oran %42,01 olmuştur. 2022 yılına ait tütün mamulleri üzerinden alınan vergi gelirleri toplam oranı ise %21,11’dir.

Kolalı gazozlar grubunda 2002-2022 yılları arasında tutar olarak artış yaşanmış olmasına rağmen toplam ÖTV gelirleri içindeki payı çok düşüktür.

Dayanıklı tüketim mallarında ise 2002-2022 yılları arasında artış gözlemlenmiş ve 2022 yılına ait oranı ise %6,3’tür.

Tezin ikinci bölümünde ÖTV’nin Türk Vergi Mevzuatı içindeki yeri açıklanmış ayrıca tütün ürünleri üzerindeki vergi yükünün tespit edilmesi amacıyla çeşitli örneklere yer verilmiştir. Son olarak ÖTV’nin vergi gelirleri içindeki toplamına değinilerek ÖTVK’da sayılı listelere ait vergi gelirleri de teze eklenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde Dünyada ve Türkiye’de tütün kullanımı açıklanarak tütün kontrolüne ilişkin bilgilere yer verilecektir.

3. BÖLÜM

TÜTÜN KULLANIMINI KONTROL ALTINA ALMAYA YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR

Tezin bu bölümünde Dünya’da ve Türkiye’de tütün kullanımından bahsedilerek, Türkiye’de uygulanan tütün kullanımını azaltmaya yönelik politikalar açıklanacaktır. Son olarak 4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanuna değinilecektir.

1. DÜNYA’DA TÜTÜN KULLANIMI

Tütünün ilk kullanımı çok eski tarihlere dayanmakla birlikte ilk olarak milattan önce 6000’li yıllarda Amerika Kıtası’nda Mayalar tarafından kullanıldığı bilinmekte ve tütünün Avrupa Kıtası’na gelişi ise Christopher Columbus’un Amerika Kıtasını keşfiyle gerçekleşmiştir. Eski tarihlerde tütün ayin ve törenlerde sık kullanılan bir üründür. Ayrıca Kraliçe Elizabeth’in tütünü migren ağrılarını hafifletmek amacıyla kullanması tütünün keyif verici madde olmasının yanı sıra tedavi amacıyla da kullanılmaya başlanmasına neden olmuş ve tütünün kullanımı yıllar itibariyle giderek artmıştır (Çalışkan, 2015, s. 25-26).

Dünya’da diğer bağımlılık yapan maddelerle kıyaslama yapıldığında en yaygın şekilde kullanılan madde tütündür. Tütün ürünleri içinde en sık kullanım alanına sahip olanı ise sigaradır (Oğuztürk ve Gülcü, 2012, s. 99).

DSÖ hayatı boyunca yüz adet sigara kullanan bir kişiyi sigara içen olarak tanımlamaktadır. Bu kavramın içine gün içinde sigarayı düzenli kullanan kişiler, ara sıra kullanan kişiler ve sigara kullanmayı bırakmış olan kişiler dâhil edilmektedir. Sigarayı gün içinde düzenli olarak kullananlar ve belirli bir zaman aralığında kullanan kişiler ‘düzenli sigara içiciler’ şeklinde tabir edilir (Saymaz, 2017, s. 25).

Sigara hem sağlık açısından hem de sigaraya yönelik yapılan harcama tutarlarının yüksek meblağlarda olması açısından bütün dünya ülkeleri için aşılması gereken büyük bir sorundur. Geçmişten bugüne kadar yapılan çalışmalarla insan sağlığını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktör olduğu konusunda anlaşmaya varılmıştır. Sigarayı gerek kullanan bireyler gerekse sigara dumanından olumsuz

etkilen pasif kullanıcılar için sigaranın insan sağlığı için bir tehdit olduğu bilinmesine rağmen yasal olarak satılan tek üründür. Bedensel ve ruhsal açıdan aile ve arkadaş ilişkilerine kadar kişilerin hayatını kötü yönde etkileyen sigara önlenabilir ölüm sebepleri arasında ilk sıradadır (Çalışkan, 2015, s. 24).

DSÖ'nün yapmış olduğu açıklamalara göre tütün kullanımı dünyada her yıl beş milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmaktadır. Bu ölümlerin çoğu düşük ve orta gelirli ülkelerde görülmektedir. Tütün kullanımı bu seyrde devam ederse 2030 yılına kadar dünya çapında her yıl sekiz milyona yakın insanın ölümüne neden olabilir ve sekiz milyona yakın ölümün yüzde sekseni düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelebilir. Eğer gerekli önlemler alınmaz ise 21.yy'ın sonunda yaklaşık bir milyar insan hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. (WHO, 2009, s. 8).

Tablo 11. DSÖ 2019 Yılı Verilerine Göre Seçilmiş Ülkelerin Tütün Kullanım Oranları (%)

ÜLKELER	YIL	YAŞ	ERKEK	KADIN
Almanya	2017	15+	26,4	18,6
Fransa	2017	18-75	35,2	28,7
İtalya	2018	14+	23,3	15,0
Amerika	2016	15+	30,6	18,9
Küba	2014	15-49	27,2	11,1
Brezilya	2013	18+	19,2	11,2
Hindistan	2016-2017	15+	42,4	14,2
Çin	2015	15+	52,1	2,7
Rusya	2017	18+	47,0	15,0
Türkiye	2017	15+	43,6	19,7
Mısır	2016-2017	15-69	43,6	0,5
Cezayir	2016-2017	18-69	42,6	0,7
Libya	2009	25-64	49,6	0,7

Kaynak: Who Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019 verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

DSÖ verilerinden yararlanılarak hazırlanan tabloda dört farklı kıtadan on üç ülke belirlenmiştir. Bu kıtalar ve ülkeler şu şekildedir: Avrupa kıtasından; Almanya, Fransa, İtalya, Amerika kıtasından; Amerika, Küba, Brezilya, Asya kıtasından; Mısır, Cezayir, Libya, Türkiye ve Afrika kıtasından; Mısır, Cezayir, Libya ülkeleri seçilmiştir.

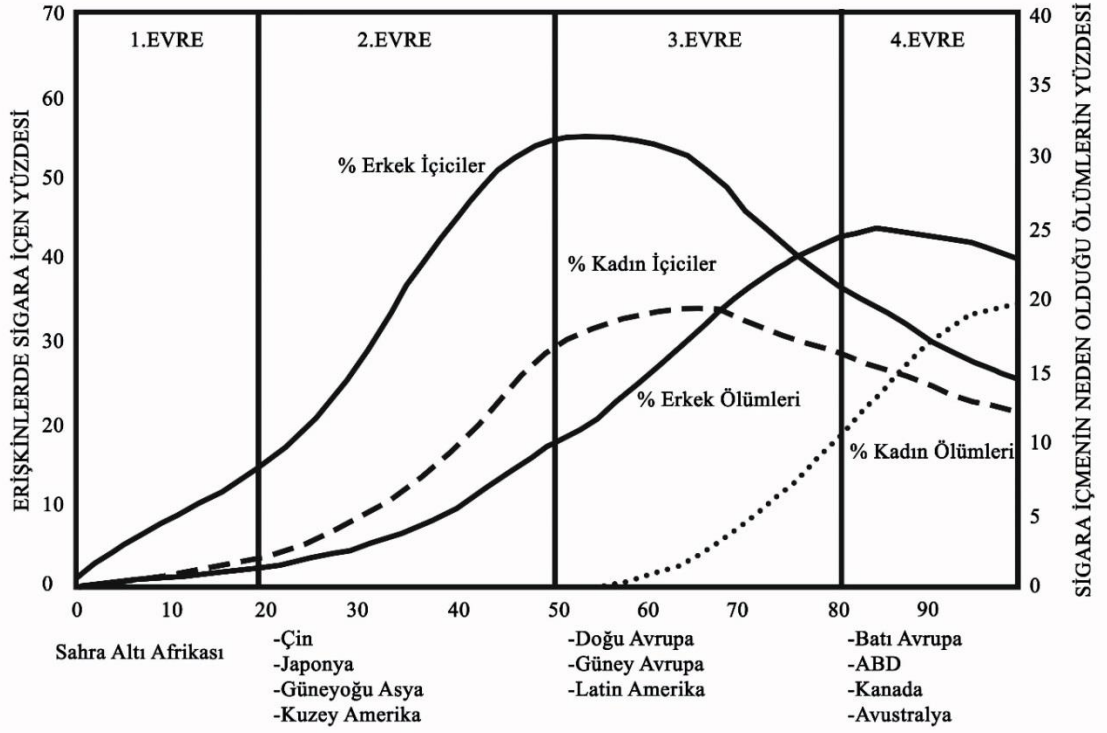
Dünyadaki tütün kullanım oranlarının ülkelere göre dağılımı yukarıdaki gibidir. Tabloya göre erkeklerde en yüksek kullanım oranına sahip üç ülke sırasıyla Çin, Libya ve Rusya'dır. Seçilmiş olan on üç ülke arasında Türkiye ise %43,6 ile dördüncü sırada yer almaktadır. Kadınlarda ise en yüksek kullanım oranı 28,7 ile Fransa'ya aittir. Fransa'yı %19,7 ile Türkiye, %18,9 ile Amerika takip etmektedir.

Tabloda Afrika ülkelerinde kadınların sigara içme oranları dikkat çekmektedir. Bu oranlar Mısır'da 0,5, Cezayir'de 0,7 ve Libya'da ise 0,7 şeklindedir. Sigara kullanımı geçmişten beri halk arasında erkek davranışı olarak adlandırılır. Bu sebeple erkeklerin sigara kullanım oranı kadınlardan daha fazladır. Kadınların sigara içmeleri kötü bir davranış olarak tabir edilmiş ve bu da özellikle Afrika kıtasında yer alan ülkelerde kadınların sigara içme oranının düşmesine sebep olmuştur (Khawaja, 2019). Ayrıca yüksek gelirli ülkelerde kadınların sigara kullanım oranı %18, düşük gelirli ülkelerde ise bu oran %9'dur. Bu oranlar tütün üreticilerinin kadınlar üzerindeki tutumlarını da etkilemiş ve kadınların sigara tüketimini arttırmaya yönelik politikalar geliştirmeye başlamışlardır (Aslan ve Aşut, 2015, s. 7-8).

DSÖ'nün 2019 yılı verilerine göre yüksek gelirli ülkelerde sigara kullanım oranı %21,6, orta gelirli ülkelerde bu oran %19,5, düşük gelirli ülkelerde ise sigara kullanım oranı %11,2'dir (Asi ve Gözüm, 2020, s. 321). Bu oranlar da bize ülkelerin gelir seviyesi ve sigara kullanım oranı arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tütün kullanımı sağlığa olumsuz etkilerinin yanında dünya genelinde büyük bir maddi kayba da neden olmaktadır. Sigaraya yönelik yapılan sağlık harcamaları, sigaranın sebep olduğu ölüm ve iş göremez raporları dikkate alındığında sigaranın küresel anlamda maliyeti; dünya GSYH'nin %1,8'i yani yaklaşık 1436 milyar dolara tekabül etmektedir (Goodchild, Nargis, D'espaignet, 2018, s. 62).

Sigara kullanımına bağlı olarak dünyada yüzyıl içinde dört farklı evre yaşandığı belirtilmektedir. Şu anda dördüncü evrede olan ABD, Kanada gibi Batı Avrupa ülkeleri birinci ve ikinci evreyi yaşayarak dördüncü evreye geçmişlerdir (Bilir, 2011, s. 26). Bu evrelere grafik 1'de yer verilmiştir:

Şekil 1. Sigara Kullanım Evreleri

Kaynak: Bilir, 2011. Kaynaktan yararlanılarak yazım şartlarına uygun olarak grafik tarafımızca düzenlenmiştir.

- Birinci evre kadınlara göre erkeklerin daha yüksek oranda sigara kullandığı ancak bu davranışın her iki cinsiyet grubunda da düşük seviyede olduğu görülmektedir. Ancak herhangi bir müdahale olmadığı takdirde sigarayı kullanan kişi sayısında artış yaşanacağı beklenmektedir.
- İkinci evre de sigara kullanımının hem erkekler hem de kadınlar arasında artışta olduğu görülmektedir. Erkeklerde sigara kullanım artışı kadınlardan daha fazladır. Yine bu evrede sigara kullanımına bağlı olarak sağlık sorunlarının da başladığı görülmektedir.
- Üçüncü evre sigara kullanımının kadınlara göre erkeklerde azalmaya başladığı evredir. Ölüm oranlarının erkeklerde hızla arttığı, kadınlarda ise erkeklere nazaran daha düşük seviyede ilerlediği bir evredir.
- Dördüncü evre ise sigara kullanımının hem erkeklerde hem de kadınlarda ciddi oranda bir düşüşün yaşandığı bir dönemdir. Bu evre erkeklerde

ölüm oranlarının düşüş gösterdiği ancak kadınlarda ise ölüm oranlarının hala artışta olduğu evredir. Günümüzde ABD, Kanada gibi Batı Avrupa ülkeleri bu evrede yer almaktadır (Bilir, 2011).

2. TÜRKİYE’DE TÜTÜN KULLANIMI

Tütünün Türkiye’de kullanımı 17.yy’da Osmanlı Devleti’ne dayanmaktadır. 16.yy’da tütün tarımı yapılmaya başlanmakla birlikte endüstriyel bitki olarak yetiştirilmeye başlanması 19.yy’dadır (Çalışkan, 2015, s. 26). Türkiye’ de tütün üretimi İç Anadolu Bölgesi hariç olmak üzere ülkenin altı bölgesinde yapılmakta olup tütün üretiminde birinci sırada yer alan bölge Ege Bölgesi ve tütün üreticiliği konusunda sonuncu sırada yer alan bölge ise Marmara Bölgesidir. Ege Bölgesi Türkiye’de en kaliteli ve en verimli tütün yetiştirilen bölgedir (Ergün ve Uğurlu, 2006, s. 121-126).

Türkiye tütün üretimi yapan ve Dünya’da tütün ihracatı konusunda önemli bir yere sahip olan ülke olmasının da etkisiyle tütün kullanımında ve özellikle tütün mamulleri içinde sigara kullanımının yoğun olduğu bir ülkedir (TÜSEB, 2021, s. 3). Uluslararası tütün araştırmasının yapıldığı Lancet Tıp Dergisi raporunda dünya genelinde en çok sigara tüketilen ülkeler Çin, Hindistan, Endonezya, Amerika, Rusya, Bangladeş, Japonya, Türkiye, Vietnam ve Filipinler şeklinde sıralanmış ve Türkiye bu rapora göre tüm dünya ülkeleri arasında sekizinci sırada yer almıştır. Bu ülkeler küresel sigara tüketiminin üçte ikisini oluşturan ülkelerdir (Lancet, 2021, s. 2341).

Türkiye’de sigara tüketimi 1980 – 2010 yılları arasında büyük artış göstermiş ve 1980 yılında elli iki milyon adetten doksan üç milyon üç yüz bin adete kadar yükselmiştir (Oğuztürk ve Gülcü, 2012, s. 102). Bu rakamlar Türkiye’de sigara kullanım sıklığının günden güne arttığını göstermektedir.

Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2016 raporuna göre tütün kullanmaya başlayanların tütünü 18 yaşın altında kullanmaya başlayanların oranı %57,5 iken ortalama sigaraya başlama yaşı 17 olarak tespit edilmiştir. Tütün mamulleri ve sigara kullananların %21’i sigarayı gün içinde ilk olarak sabah kahvaltısından önce içmekte ve günlük ortalama sigara tüketim miktarı 18’dir. Türkiye nüfusunun % 31,6’sı halen

sigara kullanmakta ve bu oran kadınlarda %24,9 iken erkeklerde %44,1'dir (WHO,2016).

Tablo 12. Türkiye'de Cinsiyetlere Göre Sigara Kullanım Yaşları (%)

CİNSİYET	YAŞ GRUPLARI						
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75+
KADIN	%7,9	%17,6	%24,1	%18,4	%12,8	%6,1	%3,05
ERKEK	%31	%51,3	%52,9	%45,1	%37,8	%19,9	%13,2

Kaynak: (<https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-sigara-ve-tutun-mamulleri-kullanimi/>) sitesinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

Tablo 10'da Türkiye'de 2021 yılında kadın ve erkekler arasında sigara kullanım sıklığı verilmiştir. 35-44 yaş grubunda sigara kullanan kadınların oranı %24,1 iken erkeklerin oranı %52,9'dur. Sigaranın en yoğun kullanıldığı yaş aralığı kadın ve erkeklerde 35-44 yaş aralığıdır.

Sigara kullanan kişilerin sigaraya başlama ve sigara içme isteği çeşitli nedenlere dayanabilmektedir. Bu çeşitli nedenler Tablo 10'da verilmiştir.

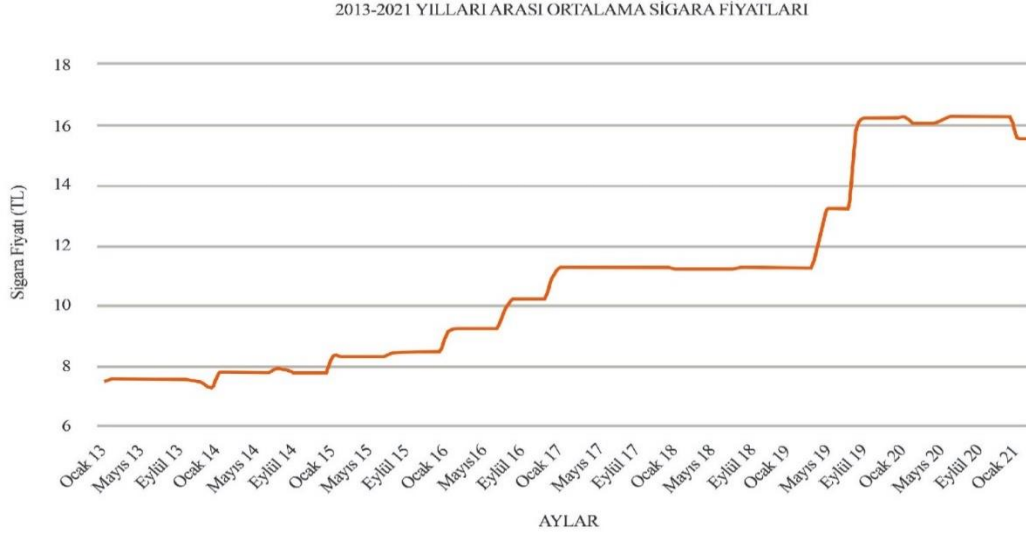
Tablo 13. Sigaraya Başlama Nedenleri ve Oranları (%)

NEDENLER	ORANLAR
Arkadaş Etkisi	%33,2
Merak	%19,6
Eğlence Amaçlı	%4
Aile Sorunları	%5,3
Özenti	%25,1
Kişisel Sorunlar	%6,6
Hiçbir Özel Nedeni Yok	%5,9

Kaynak: (<https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-sigara-ve-tutun-mamulleri-kullanimi/>) sitesinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

Tablo 11 incelendiğinde; sigara içme nedenleri arasında en yüksek oran %33,2 olup bu oran sigaraya başlamada arkadaş ortamının yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle gençler arasında özenti ve meraktan sigaraya başlayanların oranları ise sırasıyla %25,1 ve %19,6'dır. Kişisel sorunlar ve aile sorunları ise sigaraya

başlamada önemli bir etkiye sahip olup bu oranlar ise sırasıyla %6,6 ve %5,3'tür. Sigaraya başlamak için hiçbir neden aramayan bireylerin oranı ise %5,9'dur.

Şekil 2. Türkiye'de Bir Paket Sigaranın Ortalama Fiyatı

Kaynak: (<https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-sigara-ve-tutun-mamulleri-kullanimi/>) sitesinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

Yukarıdaki grafik incelendiğinde ortalama sigara fiyatlarının Ocak ayı 2013 yılından beri artış trendinde olduğu görülmektedir. Ocak ayı 2021 yılına kadar ortalama sigara fiyatları 1,7 katına çıkmış ve Ocak ayında ortalama sigara fiyatının 15,5 TL olduğu tespit edilmiştir.

3. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TÜTÜN KONTROL POLİTİKALARI

Bu bölümde Dünya'da ve Türkiye'de tütün ürünleri ve sigara kullanımının zararlarına ilişkin genel bir değerlendirmeye yer verilecek, Dünya'da ve Türkiye'de uygulanan tütün kontrol politikalarına değinilecektir.

3.1. Tütün Ürünleri ve Sigara Kullanımının Zararlarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme

Tütün kullanımının neden olduğu hastalıklar dünya genelinde ölümü engelleyici hastalıklar arasında birinci sıradadır. Her sene dünya çapında sekiz milyon Türkiye’de ise yüz binin üzerinde tütün kullanıcısı hayatını kaybetmektedir. Pasif içicilikten hayatını kaybedenlerin sayısı ise her yıl bir milyon iki yüz bin kişidir (Asi ve Gözüm, 2020, s. 320). Sigara içinde nikotin gibi bağımlılık yapan birçok kimyasal maddeyi içinde barındırmaktadır. Bağımlılık yapıcı olan sigaranın bu özelliği nedeniyle sigarayı kullanmaya başlayan her iki kişiden biri birkaç hafta içinde ciddi bir sigara bağımlısı olabilmektedir (Akdur, 2009, s. 1-2). Tablo 12’de 2021 yılı verilerine göre Dünya’da çeşitli hastalıklardan hayatını kaybedenlerin sayıları verilmiştir.

Tablo 14. Dünya’da Çeşitli Ölüm Nedenlerine Bağlı Olarak 2021 Yılında Ölen Kişi Sayıları

Risk Faktörleri	Ölen Kişi Sayısı
Yüksek Tansiyon	10440000
Sigara İçme	7100000
Yüksek Kan Şekeri	6530000
Hava Kirliliği	4900000
Obezite	4720000
Dış Hava Kirliliği	3410000
Sodyum Oranlı Yüksek Beslenme	3200000
Düşük Tahıllı Beslenme	3070000
Alkol Kullanımı	2840000
Az Meyve Tüketimi	2420000

Kaynak: (<https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-sigara-ve-tutun-mamulleri-kullanimi/>) sitesinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

Tablo 12’de 2021 yılında hayatını kaybedenlerin risk faktörlerine göre dağılım sayıları incelendiğinde sigara içmeye bağlı olarak hayatını kaybedenlerin sayısı 7100000’dür. Sigara içme risk faktörleri diğer risk faktörleri içinde ikinci sırada yer almakta olup Dünya’da bilinen ölüm nedenleri arasında üst sıralarda yer almaktadır.

Türkiye’de sigara kullanımı yaygın bir davranış olup özellikle gençler arasında sigarayı denemiş ve halen kullanmakta olan yaş sınırı çok düşüktür. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Müdürlüğü tarafından 2017 yılında yayınlanmış olan Küresel Gençlik Tütün Araştırması Raporuna göre; 13-15 yaş aralığındaki öğrencilerin

%40,2'si tütün ürünlerinden en az birini denemiştir. Sigara kullanmayı deneyenlerin oranı ise %28 iken halen sigara kullanmakta olan öğrencilerin oranı kadınlarda %5,3 erkeklerde %9,9 olup bu oran ortalama %7,7'ye tekabül etmektedir (TC Sağlık Bakanlığı, 2017, s. 6). Rapor detaylı bir şekilde incelendiğinde; Isparta'da⁸ halen sigara kullanmakta olan gençlerin oranı kızlarda %7,7, erkeklerde %9,2; sigara içmeyi deneyenlerin oranı kızlarda %21,7, erkeklerde %9,2'dir. Sigaranın market, büfe gibi ulaşılabilir yerlerden temin edenlerin oranı ise kızlarda ve erkeklerde sırasıyla %51,5, %62,2'dir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2017, s. 89). 13-15 yaş grubu erkeklerde sigara kullanımında Avrupa ülkeleri arasında %28,6 oranıyla Litvanya birinci sırada yer alırken Türkiye bu ülkeler arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de tütün mamulleri ve sigara kullanımına bağlı olarak gerçekleşen ölüm oranları erkeklerde %26,6 kadınlarda ise %7,58'dir. Erkeklerde gerçekleşen bu ölüm oranıyla Türkiye dünya tütün kullanımına bağlı ölümlerin sıralamasında yedinci sırada, Avrupa ülkeleri arasında ise beşinci sıradadır (Karaca, 2019, s. 3).

Tütün ve özellikle sigara kullanımının hem topluma hem de bireylere yüklemiş olduğu önemli maliyetler sebebiyle Türkiye'de uzun yıllardır tütün mamulleri ve sigara kullanımının engellenmesi için çeşitli politikalar uygulanmaktadır.

3.2. Dünya'da Tütün Kontrol Politikaları

Tütün mamullerinin ve sigara kullanımının kullanıcılara vermiş olduğu zararın önlenmesi, pasif içicileri sigara dumanından korumak, tütün ve sigaranın sebep olduğu ölümlerin azaltılabilmesi kısaca tütün mamullerinin ekonomik ve sosyal maliyetlerini telafi edebilmek amacıyla uluslararası devletler çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Sigara dumanından etkilenen pasif içicilerin dünya genelinde oranı oldukça yüksektir. Dünya genelinde yapılan bir çalışmaya göre dünyada çocuk yaş grubunun yaklaşık %40'ı sigara dumanına maruz kalırken bu oran Türkiye'de %58 seviyelerine çıkmaktadır (Akgül ve Kutluk, 2015, s. 3).

Tütün kullanımının sebep olduğu bu zararlı etkileri azaltmak amacıyla Dünya'da uygulanan ilk yasak 1975 yılında ABD'de yer alan Minnesota eyaletinde

⁸ “Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA-2017)” Raporunda 81 İle ait veriler yayınlanmış olup çalışmamız Isparta İlini kapsadığı için sadece Isparta İline ait veriler alınmıştır. Diğer illere ait detaylı veriler rapordan incelenebilir.

devlet binalarında sigara içme yasağıdır. Yürürlüğe konulmuş olan bu yasak bar gibi eğlence mekanlarını kapsamamaktadır. 1990 yılında ABD’de devlet binalarına ilaveten eğlence yerlerinde de sigara içme yasağı yürürlüğe konulmuştur (Güler, 2015, s. 33).

Sigaranın bu zararlı etkilerini azaltmak ve sigarayı bıraktırma amacıyla Avrupa Bölgesinde DSÖ tarafından 1987 yılında ilk defa eylem planı oluşturulmuş ve tütünle mücadelede sistemli olarak ilk adım atılmıştır. 1987 -1992 yılları arasında beş yıllık dönemi kapsayan bu eylem planında tütün tarımının sınırlandırılması, tütün mamullerinin fiyatlandırılması, pasif içicilerin sigara dumanına maruz kalmaması için gerekli önlemler ve sigarayı bıraktırmaya yönelik çeşitli politikalar ileri sürülmüştür. İlk beyana ilaveten 1992-1996 yıllarını kapsayan ikinci eylem planı ve 1997-2001 yılları üçüncü eylem planı yayınlanmıştır (Bilir, 2007, s. 14-15).

DSÖ Direktörü Dr. Gro Harlem Brundtland’ın çalışmalarıyla 1999 yılında DSÖ’ye üye ülkeler; tütünün kullanımını azaltmak, tütün kullanımının yol açtığı ekonomik ve sosyal etki ve maliyetlerini minimize etmek, tütün dumanına maruz kalan özellikle çocuklar ve gençleri tehlikeye atan pasif içiciliği azaltabilmek amacıyla Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) taslağını hazırlama girişiminde bulunmuşlardır. Hazırlanan bu taslak 21 Mayıs 2003 yılında kabul edilmiş ve 2004 yılında üye ülkelerin imzasına sunulmuştur. TKÇS 27 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe konularak uygulanmaya başlanmıştır. TKÇS BM tarihinin en hızlı kabul edilen ve sözleşmede en çok üye ülkeyi barındırması açısından önemli bir sözleşmedir (Ergüder, 2009, s. 23). Ayrıca TKÇS DSÖ içinde yer alan bütün ülkelerdeki kişilerin sağlıklarını koruma amacı taşıyan, tütün talep ve arzının azaltılmasına yönelik tek kanıt taşıyan sözleşmedir. 180 üye ülke tarafından imzalanmıştır (Çalışkan ve Metintaş, 2018, s. 34). Türkiye bu sözleşmeyi 2004 yılında imzalamış ve ayrıca TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Çobaner, 2013, s. 125)

TKÇS’de tütün talebini ve tütün arzını azaltmaya yönelik politikalar maddeler halinde sıralanmıştır.

Tütün talebini azaltmaya yönelik uygulanacak olan politikalar:

- Tütün talebini azaltmaya yönelik uygulanacak olan ilk ve en önemli politika fiyat ayarlaması ve vergi artışlarıdır. Uygulanacak olan vergi

artışları ile özellikle gençlerin sigaraya erişimi engellenmeli ve bu sözleşmeye taraf olan ülkelerin TKÇS ile uyumlu olarak vergi ve fiyat politikası belirlemelidir. Ayrıca tütün ürünlerinin vergisiz ve gümrüksüz satışı yasaklanmalıdır.

- Tütüne ilişkin talebin azaltılması amacıyla fiyat dışı önlemler de alınmalıdır. Fiyat dışı önlemler devletlerin yasalarında yer alarak herkes için bağlayıcı olması sağlanmalıdır.
- Pasif içicilerin tütün dumanından korunması amacıyla kamuya ait açık ve kapalı alanlarda, toplu taşıma araçlarında tütün kullanımının yasaklanması için gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tütün ürünlerinin içeriklerinin belirlenebilmesi için uluslararası uzmanlık kuruluşlarına danışılarak, tütün ürünlerinin içerikleri ile gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tütün ürünlerinin paket ve etiketleri üzerinde kişileri yanıltıcı, aldatıcı bilgilere yer verilmemeli, tütün ürünlerini hafif, light gibi ifadelerle pazarlanması yasaklanmalıdır.
- Tütün kullanımının zararlarını anlatmak amacıyla eğitim programları düzenlenmeli ve tütün ürünlerine ilişkin reklam ve sponsorluk çalışmaları yasaklanmalıdır.
- Tütün kullanımına bağlı olarak meydana gelen sağlık sorunlarının tedavisi ulaşılabilir olmalı ve tütünü bırakmak isteyen bağımlı kişilere her türlü tıbbi destek sağlanmalıdır.

Tütün arzını azaltmaya yönelik uygulanacak olan yöntemler ise aşağıdaki maddeler halinde sıralanabilir:

- Tütün ürünlerinin yasadışı ticareti engellenmelidir. Tütün paketleri üzerinde tütünün kaynağı açık şekilde yazılmalıdır. Bu bilgiler resmi dilde ve okunabilir şekilde yazılarak bu kurala uymayanların cezalandırılması yasalarla düzenlenmelidir. Yasadışı yollarla satılmaya çalışılan tütün ürünleri toplanmalı ve imha edilmelidir.

- 18 yaşın altındaki gençlerin sigaraya erişimi engellenmelidir. Oyuncak, şeker gibi çocuklar için üretilen ürünler tütün mamullerine benzeyecek şekilde üretilmemelidir.
- Tütün tarımının azaltılması amacıyla tarımdan vazgeçen çiftçilere gerekli teşvik ve destek paketleri hazırlanarak, tütün tarımında çalışan işçi, personel vb. kişiler için alternatif tarım ürünleri sunulmalıdır (WHO, 2003, s. 2-5).

2008 yılına gelindiğinde ise; DSÖ tütün kontrolünde üye ülkelere rehber olması amacıyla MPOWER paketini yayınlamıştır. Yayımlanmış olan bu pakette her harf farklı bir politika yöntemini ifade etmektedir.

MPOWER paketinde yayınlanan M (monitör); tütün tüketiminin ve tütün kontrol politikalarını ve bu politikaların sonuçlarını izlemeyi ifade etmektedir. Tütün kullanımının dinamiklerinin izlenmesi, toplumda tütün kullanıcılarının özelliklerinin iyi analiz edilmesi, uygulanacak politikaların yapılacak olan analizler sonucunda belirlenmesi tütün kontrolünün izlenmesinde önemli adımlardır. Uluslararası uygulanacak olan anket ve diğer araştırma yöntemleri devletlere tütün kullanan kişiler hakkında bilgi toplama işlevini yerine getirmekte ve toplanan bu bilgiler sayesinde tütün kontrolüne ilişkin uygulanabilir politikalar geliştirilebilmektedir. Tütün kullanımına ilişkin sadece sigaraya ait değil bütün tütün mamulleri bilgilerinin takip edilmesi önemlidir. Ancak günümüzde özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bu veri setleri halâ eksiktir. Yapılan anketlerin güncelliğini ve geçerliliğini kaybetmesi tütün kontrolünün izlenmesine ilişkin oluşturulacak olan politikalarda tam anlamıyla etkinliği sağlamayı önlemektedir (Örsel, 2016, s. 14-15). Dünya tütün kullanımının izlenmesi 2016 yılında 76 ülkede yapılmıştır. Ancak bu sayı çok düşük olmakla birlikte gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde izleme oranı %70’den fazla iken bu oran orta gelirli ve düşük gelirli ülkelerde çok düşüktür. Tütün kontrolünde etkin bir politika uygulayabilmek için izleme oranlarının artması gerekmektedir (Çalışkan ve Metintaş, 2018, s. 35).

MPOWER politikasında yer alan P (protect); tütün ürünleri kullanmayan kişilerin tütün dumanına maruz kalmalarını önlemek ve pasif içicilerin korunması gerektiğini ifade eder. Bu politika çerçevesinde tütünün zararlı dumanından özellikle çocuk ve gençleri koruma altına almakla birlikte dumana maruz kalan pasif içicileri korumak toplumun sağlığı için oldukça önemlidir. Ayrıca pasif içicileri korumak için

uygulanan dumansız hava alanları, kamu binaları ve toplu taşıma araçlarında uygulanacak olan sigara içme yasağı sigara kullanıcısı olan bireylerin sigarayı bırakmalarında da önemli bir etkidir. Koruma politikası ülkelerin gelir seviyesine bağlı olmayan bütün ülkelerin gerekli yasak ve önlemlerle uygulayabileceği bir politikadır. Ancak bu politikada tam anlamıyla uygulanmamakta uygulansa bile gerekli kontrol yapılmamakta ve bu yasaklara uymayanlara caydırıcı cezalar uygulanmamaktadır. 2016 yılı sonu itibariyle kapalı halde bulunan bütün alanlarda sigara içme yasağını tam anlamıyla uygulayan ülke sayısı 55'dir (Ergüder, 2018, s. 333).

Dünya'da bu politika kapsamında birçok ülkede kapalı alanda sigara içme yasağı getirilmiştir. ABD'de 2008 yılının Ocak ayında yayınlanan yasa ile birlikte birçok eyalette bar, disko gibi birçok eğlence alanlarında sigara içme yasağı başlatılmış ayrıca tren, otobüs gibi toplu taşıma araçlarında sigara kullanımı yasaklanarak dumansız hava alanları oluşturulmaya çalışılmıştır. Brezilya'da 2009 yılında yürürlüğe giren yasa ile birlikte açık ve kapalı kamu alanların hepsinde sigara içme yasağı getirilmiştir. Yine 2006 yılında yayınlanan yasa ile birlikte Kolombiya, Peru, Venezuela, Uruguay gibi ülkelerde kapalı alanlarda sigara içme yasağı getirilmiştir (Bilir, 2015, s. 17-18)

İtalya, Fransa, İngiltere ve İsviçre'de bar, disko gibi eğlence yerlerinde restoran, lokanta gibi yeme alanlarında sigara içme yasağı getirilmiştir (EPHA, 2011, s. 1-8).

MPOWER politikasında yer olan O (offer); tütün kullanımının bırakılması için önerilerde bulunmayı, tütün kullanımını bırakmak isteyen kişilere yardımda bulunmayı ifade etmektedir. Sunulacak olan öneriler arasında tütün kullanımının zararları anlatılmakta tütün kullanımına bağlı olarak gerçekleşen hastalık riskleri anlatılmaktadır. Tütün kullanımının bırakılmasında yardımcı olmak amacıyla sigarayı bırakma hatlarının oluşturulması, tütün kullanımını bırakanlara düşük maliyetli tedavilerin uygulanması gibi tütün kullanımını bıraktırmaya yönelik teşvik paketlerinin yayınlanması yapılmaktadır. Ayrıca tütünün zararlarını anlatan eğitim ve tanıtım programlarının düzenlenmesi, gençlerin tütün kullanımına başlamasını önlemek amacıyla reklam, kampanya gibi programların hazırlanması da tütün kontrolünde bu politikada uygulanan diğer düzenlemelerdir (Keklik, 2014, s. 45).

MPOWER paketinde yer alan W (warn) ; tütün kullanımının zararlarına ilişkin hem tütün kullanıcılarını hem de tütünü kullanmaya başlamak isteyen kişilerin

zararlara ilişkin uyarılmasını ifade eder. Bu kapsamda uygulanacak olan önlemler; tütün kullanımının zararlarına ilişkin reklam ve kampanyaların hazırlanması, bu reklam ve kampanyalarda medyanın gücünden yararlanılmasını ve sigara ve diğer tütün ürünlerinin paketleri üzerinde resimli uyarıların yer almasını ifade eder (Saraçoğlu ve Öztürk, 2020, s. 25). Sigara kullanımının azaltılması ve sigaraya başlamak isteyen kişilerin bu uyarıları dikkate alacağı gerekçesiyle bu politika yöntemi oldukça önemlidir.

MPOWER paketinde yer alan E (enforce); tütün kullanımına ilişkin yapılan reklam, medya yayınları, promosyon gibi faaliyetlerin yasaklanmasını ifade etmektedir. Tütün kullanımının azaltılması için tütün mamulleri promosyon ürünü olarak dağıtılmamalıdır. Tütün kullanımını özendirici reklam ve programlar düzenlenmemeli ve düzenleme girişiminde bulunan kişiler ve kurumlar hakkında caydırıcı ceza önlemleri alınmalıdır. Ayrıca tütüne ilişkin sponsorluk faaliyetleri yapılmamalıdır (Güler, 2015, s. 36).

2014 yılında Rusya’da gerçekleştirilen Taraflar Konferansı’nda tütün üretimiyle doğrudan ilişkili olan kamu finansmanı ve teşvikler, ulusal kanun ve politikalara uygun olarak, tütün üreticilerine muhtemel olumsuz etkileri dikkate alınmak kaydıyla sona erdirilmesine ilişkin tütün tarımını azaltmaya yönelik madde kabul edilmiştir (WHO, 2014).

2015 yılında Birleşik Arap Emirlikleri’nde yapılan Sağlık Konferansı’nda ise; tütün üreticileri tütün endüstrisi tarafından istismar edilmekte olup, tütün yetiştirilen bölgelerdeki küçük üreticilerin geçimlerini sürdürebilmeleri için tütün yerine sağlığa ve çevreye faydalı ürün ve politikalara desteklenmelerine ilişkin karar alınmıştır (WCTOH, 2015).

2019 yılında ise e-sigara gibi tütün ürünlerine alternatif olarak piyasaya sürülen ürünlere ilişkin gerekli önlemlerin alınmasına dair bir önlem paketi yayınlanmıştır. Bu pakette tütün endüstrisinin piyasaya sürmüş olduğu farklı alternatif ürünlerinin üretimi engellenmeli ve sağlık sektörünün dışında tütün kontrolüne yönelik farklı kurum ve kuruluşlarla ortaklıklar kurulmalıdır. Bu amaçla 2019 yılında Tütün Kontrolü İçin Bölgesel Eylem Planı hazırlanmıştır (WHO, 2019).

MPOWER paketinde yer alan R (raise) ülkelerin sigara kullanıcılarının sigarayı bırakması için uygulayacakları vergilendirme politikasını ifade etmektedir. Bu politika tütün mamullerine uygulanacak olan vergi oranlarını belirlemektedir. Bu

uygulamayla tütün mamullerine uygulanacak yüksek oranlı vergilerin tütün kullanıcılarını caydırması beklenmekte ve tütün kullanmaya başlayacak olan kişilerin üzerinde de caydırıcı bir etkisinin olacağı öngörülmektedir (Bolat, 2017, s. 11). Ancak 2008 yılında yayınlanan WHO raporuna göre tütün vergisinden elde edilen gelirler tütün kontrolüne yönelik yapılan harcamalardan düşük gelirli ülkelerde 9000 kat, orta gelirli ülkelerde 4000 kat ve yüksek gelirli ülkelerde ise 340 kat daha fazladır (WHO, 2008).

2022 yılında Dünya ülkelerinde bir paket sigaraya uygulanan ÖTV'nin daha iyi analiz edilebilmesi amacıyla Tablo 12' de seçilmiş olan Dünya ülkelerine ait vergi yükleri gösterilmektedir.

Tablo 15. Seçilmiş Olan Dünya Ülkelerinin 2022 Yılında Sigara Üzerindeki Vergi Yükleri (%)

	ÖTV	Toplam Vergi (ÖTV ve KDV Dahil)	Ağırlıklı Ortalama Satış Fiyatı (ÖTV ve KDV Dahil)	Vergi, Ağırlıklı Ortalama Satış Fiyatının Yüzdesi Olarak
	EURO	EURO	EURO	(%)
AVUSTURYA	3,14	3,99	5,15	77,6
BELÇİKA	4,40	6,63	6,93	80,09
BULGARİSTAN	1,81	2,27	2,77	82,0
KIBRIS	2,58	3,28	4,36	75,2
ÇEK CUMHURİYETİ	2,85	3,64	4,54	80,1
ALMANYA	3,40	4,39	6,18	71,0
DANİMARKA	5,27	6,66	6,93	96,1
ESTONYA	3,17	3,91	4,47	87,5
FİNLANDİYA	6,14	7,80	8,60	90,7
FRANSA	6,88	8,57	10,19	84,2
HIRVATİSTAN	2,43	3,24	4,02	80,5
MACARİSTAN	2,36	3,20	3,95	81,0
İTALYA	3,09	4,02	5,16	77,8
LİTVANYA	2,43	3,08	3,76	81,9
LÜKSEMBURG	2,63	3,32	4,78	69,5
LETONYA	2,53	3,19	3,79	84,1
MALTA	3,40	4,23	5,39	78,3
HOLLANDA	4,83	6,08	7,16	84,9
POLONYA	2,03	2,63	3,22	81,7
PORTEKİZ	2,68	3,56	4,71	75,6
ROMANYA	2,28	2,90	3,91	74,3
İSVEÇ	3,29	4,51	6,10	73,9
SLOVENYA	2,45	3,13	3,81	82,2
SLOVAKYA	2,29	2,86	3,46	82,8

Kaynak: Enache, (2022), kaynağından yararlanılarak tablo tarafımızca oluşturulmuştur.(Erişim Tarihi: 23.01.2023)

Tablo 13’de Dünya ülkelerinin sigaraya uygulamış oldukları vergi yükleri gösterilmektedir. İrlanda ve Fransa da bir adet sigara paketi başına sırasıyla 8,85 Euro ve 6,88 Euro ile AB ülkeleri arasında sigaraya en yüksek ÖTV’yi uygulamaktadır. Bulgaristan 1,81 Euro ve Polonya ise 2,03 Euro ile en düşük ÖTV tutarını almaktadır. ÖTV ve KDV birlikte dikkate alındığında, bir paket sigara için ödenen vergilerin ortalama payı Lüksemburg’da yüzde 69,5’ten Danimarka’da yüzde 96,1’e (ağırlıklı ortalama perakende satış fiyatı üzerinden) değişmektedir.

WHO’nun 2021 yılı raporuna göre MPOWER paketindeki vergilendirme politikasını en başarılı şekilde uygulayan ülkeler sıralanmıştır. Bu ülkeler; Danimarka, Gürcistan, Fas, Hollanda, Portekiz ve Sri Lanka’dır (WHO, 2021).

2022 yılında WHO MPOWER paketiyle yayınlanan politikaların başarısını arttırmak amacıyla ‘Tütüne değil yiyeceğe ihtiyacımız var’ sloganıyla tütün tarımının azaltılması ve tütün tarımını yapmayı bırakan çiftçilere devlet desteği sağlanarak çiftçilerin tütün yerine alternatif tarım ürünlerini yetiştirmesi için politika yapıcıların üzerine düşeni yapması gerektiğini ifade etmiştir (WHO, 2022).

3.3. Türkiye’de Tütün Kontrol Politikaları

Türkiye’de 1980 yılı öncesine kadar katı ve kurallı şekilde uygulanan bir politika bulunmamaktadır. 1980 öncesinde var olan tek tütün kontrol politikası sigaraya ilişkin yapılan reklamların yasaklanması idi. 1981 yılına gelindiğinde ise paketlerin üzerinde ‘Sağlığa zararlıdır’ ifadesine yer verilmiş bu ifade 1991 yılında ‘Sigara içmek sağlığa zararlıdır’ şeklinde değiştirilerek uygulamaya koyulmuştur (Yürekli vd., 2010, s. 21).

Türkiye’de tütün kontrolüne yönelik kapsamlı şekilde yapılan ilk çalışma 7 Mart 1986’da Cumhuriyet Halk Partisi Vekili Reşit Ülker tarafından meclise yasa teklifi vermesiyle gerçekleşmiş ancak bu yasa teklifi aynı yasama döneminde yasalaşmaması sonucunda görüşmeye alınamamıştır. 1989 yılına gelindiğinde ise tütüne ilişkin reklam yasaklarını içeren teklif meclis tarafından kabul edilmesine karşın o dönemde Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal tarafından ticaret özgürlüğüne uygun olmadığı gerekçesiyle veto edilmiştir.

26 Kasım 1996 yılı tütün kontrolüne ilişkin bir tepe noktası tarihi olmuş bu tarihte Fazilet Partisi mebusu olan Dr. Ahmet Feyzi İnceöz tarafından sunulan teklif Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel tarafından onaylanmıştır (Kılınç ve Günay, 2014, s. 5). Kabul edilen bu yasa ile sigaranın 18 yaş grubu altındakilere satışının yasaklanması, sigaranın zararlarını anlatan reklam çalışmalarının yapılması, tütün ürünlerini özendirici reklamların yasaklanmasını ve ayrıca toplu taşıma araçlarında sigara içme yasağının getirilmesi gibi tütün kontrolüne yönelik gerekli çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Yeşilay Kurumu, 2014, s. 36). 26 Kasım 1996 tarihli 4207 Sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunla birlikte tütün kontrolüne yönelik önlemler sıralanmıştır. Sıralanan bu önlemler arasında; sigara paketleri üzerinde sigaranın zararlarına ilişkin bilgilerin yer alması, sigaranın zararları hakkında halkı ve medyayı bilinçlendirme eğitimleri, toplu ulaşım araçlarında sigara kullanımının yasaklanması yer almaktadır. (Bilir, 2011:4). Ayrıca bu yasa; sigaranın 18 yaş grubu altındakilere satışının yasaklanması, sigaranın zararlarını anlatan reklam çalışmalarının yapılması, tütün ürünlerini özendirici reklamların yasaklanması gibi uygulamaları da yürürlüğe koymuştur (Yeşilay Kurumu, 2014, s. 36). Ancak bu kanunun uygulanması açısından yasaklara uymayan kişilere uygulanacak olan cezalarda yeterli başarıya ulaşılamamış ama en azından bu kanunla halk bilinçlendirilmiştir.

2000 yılı Kasım ayı ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik krizler sonucunda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında ekonomide yapısal reform gerçekleştirilmiş olup bu programla birlikte kamu sektörünün yapmış olduğu tütün tarımı gibi birçok üretim alanını özel sektöre bırakılmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla birlikte piyasada serbest piyasa koşulları geçerli olmaya başlamıştır (Saraçoğlu ve Öztürk, 2020, s. 26-27). Yapısal reformunun tütün üretimine yönelik serbest piyasa koşullarını gerçekleştirmek amacıyla 9 Ocak 2002 tarihli 4733 Sayılı Kanun kabul edilerek Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumunun (sonraki adı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu-TAPDK) kurulmuş ve bu kurumun görev ve yetkileri ile tütün tarımının yapılması, tütün ürünlerinin iç ve dış piyasalardan alım ve satımına ilişkin ilkeler düzenlenmiştir (4733 Sayılı Kanun, 2002).

2004 yılına gelindiğinde Türkiye DSÖ'nün yayınlamış olduğu TKÇS'yi Nisan ayında imzalamış bu sözleşme Aralık ayında onaylayarak yürürlüğe koymuştur. Yayınlanan bu sözleşme tütüne ilişkin arz ve talebi azaltmaya yönelik iki farklı alanda kontrol araçlarını belirtmiştir. Tütün talebini azaltmaya yönelik olan uygulamalar; toplumu tütün kullanımının zararlarına ilişkin bilinçlendirme ve bu zararların anlatılacağı eğitimler düzenleme, tütün mamullerinin fiyatlarının artırılması, sigara kullanımını bıraktırmaya yönelik hizmetlerin yaygınlaştırılması, pasif içicileri sigara dumanından korumaya yönelik çalışmalar, tütün ürünlerine yönelik reklamların yasaklanması ve sponsorluk faaliyetlerinin yasaklanmasını ve tütünün zararlı kimyasal maddelerine karşı toplumun bilgilendirilmesini kapsamaktadır. Tütünün arzını azaltmak amacıyla sunulan uygulamalar ise; tütün ürünlerinin yasadışı ticaretinin önlenmesi, 18 yaşının altındaki genç bireylerin sigaraya erişiminin engellenmesi, tütün tarımı yerine başka ürünlerin üretilmesinin teşvik edilmesi yer almaktadır (WHO, 2003).

Ulusal Tütün Kontrol Politikalarının çalışmalarını gerçekleştirebilmek amacıyla 2008 yılında bu politikaları uygulayabilecek bir komite kurulmuştur. Kurulmuş olan bu komite 2008-2012 yıllarını kapsayan Eylem Planı hazırlayarak dönemin Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından imzalanarak kamuoyuna sunulmuştur. Yayınlanmış olan politikalar ise şunlardır:

- 4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun hakkında değişiklik yapılarak 2008 yılında 5727 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe koyulmuştur. Yürürlüğe konulan bu kanunla pasif içiciliğin önlenmesi amacıyla çeşitli eğitim ve medya programları hazırlanmış, sigaranın zararlarını anlatan reklam, afiş gibi öğelere ağırlık verilmiştir.
- Pasif içiciliğin önlenmesi için yapılacak olan bütün çalışmalardan TAPDK sorumlu tutulmuştur.
- Yasadışı ticaretin önlenmesi amacıyla TAPDK ile işbirliği yapacak olan bakanlıklar belirlenmiştir. Bu bakanlıklar İçişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığıdır. Ayrıca Gümrük Müsteşarlığı' da yapılacak olan bütün çalışmalardan sorumlu tutulacaktır.

- Tütün tarımını azaltmak ve tütünün yerine farklı alternatif ürünlerin tarımının yaygınlaştırılması için Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile TAPDK ortak çalışmalar yapacaktır (Bilir vd., 2010, s. 51-52).

5727 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 4207 sayılı kanunda birçok değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklikler aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- Hiçbir tütün mamulünün 18 yaşın altındaki kişilere satışı yapılamaz ve 18 yaşın altındaki kişiler bu sektörde çalıştırılmaz.
- Tütün mamulleri hiçbir şekilde firma, işletme gibi yerlere hediye edilemez ve promosyon ürünü olarak dağıtılamaz.
- Medyada yayınlanan reklamlarda hiçbir tütün ürünü kullanılamaz.
- Tütün içeren paketler açılarak satışa sunulamaz ya da paketler bölünerek bu paketlerin satışı yapılamaz.
- Tütün mamulleri haricindeki hiçbir ürün tütün mamullerine benzeyecek şekilde üretilemez ve satışı yapılamaz.
- Taksi, otobüs, metro gibi toplu taşıma araçlarında ve kamu binaları, her türlü eğitim, sağlık kapalı spor salonları vb. yerlerde sigara içilemez.

Ayrıca bu kanun maddelerine uymayanlara caydırıcı yaptırım cezalarının uygulanması hakkında da birçok madde kanunda yerine almıştır (5727 sayılı Kanun).

2015 yılına gelindiğinde ise 2015-2018 yılları arasını kapsayan DSÖ'nün yayınlamış olduğu Eylem Planıyla uyumlu olarak 'Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı' hazırlanarak RG'de yayınlanmıştır (Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı, 2015). 2018 yılında ise 2018-2023 dönemini kapsayan 'Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı' hazırlanarak yürürlüğe koyulmuştur.

DSÖ'nün yayınlamış olduğu MPOWER paketinde yer alan R (raise-vergilendir) harfi sigara kullanımını azaltmak amacıyla sigara üzerinden alınan vergilerin artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Türkiye DSÖ tarafından yayınlanan TKÇS'yi imzalayarak yayınlanan bu politikaları uygulayacağını taahhüt etmiştir.

Türkiye'de sigaranın vergilendirilmesinde maktu vergilemeye ilaveten oransal vergileme uygulanmaktadır. Bu vergileme sisteminde ortalamaya göre alınan oransal

vergilerin belirli bir seviyeye düşmesi durumunda maktu vergi uygulanmaktadır. Bu uygulamayla düşük bir fiyata sahip olan sigara paketinin fiyatının artması sonucu doğmaktadır. 2002 yılında bütün tütün mamullerine %49,5 oranında bir vergi uygulanmış, 2003 yılında ise bu oran %55,3' yükselmiştir. 2004 yılına gelindiğinde ise oransal vergiye ilaveten; 1.6 TL' ye kadar olan sigara paketine 0,025 TL, 1,65 TL ile 3,05 TL arasında olan sigara paketlerine 0,05 TL 3,05 TL üzerinde satılan sigara paketlerine ise 0,08 TL maktu vergi uygulanmıştır. 2004 yılında ise bir paket sigara üzerinde oransal vergi oranı %28'e indirilmiş ve sigaranın içinde yer alan oryantal tütün miktarının oran olarak belirlenmesiyle maktu vergi tutarı belirlenmiştir. Sigaranın üretiminde kullanılan tütünün içinde oryantal tütün oranının üçte birinden az olması durumunda sigara üzerinden alınan maktu vergi bir adet sigara için 0,05 şeklinde belirlenmiştir. Uygulanan bu tutarla bir paket sigaranın maktu vergi tutarı 1 TL olmuştur. Oryantal tütün oranının üçte birden fazla olması halinde ise maktu vergi tutarı bir adet sigara için 0,35 olarak uygulanmıştır. 2005 yılında ise oryantal tütün oranına bağlı vergilendirme sistemi yürürlükten kaldırılmıştır. 2005 yılında 2004 yılında %28 olarak uygulanan oransal vergi oranı %58'e çıkarılmıştır. 2007 yılında maktu vergi tutarı 1,55 TL' ye 2009 yılında ise 2,05 TL' ye yükseltilmiştir. 2010 yılında ise maktu vergi tutarı 2,65 TL oransal vergi oranı ise %63'e çıkarılmıştır (Yürekli vd., 2010, s. 29-35). 2010 yılından sonra ise bu oranlar sürekli olarak arttırılmış ve 2021 yılında oransal vergi oranı %63 ve maktu vergi tutarı ise 0,48 TL olarak belirlenerek son halini almıştır.

Dünyada ve Türkiye'de tütün mamulleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde önce tütün kullanımına ilişkin bilgiler verilmiş ve tütün kullanımını azaltmak amacıyla uygulanan tütün kontrol politikalarına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde tezin asıl yazılma amacını oluşturan sigara vergilerinin tütün kontrolünde etkinliğine ilişkin önce literatür taramasını yer verilmiş ve son olarak yapılmış olunan anket değerlendirilecektir.

4. BÖLÜM

TÜTÜN MAMULLERİ ÜZERİNE UYGULANAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN MÜKELLEF TERCİHLERİNE ETKİSİ: ISPARTA İLİ ANALİZİ

1. KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR

Farrelly vd. göre (2001), sigara vergilerinin arttırılmasına karşın iki farklı görüş mevcuttur. Sağlık ekonomistleri sigaranın tüketiminin azaltılması için sigara vergilerinin arttırılmasını gerekli görürken, vergilerin artışına karşı olanlar ise vergi yükünün yoksullar üzerinde kalacağını iddia etmektedir. Farrelly vd. (2001) yapmış oldukları çalışmada 1976-1980, 1983, 1985 ve 1987-1993 dönemlerini kapsayan 14 yıllık verileri Ulusal Sağlık Görüşme Anketinden (NHIS) almışlardır. İki aşamalı bir tahmin modeli oluşturulmuştur. İlk aşamada bireylerin sigara içme olasılığını değerlendirmek için bir probit denklemi kullanılmıştır. İkinci aşamada ise sigara kullanan bireylerin sigara talebini tahmin etmeye yönelik en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonucunda; kadınların sigara fiyat esnekliği - 0.32 iken erkeklerde bu oran- 0.18 seviyesindedir. Düşük ve orta gelir gruplarının esnekliği - 0.43 iken, yüksek gelir grubunda yer alan sigara kullanan bireylerin fiyat esnekliği 0.00 seviyesindedir. Bulunan bu fiyat esneklikleri sonucunda sigara vergilerinin arttırılması; kadınlar ve düşük gelirli sigara kullanıcıların sigaraya bırakmasında etkin bir politikadır.

Gallus vd. (2006), Avrupa bölgesindeki 52 ülkenin dâhil edildiği çalışmada veriler; Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Kansere Karşı Birlik Kurumu (UICC) ve Amerikan Kanseri Derneği tarafından ortaklaşa yayınlanan Tütün Kontrolü Ülke Profillerinin (TCCP) 23. basım ikinci baskısından elde edilmiştir.⁹ Çalışma çift loglu çoklu doğrusal regresyon modeli ile tahmin edilmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre erkek ve kadınların yerli ve yabancı marka için fiyat esneklikleri sırasıyla 20.46 ve 20.74' dür. Avrupa'da sigaraya yapılacak %10'luk bir zam sigara tüketimini %5 ile %7 arasında azaltmaktadır.

⁹ TCCP, tütün kontrolü için çeşitli kaynaklardan neredeyse tüm dünya ulusları için veri toplayan küresel bir kuruluştur (Gallus vd, 2006: 114).

Colman ve Remler (2007), yapmış oldukları çalışmayı iki aşamalı model üzerine kurmuşlardır. İlk aşamanın analizi için en küçük kareler yöntemini, ikinci aşamada ise OLS regresyonu modellenmiştir. Gelir gruplarının tütün kullanımını belirlemek için Mevcut Nüfus Anketi (CPS) ile Tütün Kullanım Eklerini (TUS) birleştirmişlerdir. Bu veriler 1993, 1996, 1999, 2001 ve 2003 yıllarına ait gelir, nüfus ve tütün kullanımlarına aittir. Colman ve Remler yapmış oldukları analizlerle sigaraya ilişkin fiyat esnekliklerini düşük, orta ve yüksek gelir grubu için sırasıyla -0.127, -0.105 ve -0.083 olarak hesaplamışlardır. Düşük gelir grubuna ait sigara kullanan bireylerin sigara fiyatlarına duyarlı oldukları ancak sigara fiyatlarının bu grup üzerindeki etkisinin çok düşük seviyede olduğu sonucuna varmışlardır.

Sylvain (2008), yapmış olduğu çalışmada yetişkin ve reşit olmayan bireylerin sigara vergilerine nasıl tepki verdiğini incelemiştir. Çalışma 1986- 2006 yılları arasında kırk dokuz eyalet ve Columbia Bölgesindeki (Hawaii ve Porto-Riko hariç) 1050 kişinin tepkilerini içerir. Analizi gerçekleştirebilmek için panel veri seti kullanmıştır. Modelleme olarak regresyon modelini kullanmıştır. Analizler neticesinde; ilk regresyon grubu olan yetişkinler için sigara vergilerinin arttırılması tüketimlerinde bir değişikliğe sebep olmamıştır. İkinci regresyon grubunda olan reşit olmayan bireyler ise yapılan vergi artışları karşısında sigara tüketimi 0,264 puan azalmaktadır. Vergi artışlarının yetişkin bireylere etkisinin olmamasının nedeni; yetişkinlerin sigara fiyat esnekliğinin düşük olmasıdır.

Gospodinov ve Irvine (2009), yapmış oldukları çalışmada 2000- 2005 dönemini kapsayan Kanada Sağlıklı Tütün Kullanımı İzleme Anketi verilerini kullanmışlardır. Sigara içme yaygınlığını ve sigara tüketim modelinin tahminine ilişkin Cragg' in (1971) iki aşamalı modelini kullanmışlardır. Birinci aşama da sigara talebi probit model ile tahmin edilmiş, ikinci aşamada ise regresyon analiz yöntemi kullanmışlardır. Gospodinov ve Irvine göre; sigara fiyatının artışı düşük gelir grubunda olan bireylerin tüketimini azaltmak yerine bireyler ikame ürünlere yönelmektedir. Vergi artışları sigarayı bıraktırma konusunda beklenen etkiye sahip değildir.

Temiz (2010), 1980 ve 2008 yılları arasında GSMH, işsiz nüfus, 15 yaş ve üstü nüfus, şehir nüfusu, kır nüfusu ve sigara tüketimi arasındaki herhangi bir ilişki olup

olmadığını incelemiştir. Yapmış olduğu çalışmayı En Küçük Kareler Yöntemiyle analiz etmiştir. Yapmış olduğu incelemeler sonucunda şehir nüfusu ve işsiz nüfusun artışı ile sigara tüketimi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Sigara fiyatlarındaki artış ile sigara tüketimi arasında negatif bir ilişki vardır. Ancak sigara fiyatları enflasyon oranından daha fazla arttırılmalıdır. Bu artışa ilaveten sanayileşme ve eğitim seviyesi arttırılarak sigara tüketimini azaltmaya yönelik ek tedbirler uygulanmalıdır.

Chaloupka, Straif ve Leon (2010), Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı (IARC) literatürde yayınlanan makale, değerlendirme ve raporlarını temel alarak 20’den fazla uzmanın tütün kontrolünde uygulanan vergi politikalarını incelemelerini istedi. Chaloupka vd. bu incelemeleri kaleme almıştır. Yapılmış olan incelemeler sonucunda tütün vergilerinin artması tütün kullanımını azaltmakta ve tütüne başlamayı önlemektedir. Ayrıca tütün vergilerinin artması tütüne bağlı oluşan hastalıkların önlenmesinde de etkin bir politikadır.

Chaloupka vd. (2010), sigara vergilerine ilişkin diğer çalışmalardan farklı olarak spesifik ve advalorem vergi türlerinden hangisinin vergilendirme açısından daha etkin olduğunu incelemişlerdir. Çalışmada çeşitli kaynaklardan yararlanılmış ve 21 AB ülkesi için kesitsel zaman serisi verileri oluşturulmuştur. Chaloupka vd. göre; (vergilerden önce kişi başı 1000 sigara içildiği varsayıldığında) spesifik özel tüketim vergisinin 1 Euro artması durumunda kişi başı yıllık sigara tüketimi 7-8 adet azalacaktır. Ancak yapılacak olan ad valorem vergideki 1 Euro’ luk artış sigara tüketiminde yarım sigara arttıracaktır. Ad valorem verginin artması durumunda yarım sigara artışının nedeni ise; sigara içenlerin düşük fiyatlı sigarayı içmeye başladıklarında aynı tatmini elde edebilmek için daha fazla sigara tüketmesi olabilir.

Bader, Boisclair ve Ferrence (2011), gençlerin, genç yetişkinlerin, düşük sosyoekonomik düzeydeki kişilerin, uzun süreli sigara kullanan bireylerin ve Aborjinlerin genel nüfus kadar sigara vergilerinden etkilenip etkilenmediğini incelemiştir. Yapmış oldukları çalışmaya Kanada, Amerika ve Avustralya’ dan 12 uzman eşlik etmiştir. Toplamda 108 kişiye anket yapılmıştır. Yapılmış olan çeşitli analizler sonucunda sigara fiyatlarına uygulanan vergilerden gençler, genç yetişkinler ve düşük sosyoekonomik düzeydeki kişiler genel nüfusa göre daha çok etkilenmektedir. Sigaraya uygulanan yüksek vergiler bu üç grubun sigara tüketimini azaltmada etkin bir politika olduğunu göstermektedir.

Huang ve Chaloupka (2012), 8. 10. ve 12. Sınıftaki öğrencileri kapsayan Geleceği İzleme Anketi verilerini kullanarak 2009 federal tütün tüketim vergisi artışının gençler arasında sigara ve dumansız tütün ürünlerinin kullanımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada OLS Regresyon Modeli kullanılmıştır. Analizler neticesinde; 2009 federal tütün vergisinin artışından sonra kısa vadeli bir etki gözlemlendi. Vergi artışı yapıldıktan sonra son 30 gün içinde sigara içtiğini bildiren öğrencilerin yüzdesi %9,7 ile %13,3 arasında, dumansız tütün ürünleri kullandığını bildiren öğrencilerin yüzdesi ise %16 ile %24 arasında düştü.

Oğuztürk ve Gülcü (2012), 1980 ve 2010 yılları arasındaki sigara tüketimlerini incelemiştir. Zaman serisi verilerini ve eş kareler yöntemini kullanarak GSMH, işsiz nüfus, 15 yaş ve üstü nüfus, şehir nüfusu, kır nüfusu ve sigara tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılmış olan analizlerin sonucunda GSMH'deki 1 birimlik artış sigara tüketimini 0,697830 birim arttırmaktadır. Şehir nüfustaki 1 birimlik artış ise sigara tüketimini 6,481120 birim azaltmaktadır. Şehir nüfusunun eğitim seviyesinin yüksek olması, medya araçlarını kır nüfusuna göre daha yoğun şekilde kullanması ve bireyler arasındaki etkileşimin yüksek olması şehir nüfustaki artışın sigara tüketimini azaltmasını sağlayan nedenlerden bazılarıdır. Yapılan çalışmada kır nüfusunun artması veya azalması durumunda sigara tüketiminde herhangi bir değişmeye rastlanmamıştır. Oğuztürk ve Gülcü'nün çalışmasında ulaşılan analiz sonuçlarına göre sigara tüketimini azaltmaya yönelik tedbirlere yer verilmiştir. Sigaraya yapılacak olan zamların enflasyon oranından daha yüksek olması, kırsal bölgelerde eğitim olanaklarının artırılması ve kırsal nüfusun medya araçlarına erişiminin sağlanması sigara tüketimini azaltmaya yönelik tedbirler arasında sayılabilir.

Vergilerin etkinliğine yönelik bir diğer çalışma Torun ve Ekinci'ye (2014) aittir. Torun ve Ekinci yapmış oldukları çalışmada Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine sigaraya yönelik yapılan zamların tüketim sıklığını ne derecede etkilediğine yönelik anket çalışması uygulamışlardır. Anket sonuçları KMO ve Bartlett's testi ve faktör analizine tabi tutulmuştur. Yapılan analizler neticesinde sigara zamları öğrencilerin sigarayı bırakmak yerine fiyatı düşük sigaraya yönelmesine ve birçok kişisel ihtiyaçlarından kısararak tüketim sıklığını değiştirmedikleri sonucuna varılmıştır. Özel tüketim vergisi tek başına sigara tüketiminin azaltılmasında etkisizdir. Özel tüketim vergisine ilaveten medya araçları etkili biçimde kullanılmalı ve uyarılar görsel medya üzerinden de aktarılmalıdır.

Chiou ve Muehlegger (2014), tüketicilerin ister sigara vergilerinden önce sigara stoklama yapması ister vergilerden sonra düşük fiyatlı ikame ürünleri kullanması gibi sigaradaki fiyat artışlarına karşı verdikleri tepkiyi ölçmeye çalışmışlardır. Çalışmayı kısa ve uzun vadede değerlendiren Chiou ve Muehlegger göre; kısa vadede tüketiciler düşük fiyatlı sigara içme davranışını sergilerler. Uzun vadede ise vergi artışları katran, nikotin gibi zararlı madde oranları yüksek olan sigara tüketmeleri sonucunda sağlık sorunlarına yol açmaktadır.

Choi (2014), Kore’de farklı gelir gruplarının sigara vergilerine tepkilerini analiz etmiştir. 1998-2011 yılları arasında dört farklı gelir grubuna yönelik Kore Ulusal Sağlık ve Beslenme İnceleme Anketinden (KHNNES) alınan tüketim verilerini incelemiştir. Çalışmada ilk önce gelir gruplarının sigaraya ilişkin fiyat esneklikleri hesaplanmıştır. Düşük gelir grubunun sigaraya ilişkin fiyat esnekliği - 0.812, ikinci ve üçüncü gruplar ile üst gelir gruplarının fiyat esneklikleri sırasıyla - 0.572, - 0.325 ve -0.341’dir. Sigara tüketiminin genel fiyat esnekliğinin -0.425 olduğu tahmin edilmektedir. Düşük gelir gruba ait fiyat esnekliği genel fiyat esnekliğinden yaklaşık iki kat daha fazladır. Sigaraya uygulanan vergiler düşük gelir grubunda sigara tüketen bireyleri diğer üç gruba göre daha çok etkilemektedir.

Gigliotti vd. (2014), Brezilya’da 14-19, 20-39, 40- 59 ve 60 yaş ve üstü yaş aralığındaki bireylerin sigara vergilerindeki artışa nasıl tepki verdiklerini incelemişlerdir. 3007 kişi üzerinde anket uygulamışlar ve lojistik regresyon analizi yapmışlardır. Sigaraya uygulanacak vergiler sonucunda anket yapılan kişilerin %52.3’ü sigarayı bırakacağını ya da içtiği sigara sayısını azaltacağını belirtmiştir. %46.7’si ise sigara içmeye devam edeceğini, yüksek fiyatlı sigaralar yerine ikame ürünleri kullanacağını belirtmiştir. Bu oranlar yapılan fiyat artışlarının sigarayı azaltmada ya da bırakmada az da olsa etkili olduğunu göstermektedir.

Kostova vd. (2014), 2008’den 2012’ye kadar Türkiye’de yapılmış olan sigaraya yönelik özel tüketim vergisi artışlarının farklı gelir grubunda olan bireyleri nasıl etkilediğine yönelik bir araştırma yapmıştır. Ayrıca bu tarihler arasında Türkiye’de vergilerin artışına ilaveten halka açık yerlerde sigara içme yasağı, sigarayı özendirici reklamların yasaklanması gibi tütün kontrol politikaları da uygulanmaya başlanmıştır. Çalışmada Küresel Yetişkin Tütün Araştırması’ndan (GATS) elde edilen veriler kullanılmış ve regresyon yöntemi uygulanmıştır. Çalışmaya göre 2008-2012 yılları arasında sigaraya yapılan zamlarla bir paket sigaranın fiyatı ortalama

olarak %42.1 oranında arttı. Bu artışa karşılık düşük ve orta gelirli gruba ait sigara içen bireylerin sigara tüketimi sırasıyla -30.3 ve - 13.9 oranında azaldı. Yüksek gelir grubunun sigara tüketimi ise %11.1 oranında azalış gösterdi. Bulunan bu oranlar çerçevesinde sigara fiyatının artması en çok düşük gelir grubuna ait bireyleri etkilemektedir.

Önder ve Yürekli (2014), yapmış oldukları çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yürütülen 2003 yılına ait Türkiye Ulusal Hanehalkı Harcama Anketi (THS) verilerini kullanmışlardır. Anket yapılan toplam hane sayısı 25.764'tür. Çalışmada Cragg (1971) iki aşamalı modeli kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; hane halklarının harcaması ne kadar yüksekse bireylerin sigara tüketimi de o kadar yüksektir. Düşük gelir grubunda yer alan sigara kullanıcılarının fiyat esnekliği - 1.41'dir. Sigara üzerine %50 ile %70 arasında biz vergi uygulanması durumunda bu gelir grubunda yer alan bireylerin vergi yükü azalmaktadır.

White ve Ross (2015), 2005 ve 2006 yılları arasındaki Uluslararası Tütün Kontrolü Güneydoğu Asya Çalışmasına ait verileri kullanmışlardır. Çalışmada panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada bireylerin sigara fiyatları artışı karşısında sigarayı tamamen bırakma, günlük sigara tüketimini azaltma, paket olarak sigara alma kararı, en sık alınan markanın fiyatı ve tüketilen sigaranın türü olmak üzere beş farklı değişkene verecekleri tepki ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan analizlere göre Tayland'da fiyat esnekliği - 0.2 ile - 0.4 arasında değişmektedir. Sigaraya uygulanan zamlar sonucunda sigara içen bireylerin %12.7 si sigarayı tamamen bırakmış, %50'si sigara tüketimini azaltmış, %8.3'ü ise daha ucuz markalı sigarayı tercih etmiştir.

Gülay ve Özen (2016), yapmış oldukları çalışmada işsizlik ve sigara vergileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada 2006M1- 2015M7 dönemlerini kapsayan aylık veriler üzerinde çalışmışlardır. Amaçları tütün üzerinden alınan vergiler ile işsizlik arasında bir ilişki olup olmadığını açıklamaktır. Yapısal kırılmaların dikkate alındığı Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli oluşturularak, iki seri arasındaki uzun dönemli ilişki açıklanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre uzun dönemde işsizlik oranlarının artması tütün üzerinden alınan vergileri arttırırken, kısa dönemde bu ilişki negatif yönlüdür. Yani kısa dönemde işsizlik oranlarının artması tütün üzerinden alınan vergileri azaltmaktadır.

Durmuşoğlu (2017), sigara zamlarının sigara kullanımına etkisine yönelik farklı bir araştırma yaparak Google Trends’ den almış olduğu internet arama verilerini çalışmasına dâhil etmiştir. Çalışmasında 2015 ve 2016 yıllarında sigaraya yapılan zamlar sonrası internet aramalarının niteliğini analiz etmiştir. Yapmış olduğu çalışmanın amacı; zamlar sonrasında tüketicilerin alternatif ürün edinme ya da sigarayı bırakma davranışlarından hangisini daha çok tercih ettiğinin saptanmasıdır. Zam öncesi sekiz hafta ile yapılan zamlar sonrasındaki sekiz haftalık veriler için göreceli arama hacim (gah) değerleri arasındaki farklar t- testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ise tüketiciler sigarayı bırakma davranışından çok sigaraya alternatif ürün bulma davranışına yönelmişlerdir.

Korlu (2017), sigaranın vergilendirme yapısının analizi için Bursa’nın Harmancık ilçesinde sigara tüketen bireylere yönelik anket uygulamıştır. Toplamda 373 kişiye yapılan anket sonuçları ki-kare yöntemi kullanarak değerlendirilmiştir. Korlu’ ya göre; sigara kullanımının azaltılması, sigaraya başlama yaşının düşürülmesi, sigara kullanımından kaynaklanan sağlık sorunlarının tedavisinde karşılaşılan sağlık harcamalarının düşürülmesi ve ÖTV gelirlerinin arttırılması için öncelikle vergi yapısı anlaşılır hale getirilmelidir. Maktu vergi oranı ve asgari maktu vergi oranı arttırılarak sigara fiyatları arasındaki fark azaltılıp tüketicilerin daha ucuz sigara tüketme davranışının önüne geçilmelidir. Ayrıca bu oranların her yıl enflasyon karşısında revize edilmesi gerekmektedir. Kaçak sigaraya yönelimin azaltılması için kolluk kuvvetlerinin yapmış olduğu denetimler arttırılmalı ve sigaraya özendirici her türlü faaliyetinin yasaklanması gerekmektedir.

Saymaz (2017), bireylerin sigara bağımlılığını azaltmak için uygulanan politikalara ek olarak sigara vergilerinin tüketici tutumlarına ilişkin Zonguldak’ ta yaşayan kişilere anket yöntemini uygulamıştır. Anket sonuçlarını ki-kare, ANOVA, t testi ve post hoc analiz sonuçları ile değerlendirmiştir. Yapılmış olan analizlere göre; sigaraya uygulanan yüksek vergilerden ziyade kapalı ortamda sigara içme yasağı, kamu spotları gibi tüketimi caydırıcı politikaların daha etkin olduğu sonucuna varılmıştır.

Çetin ve Özkan (2018), alkol ve tütün ürünlerine uygulanan özel tüketim vergilerinin tüketime yönelik etkisini araştırmışlardır. 7 coğrafi bölgeden her bölge

için üç il belirlemişlerdir. Yapmış oldukları saha araştırmasında t- testi, Anova ve korelasyon analizlerini uygulamışlardır. Analiz sonuçlarına göre; alkol ve tütün ürünlerine uygulanan ağır vergiler sonucunda bireyler tüketimini azaltmak yerine bu ürünlerin alternatiflerine yönelmişler ve kaçak ürün kullanma yoğunluğunu arttırmışlardır. Alkol ve tütün ürünlerinin kullanımının azaltılmasına yönelik uygulanan vergi artışları tek başına yetersizdir. Vergi artışlarının yanı sıra okullarda bu ürünlerin kullanılmaması gerektiğine yönelik eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

Ho vd (2018), 1999- 2015 yıllarını kapsayan düşük ve orta gelirli 22 Asya-Pasifik ülkesinin sigara fiyat esnekliğini ve gelir esnekliğini analiz etmeye çalışmışlardır. Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü verileri ve modelleme olarak Sabit Etkiler Modeli kullanılmıştır. Ho vd. GSYH 6000 dolardan fazla olan ülkelerde sigaranın fiyat esnekliğini -1.304 ve gelir esnekliğini 0.769 olarak bulunmuştur. GSYH 4000-5999 dolar aralığında olan ülkelerde sigaranın fiyat esnekliği -0.614 ve gelir esnekliği 0.327, GSYH 4000 doların altında olan ülkelerin sigara fiyat esnekliği -0.037 ve gelir esnekliği -0.161 olarak hesaplanmıştır. Ho vd. göre; yıllık ortalama %9,51 sigara fiyat artışı ile yıllık ortalama sigara tüketimi %3,56 azalacak ve yıllık ortalama tütün vergisi geliri %16,20 artacaktır. Yapılacak olan vergi artışlarıyla 17,96 milyonun üzerinde hayat kurtarılabilir.

Işık (2019), yapmış olduğu tez çalışmasında tütün kontrol programları kapsamında yapılan özel tüketim vergisi artışlarına bireylerin nasıl tepki verdiğini incelemiştir. Çalışmasında anket yöntemini uygulamış ve Ki-Kare analiz testlerini kullanmıştır. Işık yapmış olduğu anket çalışmasıyla bireylerin sigarayı bırakma sebebini vergi artışlarından ziyade sağlık sorunları olduğunu tespit etmiştir. Yapılan ankete verilmiş olan cevaplar ışığında vergi artışı kullanıcıların sigarayı bırakmasında etkin bir politika değildir.

Uğur (2020), düşük, orta ve yüksek gelirli hane halklarının sigara vergilerinin sigara tüketimini nasıl etkilediğini incelemiştir. 2016 ve 2017 yılları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı Bütçe Anketi'nde mevcut olan verileri lojistik regresyon yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Yapılmış olan analiz sonucuna göre; düşük gelir grubunun sigaraya ilişkin talep esnekliği -0,37, orta gelir grubunun 0,44, yüksek gelir grubunun sigaraya ilişkin talep esnekliği ise 0,20 olarak hesaplanmıştır. Uğur bu

verilerin sonucuna göre düşük ve orta gelirli bireylerin sigara vergilerine göre daha duyarlı olduğu sonucuna varmıştır.

Parks vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada 21 yaş altı gençlerin sigara vergilerinin yüksek olması durumunda sigaraya başlamalarını etkileyip etkilemediklerini incelemişlerdir. 2001 ve 2017 arasındaki dönemi kapsayan Geleceği İzleme Projesi verilerinden yararlanılmıştır. Model olarak çoklu lojistik regresyon modellemesi kullanılmıştır. Yapılmış olan analizler sonucunda sigara fiyatına yapılan 1 dolarlık artış karşısında 21 yaş altı gençlerin sigaraya başlama oranı %12 azalmıştır. Ancak gençlerin sigaraya başlamasını engellemek ve sigara içme oranını azaltmak için vergilere ilaveten farklı müdahale yöntemlerine de başvurulmalıdır.

Demir ve Balkı (2020), zel tüketim vergisi oranlarında yapılan indirimlerin sosyolojik etkilerinin incelemiştir. alışmalarında 1304 kişiye evrimii anket yapmışlardır. Anket çalışmasından elde edilen veriler Stata istatistik programında OLS regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre sigara kullanan kişiler sigara fiyatlarına yönelik yapılacak olan indirimlere karşı pozitif bir algı içerisindedirler. Ayrıca bireylere göre özel tüketim vergisinin alındığı mal ve hizmetlerin kapsamının daraltılması gerektiğini ve özel tüketim vergisinin yapacak oldukları harcamaları etkilediğini de beyan etmişlerdir.

2. ANKET ALIşMASI

Bu bölümde sigara üzerine uygulanan yüksek oranlı TV'nin tüketici tercihleri üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu analiz edebilmek amacıyla hazırlanan anket çalışmasının uygulanma aşamaları açıklanacak olup elde edilen veriler SPSS programıyla yapılan analiz sonuçları değerlendirilecektir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Anket çalışmasının amacı; DSÖ tarafından yayınlanan tütün kontrol politikalarından biri olan TV sigara kullancılarının tutum ve davranışlarında nasıl bir etkiye sahip olduğunu, kullancıların yüksek oranlı vergiler karşısında sigarayı bırakmak yerine alternatif ürünlere yönelip ynelmeyeceğini analiz edebilmektir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Sınırlılıkları

Yapılmak istenen araştırmalarda doğru bir şekilde analiz yapabilmek için bir evrene ihtiyaç vardır. Literatürde evren ve yığın kavramları birbiriyle karıştırılmakta olup bu iki kavram birbirinden farklıdır. Yığın aynı özelliklere sahip olan bir şeyin sayıca üstünlüğüdür. Evren ise farklı özellikteki nesnelerin toplamı ve yığınlar bütünüdür (Baltacı, 2018, s. 234). Yapılmış olan bu çalışmada Isparta evreni seçilmiş ve bu evrende sigara kullanan bireyler üzerinde bir çalışma yapılmıştır.

Bir araştırmanın anlamlı sonuçlar verebilmesi için birçok açıdan sınırlandırılması gerekmektedir. Araştırmanın sınırlandırılması araştırmanın örneklemini oluşturmada ve elde edilen verilerin analizinde yapılacak olan çıkarımların anlamlı olacak şekilde değerlendirilebilmesi için önemlidir. Yapılacak olan sınırlama evren üzerinde olabileceği gibi konu ve örneklem üzerinde de olabilir. Sınırlandırma araştırmanın amacının ne olduğunun, araştırma neleri kapsayıp neleri kapsamayacağını belirlenmesi demektir (Baltacı, 2020, s. 17-19). Bu çalışmada Isparta evreni belirlenmiş olup evren ve konu daraltılarak çalışmanın kapsamı sınırlandırılmıştır. Evren olarak Isparta ilinde yaşayan sigara kullanıcıları belirlenmiş konu açısından ise Özel Tüketim Vergisinin tütün ve tütün ürünleri içinde en çok kullanılmakta olan sigara üzerine uygulanan Özel Tüketim Vergisi seçilmiştir.

2.3. Araştırmanın Örneklemi

Örneklem evren büyüklüğünden çeşitli kriter ve sınırlılıklara göre belirlenmiş olan bir gruptur. Bütün evren üzerinde çalışma yapmak zor olup evreninin daraltılarak ulaşılmak istenen amacı verecek olan bir grup belirlenmelidir (Özen ve Gül, 2007, s. 397). Örneklem sayısı birçok farklı yöntemle belirlenebilmektedir. Örneklem hesaplanmasında hata yapmamak amacıyla örneklem sayısı internet ortamında otomatik olarak hesaplanmıştır.

Isparta Merkez nüfusu 2021 yılına göre 266.982'dir.¹⁰ %95 güven aralığında, 0.05 sapma miktarı ve 0.5 gözlenme oranı ile 18 yaş üstü Isparta nüfus bilgileri

¹⁰ https://www.nufusu.com/ilce/merkez_isparta-nufusu#:~:text=Merkez%20n%C3%BCfusu%202021%20y%C4%B1%C4%B1na%20g%C3%B6re,%2C%20%50%2C73%20kad%C4%B1nd%C4%B1r. (Erişim Tarihi: 07.12.202)

kullanılarak oluşturulan örneklem büyüklüğümüz formül hesaplamasına göre en az 158 kişi olmalıdır.¹¹ Analizleri daha kapsamlı bir şekilde yapmak amacıyla toplamda 364 kişiyle görüşülmüştür.

2.4. Araştırmanın Yürütülmesi

Çalışma kapsamında hazırlanan anket formu çıktısı alınarak elden dağıtılmış ve Google forms üzerinden internet ortamında oluşturulan anket formunun bağlantı linki yine internet üzerinden paylaşılarak veriler toplanmıştır. Toplanan anket verileri SPSS analiz programına aktararak analizler yapılmıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri sorularak sigara kullanımını öğrenebilmek amacıyla sekiz soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise sigara üzerine uygulanan yüksek oranlı Özel Tüketim Vergisinin etkinliğini ölçebilmek amacıyla ölçek soruları sorulmuştur.

Anket formu hazırlanırken Korlu (2017) ve Gergerlioğlu (2014) kaynaklarından yararlanılmıştır. Anket çalışmasında kullanılacak olan sorular için kaynak sahiplerinden gerekli izinler e-mail aracılığı ile alınmıştır. Anket çalışmasında ‘kesinlikle katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4), tamamen katılıyorum (5)’ şeklinde 5’li likert ölçeği kullanılmıştır.

2.5. Araştırma Verileri Üzerinde Yapılan Analizler

Bu bölümde önce anket çalışmasının demografik sorularına ilişkin analiz sonuçlarına verilmiş daha sonra ölçek sorularına ilişkin verilerin analizleri yapılarak Ki-Kare, bağımsız t testi ve Anova testleri kullanılarak yapılan çeşitli analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

¹¹ [Calculator.net: Free Online Calculators - Math, Fitness, Finance, Science](https://www.calculator.net) (Erişim Tarihi :07.12.2022)

2.5.1. Demografik Özelliklere İlişkin Analizler

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu

SORULAR	ÖZELLİKLER	N	%
CİNSİYET	KADIN	160	44
	ERKEK	204	56
MEDENİ DURUM	EVLİ	113	31
	BEKAR	251	69
TOPLAM		364	100

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetlerine ve medeni durumlarına göre dağılımları incelendiğinde; katılımcıların %44'ünün kadın, %56'sının ise erkek ve %31'inin bekar %69'unun ise evli olduğu görülmektedir.

Tablo 17. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Öğrenim Durumu, Gelir Durumu ve Mesleki Durumlarına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu

SORULAR	ÖZELLİKLER	N	%
ÖĞRENİM DURUMU	İLKOKUL	7	1,92
	ORTAOKUL/LİSE	62	17,03
	LİSANS	241	66,21
	LİSANSÜSTÜ	54	14,84
GELİR DURUMU	0-1500	82	22,53
	1501-3000	43	11,81
	3001-4500	26	7,14
	4501-6000	67	18,41
	6001-7500	48	13,19
	7501+	98	26,92
MESLEKİ DURUM	ÜCRETLİ	182	50,00
	TİCARET ERBABI	14	3,85
	SERBEST MESLEK ERBABI	28	7,69
	ÜCRETLİ	6	1,65
	ÖĞRENCİ	120	32,97
	EV HANIMI	14	3,85

Katılımcıların öğrenim durumuna göre dağılımları incelendiğinde %1,92 'sinin ilkokul mezunu olduğu, %17,03 ' ünün lise mezunu olduğu, %66,21' inin lisans

mezunu olduğu ve %14,84' ünün lisansüstü programlardan mezun olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların %22,53' ünün 0-1500 TL aralığında, %11,81'inin 1501-3000 TL aralığında, %7,14' ünün 3001-4500 TL aralığında, %18,41'inin 4501- 6000 TL Aralığında, %13,19 'unun 6001-7500 TL aralığında ve %26,92' sinin 7501 + TL aralığında gelire sahiptir.

Katılımcılar mesleki durumlarına göre incelendiğinde ise; %50,00 ' sinin ücretli olduğu, %3,83' inin ticaret erbabı olduğu, %7,69 ' unun serbest meslek erbabı olduğu, %1,65' inin emekli olduğu, %32,97 ' sinin öğrenci ve %3,85' inin ev hanımı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 18. Hangi Tütün Ürününün Kullanıldığına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

SORU	ÖZELLİK	N	%
Hangi tütün ürününü kullanıyorsunuz?	Mamul/Paket Sigara	295	81,04
	Kaçak Sigara	16	4,40
	Elektronik Sigara	6	1,65
	Sarma Tütün	34	9,34
	Nargile, Puro	13	3,57

Katılımcılar tütün ürünleri arasından ; %81,04'ü mamul/paket sigarayı, %4,40'ı kaçak sigara kullanmayı, %1,65' i elektronik sigarayı, %9,34' ü sarma tütün kullanmayı ve %3,57'si nargile ya da puro kullanmayı tercih etmektedir.

Tablo 19. Sigara Kullanım Durumlarına İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

SORULAR	ÖZELLİKLER	N (364)	% (100)
Kaç yıldır sigara kullanıyorsunuz?	2 yıldan az	75	20,60
	2-7	117	32,14
	8-13	76	20,88
	14-19	54	14,84
	20+	42	11,54
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	15 yaş ve altı	72	19,78
	16-20 yaşları	188	51,65
	21-25 yaşları	73	20,05
	26-30 yaşları	21	5,77
	31-35 yaşları	6	1,65
	36-40 yaşları	4	1,10

Araştırmaya katılan katılımcıların sigara kullanımına ilişkin cevaplamış oldukları sorular incelendiğinde ; %20,60 ' ı iki yıldan daha az, %14,14'ü 2- 7 yıldır, %20,88' i 8-13 yıldır, %14,84' ü 14-19 yıldır, % 11,54' ü ise 20 yıldan daha fazla süredir sigara kullanmaktadır.

Katılımcıların sigaraya başlama yaşı incelendiğinde ise; %19,78' inin sigaraya 15 yaşından daha önce başladığı ve %51,65' inin ise 16-20 yaş aralığında sigaraya başladığı görülmektedir. Sigaraya 15-20 yaş aralığında başlayanların kümülatif toplam içindeki oranı %71,43' tür. Bu oran sigaraya ne kadar erken yaşta başlandığını göstermektedir.

Tablo 20. Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigaraya Yapılan Harcamalara İlişkin Durumların Frekans Dağılımı (n=364)

SORULAR	ÖZELLİKLER	N	%
Sigara kullanım sıklığınız nedir? (Gün içinde kaç adet içtiğinize göre cevaplayınız)	1-6	99	27,20
	7-12	77	21,15
	13-18	68	18,68
	19-24	79	21,70
	25-30	27	7,42
	30+	14	3,85
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 TL	96	26,37
	301-600 TL	95	26,10
	601-900 TL	90	24,73
	901-1200 TL	52	14,29
	1201-1500 TL	22	6,04
	1501 TL +	9	2,47

Katılımcıların bir gün içinde kaç adet sigara tükettiğine yönelik yapılan frekans analizinde , %27,20' sinin 1-6 adet, %21,15' inin 7-12 adet, %18,68'inin 13-18 adet, %21,70' inin 19-24 adet, %7,42' sinin 25-30 adet ve %3,85' inin 31 adetten fazla günlük sigara tüketim sıklığına sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların sigaraya yönelik bir ay içinde yapmış olduğu harcama tutarlarına göre ; %26,37' inin 0-300TL, %26,10' unun 301-600 TL, %24,73' ünün 601-900 TL,

%14,29' unun 901-1200 TL, %6,04' ünün 1201-1500 TL, %2,47' sinin ise 1501 TL ve üstü harcama yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 21. Paket Sigaranın Tercih Edilme Nedeni ve Bir Paket Sigaraya Ödenen Tutarın Analizine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

SORULAR	ÖZELLİKLER	N	%
Kullandığınız sigara markasını seçmenizdeki neden nedir?	Fiyatının Uygun Olması	83	22,80
	Tat/Lezzet	229	62,64
	Marka İmajı	18	4,95
	İthal Olması	5	1,37
	Tesadüf	30	8,24
Kullandığınız sigaranın fiyatı nedir?	17-19	42	11,54
	20-22	29	7,97
	23-25	108	29,67
	26-28	121	33,24
	29+	64	17,58

Katılımcıların %62,94'ü sigara markasının seçiminde sigaranın tat/lezzet kriterini dikkate almaktadır. %22,80' i sigaranın fiyatının uygun olmasına önem vermekte, %4,95' i marka imajına, %1,37' si sigaranın ithal edilmesine ve %8,24' ü ise sigara markasını seçmede hiçbir özelliği dikkate almadan tesadüf olarak sigara markasını seçmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların %62,91' i bir paket sigaraya 23-28 TL fiyat aralığında ödeme yapmaktadır. %19,51' i 17-22 TL arasındaki sigaraları seçmekte ve %17,58'i ise bir paket sigaraya 29 TL ve üstü harcama yapmaktadır.

Tablo 22. Sigarayı Bırakıp/Bırakmama İsteğine İlişkin Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

SORU	CEVAP	N	%
Sigaraya kaç TL zam gelirse sigarayı bırakırsınız?	5-8	61	16,76
	9-12	34	9,34
	13-16	18	4,95
	17-20	62	17,03
	Sigara Kullanmayı Bırakmam	189	51,92

Katılımcıların %16,76' sı sigaraya 5-8 TL, %9,34' ü 9-12 TL, %9,34' ü 9-12 TL, %4,95' i 13-16 TL, %17,03' ü 17-20 TL arasında sigaraya zam yapılması durumunda sigarayı bırakmayı düşündükleri görülmektedir. %51,92' si ise sigaraya kaç TL zam gelirse gelsin sigara kullanma davranışından vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu oran çalışmaya katılan katılımcıların yarısından fazlasına denk gelmektedir. Ülkemizde sigarayı bıraktırmak için uygulanan zam politikasının sigarayı bırakmada çok etkili olmadığını göstermektedir.

2.5.2. Ölçek Sorularına İlişkin Tablolar

Bu bölümde 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmış olan soruların analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 23. '1.Sigaraya ait ve oranlar yüksektir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	55	15,11
Katılmıyorum	34	9,34
Kararsızım	6	1,65
Katılıyorum	48	13,19
Tamamen Katılıyorum	221	60,71

Anketin ilk sorusu olan 'Sigaraya ait vergi ve oranlar yüksektir.' sorusuna katılımcıların %15,11 i kesinlikle katılmıyorum, %9,34'ü katılmıyorum, %1,65'i kararsızım, %13,19' u katılmıyorum ve %60,71'i ise tamamen katılmıyorum cevaplarını vermişlerdir. Verilen cevaplar doğrultusunda sigara kullanan bireylerin %73,9' u (katılmıyorum ve tamamen katılmıyorum cevaplarının toplamı) sigaraya ait vergi ve oranların yüksek olduğu görüşündedir. Bu oran ankete katılan toplam katılımcılar içinde büyük bir paya sahiptir.

Tablo 24. '2.Sigaraya ait vergi ve oranlar kullanımı caydırmaktadır.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	148	40,66
Katılmıyorum	114	31,32
Kararsızım	42	11,54
Katılıyorum	28	7,69
Tamamen Katılıyorum	32	8,79

Katılımcılara yöneltilen ‘2.Sigaraya ait vergi ve oranlar kullanımı caydırmaktadır.’ ifadesine katılımcıların %40,66’ sı kesinlikle katılmıyorum, %31,32’i katılmıyorum, %11,54’ ü kararsızım, %7,69’ u su katılıyorum ve %8,79’ u tamamen katılıyorum şeklinde düşüncelerine en uygun ifadeyi tercih etmişlerdir. Bu soruya katılımcıların %71,98 katılmıyorum şeklinde yanıt vermiş ve yine bu oran toplam katılımcılar arasında çok yüksek bir orana sahiptir. Buradan artan vergi ve oranların bireylerin sigara kullanımını azaltmada ya da bırakmada önemli bir etkiye sahip olmadığını söylemek mümkündür.

Tablo 25. '3. Sigaraya ait vergi ve oranların artması kaçak sigara kullanımını teşvik etmektedir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	58	15,93
Katılmıyorum	33	9,07
Kararsızım	24	6,59
Katılıyorum	66	18,13
Tamamen Katılıyorum	183	50,27

Bireylerin artan sigara fiyatları karşısında nasıl tepki göstereceğini ölçmek amacıyla sorulan bu soruda katılımcıların %15,93’ ü kesinlikle katılmıyorum, %9,07’si katılmıyorum, %6,59’ u kararsızım, %18,13’ü katılıyorum ve %50,27’ si kesinlikle katılmıyorum seçeneğini tercih etmişlerdir. Artan sigara fiyatları karşısında; sigara kullanan tüketicilerin %68,4’ ü sigarayı bırakma davranışı yerine bu eylemi sürdürebilmek için kaçak sigara kullanımını teşvik ettiğini düşünmektedirler.

Tablo 26. '4.Sigara fiyatlarının artması daha ucuz bir marka kullanmaya teşvik etmektedir. ' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	74	20,33
Katılmıyorum	57	15,66
Kararsızım	44	12,09
Katılıyorum	79	21,70
Tamamen Katılıyorum	110	30,22

Katılımcıların %51,92' si artan sigara fiyatları karşısında kişilerin sigarayı bırakmak yerine daha ucuz bir markaya yöneldikleri görüşüne katılmaktadır. Ankete katılanların %35,99'u ise bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 27. '5. Sigara fiyatları gelirime oranla yüksektir. ' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	43	11,81
Katılmıyorum	45	12,36
Kararsızım	34	9,34
Katılıyorum	59	16,21
Tamamen Katılıyorum	183	50,27

Sigara kullanan kişilerin gelirleri ve sigara fiyatları arasında nasıl bir ilişki olduğunu öğrenmek amacıyla sorulmuş olan '5.Sigara fiyatları gelirime oranla yüksektir.' sorusuna ankete katılan katılımcıların %11,81' i kesinlikle katılmıyorum, %12,36' sı katılmıyorum, %9,34' ü kararsızım, %16,21' i katılıyorum ve %50,27' si tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. 2022 yılı için asgari net ücret 5500 TL¹² ve güncel fiyatıyla en ucuz sigara paket fiyatı 27,5 TL¹³ dir. Asgari ücretli bir bireyin günlük bir paket sigara kullandığı varsayıldığında bir aylık sigara harcaması 825 TL (27,5×30)' dir. Asgari ücretli sigara kullanıcısının sigara harcamasının gelirine oranı 6,66' ya (5500÷27,5) tekabül etmekte ve bu oran bir asgari ücretli sigara kullanıcısı için yüksek bir orandır.¹⁴

Tablo 28. '6.Yüksek sigara fiyatları sigarayı başlamayı önleyicidir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	145	39,84
Katılmıyorum	86	23,63
Kararsızım	66	18,13
Katılıyorum	39	10,71
Tamamen Katılıyorum	28	7,69

¹² <https://www.trthaber.com/haber/guncel/2022-asgari-ucret-ne-kadar-brut-asgari-ucret-ne-kadar-728299.html> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

¹³ <https://saglikagi.net/sigara-fiyatlari-2022/> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

¹⁴ Hesaplamaların kolaylığı açısından bir ay 30 gün olarak alınmış ve günde bir paket sigara içildiği varsayımı yapılmıştır.

Sigara kullanan bireylere sigara fiyatlarının yüksek olmasının yeni sigara kullanmaya başlayacak olan tüketicilerin kararlarını etkileme açısından nasıl bir etkisinin olduğunu analiz etmek amacıyla sorulan bu soruya katılımcıların %39,84' ü kesinlikle katılmıyorum, %23,63' ü katılmıyorum, %18,13'ü kararsızım, %10,71'i katılıyorum ve %7,69' u ise tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Bu oranlar kullanıcılara göre; sigara fiyatlarının yüksek olması sigaraya yeni başlayacak olan bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Tablo 29. '7. Sigaranın fiyatı kalite göstergesidir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	143	39,29
Katılmıyorum	82	22,53
Kararsızım	58	15,93
Katılıyorum	47	12,91
Tamamen Katılıyorum	34	9,34

Sigara fiyatının kalite ile arasında bir ilişki olup olmadığını analiz edebilmek amacıyla sorulan bu soruda katılımcıların %61,82' si (39,29+ 22,53) sigara fiyatıyla sigaranın kalitesi arasında herhangi bir ilişki olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 30. '8.Sigara fiyatlarının artması sarma sigara kullanımını artırır.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	54	14,84
Katılmıyorum	43	11,81
Kararsızım	23	6,32
Katılıyorum	78	21,43
Tamamen Katılıyorum	166	45,60

Sigara fiyatlarının artması yani sigarayı bıraktırma politikasıyla uygulanan sigara vergilerinin artması karşısında bireyler sigarayı kullanmayı bırakmak yerine alternatif sigara ürünlerine yönelmektedir. Sigara fiyatlarının artması karşısında sarma sigara kullanımını arttırdığına yönelik ifadeye katılımcıların %14,84'ü kesinlikle katılmıyorum, %11,81'i katılmıyorum, %6,32'si kararsızım, %21,43' ü katılıyorum ve %45,60'ı tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir.

Tablo 31. '9. Sigara fiyatlarının düşmesi kullanan kişinin daha fazla kullanmasını sağlar.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	133	36,54
Katılmıyorum	93	25,55
Kararsızım	55	15,11
Katılıyorum	48	13,19
Tamamen Katılıyorum	35	9,62

Sigara fiyatlarının artmasının katılımcıların gün içinde sigara kullanım sıklığını nasıl etkilediğini analiz etmek amacıyla sorulan bu soruya katılımcıların %36,54'ü kesinlikle katılmıyorum, %25,55'i katılmıyorum, %15,11' i kararsızım, %13,19' u katılıyorum ve %9,62'si ise tamamen katılıyorum ifadesini tercih etmişlerdir.

Tablo 32. '10. Sigaraya bağlı hastalıkların ilaç ve tedavi masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	76	20,88
Katılmıyorum	58	15,93
Kararsızım	51	14,01
Katılıyorum	62	17,03
Tamamen Katılıyorum	117	32,14

Tütün mamulleri arasında en çok tercih edilen ürün sigaradır. Sigara başta kanser, solunum yolu hastalıkları, koah ve kalp-damar hastalıkları gibi birçok hastalığa neden olmaktadır (Bilir vd., 2010; 30). Ankete katılan katılımcıların %49,17' si sigara kullanımının sebep olduğu hastalıkların tedavi masraflarının devlet tarafından karşılanması gerektiği fikrine katılırken % 36,82'si ise katılmıyorum ifadesini tercih ettiği görülmektedir.

Tablo 33. '11.Sigara fiyatlarının düşmesi sigaraya başlamayı teşvik edicidir.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	149	40,93
Katılmıyorum	99	27,20
Kararsızım	51	14,01
Katılıyorum	29	7,97
Tamamen Katılıyorum	36	9,89

Sigaranın toplum bireyleri tarafından erişilebilir olduğunda sigara kullanımını özendirip özendirmediğini analiz edebilmek amacıyla sorulan ‘Sigara fiyatlarının düşmesi sigaraya başlamayı teşvik edicidir.’ sorusuna katılımcıların %40,93’ü kesinlikle katılmıyorum, %27,20’si katılmıyorum, %14,01’i kararsızım, %7,97’si katılıyorum ve %9,89’ u ise tamamen katılıyorum şeklinde yanıt vererek, sigara fiyatlarının düşmesinin sigaraya başlamaya teşvik etmediği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Tablo 34. '12. Tütün ürünlerine ilişkin tüketimin yüksek vergilerle azalacağını düşünüyorum.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	175	48,08
Katılmıyorum	91	25,00
Kararsızım	44	12,09
Katılıyorum	33	9,07
Tamamen Katılıyorum	21	5,77

Tütün ve tütün ürünleri kullanıcılarda bağımlılık yapan ürünler arasında yer almakta olup bu ürünlerin talep fiyat esneklikleri birden küçüktür. Yani gelirden ya da fiyatta ortaya çıkan bir birimlik değişim karşısında talep bir birimden daha az değişecektir. Bu malların fiyata ya da gelire duyarlılığı oldukça düşüktür (Çalışkan, 2015, s. 25). Tütün kullanımının yüksek vergi oranlarıyla azalıp azalmayacağına ilişkin düşüncelerini öğrenebilmek amacıyla yöneltilen bu soruya katılımcıların %48,8’i kesinlikle katılmıyorum, %25,00’i katılmıyorum, %12,09’u kararsızım, %9,07’si katılıyorum ve %5,77’si tamamen katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. Bağımlı olan kişilerin sigaraya yönelik taleplerini azaltabilmek için yüksek sigara vergileri tek başına yeterli bir araç değildir.

Tablo 35. '13. Sigara vergilerinin yükselmesi beni daha ucuz ürünlere yönlendiriyor.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	77	21,15
Katılmıyorum	76	20,88
Kararsızım	42	11,54
Katılıyorum	75	20,60
Tamamen Katılıyorum	94	25,82

Sigara kullanıcılarının alışık olduğu sigara markasını değiştirmeye yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla sorulan soruya katılımcıların %42,03'ü bu ifadeye katılmamakta, %46,42'si ise bu ifadeye katıldıklarını belirtmiş olup %11,54'ü ise kararsız olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 36. '14. Tütün ürünleri üzerindeki yüksek vergiler sebebiyle kaçak tütün tüketiminin arttığını düşünüyorum.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	49	13,46
Katılmıyorum	42	11,54
Kararsızım	33	9,07
Katılıyorum	66	18,13
Tamamen Katılıyorum	174	47,80

'Tütün ürünleri üzerindeki yüksek vergiler sebebiyle kaçak tütün tüketiminin arttığını düşünüyorum.' Sorusuna katılımcıların %13,46'sı kesinlikle katılmıyorum, %11,54'ü katılmıyorum, %9,07'si kararsızım, %18,13'ü katılıyorum ve %47,80'i tamamen katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Tütün ürünleri üzerindeki vergilerin yüksek olması kullanıcıların alternatif ürünlere ve özellikle kaçak yollarla temin edilen tütün ürünleri kullanımının arttığı sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 37. '15. Tütün ürünleri tüketimi üzerine konulan yüksek vergilerin hastalık risklerini azaltacağına inanıyorum. ' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	164	45,05
Katılmıyorum	87	23,90
Kararsızım	54	14,84
Katılıyorum	33	9,07
Tamamen Katılıyorum	26	7,14

Tütün ürünlerine uygulanan vergilerle tütün ve tütün mamullerinin fiyatı artarak kullanıcıların sigarayı bırakarak sigaranın sebep olduğu hastalıklar azaltılmak istenmektedir. Ancak ankete katılan katılımcıların %68,95'i bu fikre katılmazken bu fikre katılanların oranı %16,21'dir.

Tablo 38. '16. Tütün ürünlerine ilişkin vergilerin sağlık veya toplumsal nedenlere dayandırılarak yükseltilmesi kullanım miktarımı azaltır.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	156	42,86
Katılmıyorum	94	25,82
Kararsızım	56	15,38
Katılıyorum	32	8,79
Tamamen Katılıyorum	26	7,14

Sigara sağlık açısından kullanan bireylere zararının yanında sigara kullanımı topluma da önemli zarar ve maliyet yüklemektedir. Kullanıcıların sigaranın kendilerine vermiş olduğu zarara ilaveten topluma dayandırılarak sigara vergilerinin arttırılması gerektiği fikrine %42,86' sı kesinlikle katılmıyorum, %25,82'si katılmıyorum, %15,38' i kararsızım, %8,79'u katılıyorum ve %7,14'ü ise tamamen katılıyorum yanıtını vermişlerdir.

Tablo 39. '17. Eğer sigaradan alınan vergiler özel bir hesapta toplanıp sigaraya ilişkin hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılacaksa yüksek vergi artışlarını kabul edebilirim.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	99	27,20
Katılmıyorum	67	18,41
Kararsızım	47	12,91
Katılıyorum	63	17,31
Tamamen Katılıyorum	88	24,18

Kanser, koah, kalp ve damar hastalıkları gibi sigaranın sebep olduğu hastalıkların tedavisinde sigara üzerinden alınan verginin belirli bir fonda toplanarak bu fonun da sigaranın neden olduğu hastalıkların tedavisinde kullanılma fikrine katılımcıların %42'61'i katılmıyorum %41'49'u ise katılıyorum yanıtını vermişlerdir.

Tablo 40. '18. Aşırı sigara tüketiminin topluma önemli maliyetler yüklediğine inandığım için yüksek oranlı sigara vergilerini destekliyorum.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	194	53,30
Katılmıyorum	70	19,23
Kararsızım	45	12,36
Katılıyorum	29	7,97
Tamamen Katılıyorum	26	7,14

Sigara kullanan kişilerin topluma yaymış oldukları zarar ve maliyet karşısında sigara vergilerinin bu zarar ve maliyetlere dayandırılarak vergi alınmasına ankete katılan katılımcıların %53,30'u kesinlikle katılmıyorum, %19,23'ü katılmıyorum, %12,36'sı kararsızım, %7,97'si katılıyorum ve %7,14'ü tamamen katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 41. '19. Yüksek vergiler sebebiyle istediğim marka sigarayı alamazsam tütün sararım.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	72	19,78
Katılmıyorum	75	20,60
Kararsızım	60	16,48
Katılıyorum	62	17,03
Tamamen Katılıyorum	95	26,10

Sigara içinde birçok kimyasal maddeyi barındıran bağımlılık yaratan bir üründür. Bağımlılık yaratan ürünlerin kullanımının bırakılmasında kişilerin isteğine ilaveten bir tedavi yöntemi de gerekli olabilir. Sigaradan alınan vergilerin yüksek olması sigarayı bırakmak istemeyen kullanıcıları farklı alternatif ürün arayışlarına yönlendirebilir. Bu düşüncenin analiz edilebilmesi amacıyla sorulan bu soruya katılımcıların %19,78' i kesinlikle katılmıyorum, %20,60'ı katılmıyorum, %16,48' i kararsızım, %17,03'ü katılıyorum, %26,10' u ise tamamen katılıyorum yanıtını vermiş olup bu oranlar için sigara kullanıcıları için yüksek vergiler karşısında alternatif ürünler arayışına girebileceği düşüncesini desteklemektedir.

Tablo 42. '20. Sigara fiyatları vergiler sebebiyle %100 artarsa sigarayı hemen bırakırım.' Sorusunun Frekans Dağılım Tablosu (n=364)

CEVAPLAR	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	147	40,38
Katılmıyorum	81	22,25
Kararsızım	66	18,13
Katılıyorum	30	8,24
Tamamen Katılıyorum	40	10,99

Sigara fiyatlarının bir kat artırılması durumunda sigara kullanıcılarının tepkisini ölçmek amacıyla sorulan bu soruya katılımcıların %62,63'ü katılmıyorum, %19,13'ü ise katılıyorum ifadesini tercih ettikleri görülmektedir. 364 örneklem içinde %62,63 oranı yüksek bir orandır. Kullanıcıların sigarayı bırakma düşüncesi için yüksek vergi politikasının uygulanması tek başına yeterli politika olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

2.5.3. İstatiksel Olarak Yapılan Karşılaştırmalı Tabloların Analizi

Bu bölümde ölçeğe ilişkin faktör analizleri yapılarak demografik özellikler ile ölçek sorularının karşılaştırmalı olarak açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 43. Ölçeğe İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonucu

Faktör Adı	Soru İfadesi	Faktör Ağırlığı	Faktör Açıklayıcılığı (%)
Sigara Kullanım Niyeti	m1	0,665	0,61
	m2	0,663	
	m3	0,66	
	m4	0,676	
	m5	0,711	
	m6	0,604	
	m7	0,599	
	m8	0,7	
	m9	0,613	
	m10	0,565	
	m11	0,591	
	m12	0,529	
	m13	0,627	
	m14	0,707	
	m15	0,596	
	m16	0,600	
	m17	0,618	
	m18	0,535	
	m19	0,575	
	m20	0,565	
	Toplam		0,61
KMO Geçerliliği			0,92
Cronbach's Alpha			0,83
Barlett	ki-kare		4571,28
	P		0,001

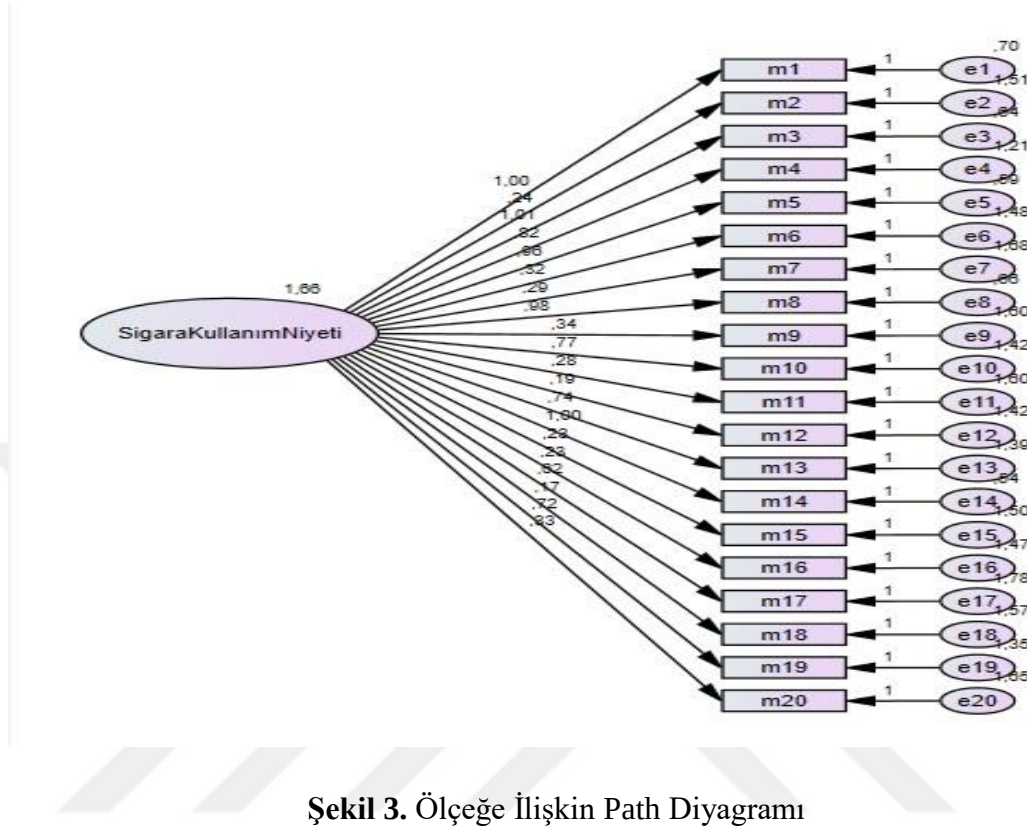
Çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği öncelikle açıklayıcı faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Sigara kullanım niyeti ölçeğinde veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi uygulanmıştır. KMO değeri kabul edilebilir sınır olan 0.70'in üzerinde 0.92 olarak yüksek bir değer tespit edilmiş, Barlett küresellik testi de 0.50'nin üzerinde olduğu ve 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur. Bulunan KMO katsayısı verilerin analize uygun olduğunu göstermektedir. Faktör altında kalan madde olmadığından analizden ifade çıkartılmamıştır. Özdeğerleri 1 ve üzeri olan 1 faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %61 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach's alfa test istatistiğinden yararlanılmıştır. Test sonucunun 0,83 olarak hesaplandığı görülmüştür. Literatürde güvenilirlik katsayısı $0,00 \leq \alpha < 0,40$ (güvenilir değil); $0,40 \leq \alpha < 0,60$ (düşük güvenilirlikte); $0,60 \leq \alpha < 0,80$ (oldukça güvenilir) ve $0,80 \leq \alpha < 1,00$ (yüksek derecede güvenilir) olarak ifade edilmektedir (Kılıç, 2016, s. 47-48). Bu varsayımına göre yapılmış olan analiz yüksek dereceli güvenilirlerdir.

Tablo 44. Ölçeğe İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu

Uyum İndeksi	Elde Edilen Değerler	Yorum
Ki Kare/sd	3,011	İyi Uyum =< 0,05
GFI	0,887	İyi uyum => 0,90
AGFI	0,844	İyi uyum => 0,85
NFI	0,809	Kabul edilebilir uyum => 0,95
IFI	0,76	Kabul edilebilir uyum => 0,90
CFI	0,862	İyi uyum=> 0,95
RMSEA	0,07	İyi uyum= < 0,08

Uyum indeks değerleri Tablo 42' de verilmiştir. AMOS ile yapılan doğrulayıcı faktör analiz sonucuna göre elde edilen, ki kare testi ile model arasında uyum olduğu ($p < 0,05$) görülmektedir. Örneğe ait kovaryans matrisi ile modele ilişkin tahmini kovaryans matrisi arasındaki uyumlar sonucunda elde edilen χ^2/sd ' in 3,011 ile iyi uyum gösterdiği, İyilik Uyum İndeksi değeri (GFI)' nin 0,887 ile iyi uyum gösterdiği, Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI)' nın 0,844 ile iyi uyum gösterdiği, Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)' nın 0,809 ile kabul edilebilir uyum gösterdiği, Arttırılmalı Uyum İndeksi (IFI)' nın 0,76 ile kabul edilebilir uyum gösterdiği, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)' nin 0,862 ile kabul edilebilir uyum gösterdiği ve

Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA)'nın 0,07 ile iyi uyum gösterdiği görülmüştür.

Tablo 45. Ölçek Düzeyine İlişkin Frekans ve Normallik Testi Sonucu

	N	Ort.	Min.	Max.	ss	Çarpıklık	Basıklık
Sigara Kullanım Niyeti	364	56,23	20,00	100,00	17,07	-0,19	-0,18

Tablo 43' de sigara kullanım niyet düzeylerine ilişkin frekans dağılım tablosu verilmiştir. Buna göre 20-100 değerleri arasında ortalama 56,23 ve 17,07 ss ile dağıldığı görülmüştür. Ölçek düzeylerinin normallik testi için çarpıklık-basıklık katsayılarından yararlanılmıştır. Tabachnik ve Fidell (2013)' e göre skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri -1.50 ile +1.50 arasında ise normal dağılım olduğu kabul edilir. Bu varsayım dikkate alınarak sigara kullanım niyet düzeylerinin normal dağılımdan geldiği görülmüştür. Karşılaştırma, ilişki ve fark testlerinde parametrik istatistiksel teknikler uygulanacaktır.

Tablo 46. Sosyo-Demografik Özellikler İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması

ANALİZ		Sigara Kullanım Niyeti		İstatistik		
Analiz Özellikleri		Ortalama	SS	Test Değeri	P	Fark**
Cinsiyet	Kadın	56,19	16,41	-0,04 ^t	0,968	-
	Erkek	56,26	17,61			
Medeni Durum	Evli	56,45	16,97	0,167 ^t	0,867	-
	Bekar	56,13	17,15			
Öğrenim Durumu	İlkokul	51,43	17,20	1,224 ^a	0,136	-
	Ortaokul/Lise	50,73	19,81			
	Lisans	57,05	16,49			
	Lisansüstü	59,50	15,08			
Gelir Durumu	0-1500	58,32	17,28	0,793 ^a	0,868	-
	1501-3000	55,98	18,60			
	3001-4500	52,92	19,29			
	4501-6000	53,00	19,32			
	6001-7500	55,08	13,85			
	7500+	58,23	15,15			
Mesleki Durum	Ücretli	56,10	17,07	1,019 ^a	0,446	-
	Ticaret Erbabı	52,14	15,85			
	Serbest Meslek Erbabı	51,93	17,59			
	Emekli	48,50	15,57			
	Öğrenci	58,29	16,78			
	Ev Hanımı	56,21	19,73			

^t: bağımsız örneklem t testi, ^a: ANOVA testi

Sigara kullanım düzeyleri açısından, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, gelir durumu ve mesleki durumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$)

Tablo 47. Sigara Kullanım Durumları İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması

ANALİZ		Sigara Kullanım Niyeti		İstatistik		
Analiz Özellikleri		ORT.	SS	Test Değeri	P	Fark
Kaç yıldır sigara kullanıyorsunuz?	2 yıldan az	56,08	21,45	0,897	0,694	-
	2-7 yıl	53,55	17,04			
	8-13 yıl	59,58	14,01			
	14-19 yıl	57,91	16,18			
	20+ yıl	55,74	13,57			
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	15 yaş ve altı	54,90	18,87	0,874	0,738	-
	16-20 yaş	57,14	16,34			
	21-25 yaş	55,92	17,74			
	26-30 yaş	55,48	15,05			
	31-35 yaş	62,00	4,05			
	36-40 yaş	38,25	22,46			
Sigara kullanım sıklığınız nedir?	1-6	55,57	20,73	1,295	0,08	-
	7-12	56,30	16,59			
	13-18	56,71	15,89			
	19-24	56,90	14,39			
	25-30	56,67	15,79			
	31+	53,57	15,23			
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 tl	54,24	19,39	0,946	0,596	-
	301-600 tl	58,22	16,87			
	601-900 tl	57,36	16,98			
	901-1200 tl	59,12	10,71			
	1201-1500 tl	47,32	18,40			
	1501+	50,22	12,77			

Tablo 48. Sigara Kullanım Durumları İle Ölçek Düzeyinin Karşılaştırılması
Tablosunun Devamı

ANALİZ		Sigara Kullanım Niyeti		İstatistik		
Analiz Özellikleri		ORT.	SS	Test Değeri	P	Fark
Kullandığınız sigara markasını seçmenizdeki neden nedir?	Fiyatının uygun olması	59,71	15,92	1,609	0,005*	1>5
	Tat/Lezzet	55,72	15,82			
	Marka imajı	56,44	23,23			
	İthal olması	54,00	23,19			
	Tesadüf	50,67	22,62			
Hangi tütün ürününü kullanıyorsunuz?	Mamul/Paket sigara	56,95	16,93	1,094	0,307	-
	Kaçak sigara	56,38	21,90			
	Elektronik sigara	35,67	16,88			
	Sarma tütün	54,97	14,59			
	Nargile/Puro	52,54	17,98			
Kullandığınız sigara fiyatı nedir?	17-19 TL	59,19	18,93	1,126	0,255	-
	20-22 TL	62,76	17,33			
	23-25 TL	56,98	16,05			
	26-28 TL	56,29	16,28			
	29 TL ve üstü	49,94	17,43			
Sigaraya kaç TL zam gelirse sigarayı bırakırsınız	5-8 TL	56,95	19,05	1,071	0,347	-
	9-12 TL	56,68	18,61			
	13-16 TL	57,44	13,87			
	17-20 TL	56,94	18,89			
	Sigara kullanmayı bırakmam	55,57	15,87			

*p<0,05, ANOVA testi

Sigara kullanım niyet düzeyleri açısından, sigara kullanım süreleri, sigaraya başlama yaşı, sigarayı kullanım sıklığı, aylık sigara harcama, kullanılan tütün ürünleri, kullanılan sigara fiyatları ve sigarayı bırakma düşünceleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (p>0,05).

Sigara kullanım niyet düzeyleri açısından, kullanılan sigara markasını tercih etme nedenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Fiyatının uygun olması sebebiyle tercih edenlerin sigara kullanım niyet düzeyleri, ithal olması sebebiyle tercih edenlerin sigara kullanım niyet düzeylerine göre anlamlı derecede yüksektir.

Tablo 49. Cinsiyet Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki

ANALİZLER		CİNSİYET				Kİ-KARE TESTİ	
		Kadın		Erkek			
		N	%	N	%	Ki-Kare	P
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	15 yaş ve altı	20	27,78	52	72,22	11,95	0,035*
	16-20 yaş	88	46,81	100	53,19		
	21-25 yaş	36	49,32	37	50,68		
	26-30 yaş	11	52,38	10	47,62		
	31-35 yaş	4	66,67	2	33,33		
	36-40 yaş	1	25,00	3	75,00		
Sigara kullanım sıklığınız nedir?	1-6	58	58,59	41	41,41	36,33	0,001*
	7-12	46	59,74	31	40,26		
	13-18	25	36,76	43	63,24		
	29-24	23	29,11	56	70,89		
	25-30	6	22,22	21	77,78		
	31 +	2	14,29	12	85,71		
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 TL	57	59,38	39	40,63	34,6	0,001*
	301-600 TL	51	53,68	44	46,32		
	601-900 TL	35	38,89	55	61,11		
	901-1200 TL	11	21,15	41	78,85		
	1201-1500 TL	5	22,73	17	77,27		
	1501+ TL	1	11,11	8	88,89		

* $p<0,05$

Cinsiyet ile sigaraya başlama yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). 15 yaş altında sigaraya başlayanların %27,78' inin kadın, %72,22'sinin erkek olduğu görülmüştür.

Cinsiyet ile sigara kullanım sıklıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Günlük 24-30 sigara kullananların %22,22' sinin kadın, %77,78' inin erkek olduğu görülmüştür.

Cinsiyet ile aylık sigara harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Aylık 901-1200 TL arasında harcayanların %21,15' inin kadın, %78,85' inin erkek olduğu görülmüştür.

Tablo 50. Medeni Durum Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki

ANALİZLER		MEDENİ DURUM				Kİ-KARE TESTİ	
		Evli		Bekar		Ki-Kare	P
		N	%	N	%		
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	15 yaş ve altı	20	27,78	52	72,22	10,02	0,075
	16-20 yaş	50	26,60	138	73,40		
	21-25 yaş	27	36,99	46	63,01		
	26-30 yaş	10	47,62	11	52,38		
	31-35 yaş	3	50,00	3	50,00		
	36-40 yaş	3	75,00	1	25,00		
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 TL	20	20,83	76	79,17	26,43	0,001*
	301-600 TL	29	30,53	66	69,47		
	601-900 TL	25	27,78	65	72,22		
	901-1200 TL	18	34,62	34	65,38		
	1201-1500 TL	17	77,27	5	22,73		
	1501+ TL	4	44,44	5	55,56		
Sigaraya kaç tl zam gelirse sigarayı bırakırsınız?	5-8 TL	17	27,87	44	72,13	10,68	0,030*
	9-12 TL	12	35,29	22	64,71		
	13-16 TL	7	38,89	11	61,11		
	17-20 TL	29	46,77	33	53,23		
	Sigara kullanmayı bırakmam	48	25,40	141	74,60		

* $p<0,05$

Medeni durumlar ile aylık sigara harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Aylık 601-900 TL arasında sigara harcaması yapanların %27,78' inin evli, %72,22' inin bekar olduğu görülmüştür. Medeni

durumlar ile sigarayı bırakma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Sigarayı bırakmayı düşünmeyenlerin %25,40' ının evli, %74,60' ının bekar olduğu görülmüştür. Medeni durumlar ile sigaraya başlama yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 51. Öğrenim Durumları Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki

ANALİZLER		ÖĞRENİM DURUMU								Kİ-KARE TESTİ	
		İlkokul		Orta./Lise		Lisans		Lisansüstü		Ki-Kare	P
		N	%	N	%	N	%	N	%		
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	15 yaş altı	4	5,56	19	26,39	41	56,94	8	11,11	31,65	0,007*
	16-20 yaş	1	0,53	34	18,09	129	68,62	24	12,77		
	21-25 yaş	2	2,74	3	4,11	52	71,23	16	21,92		
	26-30 yaş	0	0,00	2	9,52	14	66,67	5	23,81		
	31-35 yaş	0	0,00	2	33,33	3	50,00	1	16,67		
	36-40 yaş	0	0,00	2	50,00	2	50,00	0	0,00		
Aylık sigara harcamanız ne kadardır?	0-300 TL	0	0,00	2	20,83	63	65,63	13	13,54	13,25	0,583
	301-600 TL	1	1,05	20	14,74	65	68,42	15	15,79		
	601-900 TL	2	2,22	14	15,56	63	70,00	11	12,22		
	901-1200 TL	1	1,92	8	15,38	32	61,54	11	21,15		
	1201-1500 TL	2	9,09	4	18,18	13	59,09	3	13,64		
	1501+ TL	1	11,11	2	22,22	5	55,56	1	11,11		
Sigaraya kaç tl zam gelirse sigarayı bırakırsınız?	5-8 TL	1	1,64	8	13,11	47	77,05	5	8,20	12,81	0,383
	9-12 TL	1	2,94	7	20,59	19	55,88	7	20,59		
	13-16 TL	0	0,00	1	5,56	14	77,78	3	16,67		
	17-20 TL	0	0,00	9	14,52	43	69,35	10	16,13		
	Sigara kullanmayı bırakmam	5	2,65	37	19,58	118	62,43	29	15,34		

* $p<0,05$

Öğrenim durumlar ile sigaraya başlama yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Sigaraya 15 yaş aralığında başlayanların

%5,56' ının ilköğretim, %26,39' unun ortaokul/lise, %56,94' ünün lisans ve %11,11' inin lisansüstü mezunu olduğu görülmüştür.

Tablo 52. Gelir Durumu Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki

ANALİZLER		GELİR DURUMU												Kİ-KARE	
		0-1500		1501-3000		3001-4500		4501-6000		6001-7500		7500+		Ki-Kare	P
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 TL	33	34,38	13	13,54	8	8,33	13	13,54	9	9,38	20	20,83	57,4	0,001*
	301-600 TL	24	25,26	19	20,00	6	6,32	16	16,84	12	12,63	18	18,95		
	601-900 TL	16	17,78	9	10,00	6	6,67	23	25,56	10	11,11	26	28,89		
	901-1200 TL	7	13,46	2	3,85	2	3,85	9	17,31	10	19,23	22	42,31		
	1201-1500 TL	1	4,55	0	0,00	3	13,64	6	27,27	6	27,27	6	27,27		
	1501+ TL	1	11,11	0	0,00	1	11,11	0	0,00	1	11,11	6	66,67		
Sigaraya kaç tane zam gelirse sigarayı bırakırsınız?	5-8 TL	18	29,51	11	18,03	2	3,28	11	18,03	5	8,20	14	22,95	24,71	0,213
	9-12 TL	9	26,47	3	8,82	2	5,88	6	17,65	5	14,71	9	26,47		
	13-16 TL	2	11,11	1	5,56	4	22,22	6	33,33	3	16,67	2	11,11		
	17-20 TL	8	12,90	4	6,45	5	8,06	13	20,97	9	14,52	23	37,10		
	Sigara kullanmayı bırakmam	45	23,81	24	12,70	13	6,88	31	16,40	26	13,76	50	26,46		

*p<0,05

Gelir durumları ile aylık sigara harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<0,05). Aylık sigaraya 601-900 TL harcayanların %17,78' inin 0-1500 TL, %10' unun 1501-3000 TL, %6,67' sinin 3001-4500 TL, %25,56' sının 4501-6000 TL, %11,11' inin gelirinin 6001-7500 TL ve %28,89' unun gelirinin 7501 TL ve üzeri olduğu görülmüştür.

Tablo 53. Mesleki Durum Açısından Sigara Durumları Arasındaki İlişki

ANALİZLER		MESLEK DURUMU												Kİ-KARE	
		Ücretli		Ticaret erbabı		Serbest meslek erbabı		Emekli		Öğrenci		Ev hanımı		Ki-Kare	P
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır?	0-300 TL	39	40,63	3	3,13	7	7,29	1	1,04	41	42,71	5	5,21	56,23	0,001
	301-600 TL	44	46,32	2	2,11	4	4,21	1	1,05	41	43,16	3	3,16		
	601-900 TL	49	54,44	3	3,33	3	3,33	3	3,33	28	31,11	4	4,44		
	901-1200 TL	31	59,62	4	7,69	7	13,46	0	0,00	9	17,31	1	1,92		
	1201-1500 TL	13	59,09	0	0,00	6	27,27	1	4,55	1	4,55	1	4,55		
	1501+	6	66,67	2	22,22	1	11,11	0	0,00	0	0,00	0	0,00		
Sigaraya kaç tane zam gelirse sigarayı bırakırsınız?	5-8 TL	26	42,62	1	1,64	4	6,56	0	0,00	26	42,62	4	6,56	24,51	0,221
	9-12 TL	15	44,12	1	2,94	5	14,71	0	0,00	13	38,24	0	0,00		
	13-16 TL	7	38,89	1	5,56	2	11,11	0	0,00	6	33,33	2	11,11		
	17-20 TL	39	62,90	2	3,23	4	6,45	0	0,00	16	25,81	1	1,161		
	Sigara kullanmayı bırakmam	95	50,26	9	4,76	13	6,88	6	3,17	59	31,22	7	3,75		

Mesleki durumlar ile aylık sigara harcamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Aylık sigaraya 601-900 TL arasında harcayanların %54,44' ünün ücretli, %3,33' ünün ticaret erbabı ve %4,44' ünün ev hanımı olduğu görülmüştür.

Meslek durumlar ile sigarayı bırakma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 54. Katılımcıların Cinsiyete Göre Seçilmiş Olan Sorular İle Karşılaştırılması¹⁵

SORULAR	CİNSİYET	N	ORT.	SS	T	P
Sigaraya kaç yaşında başladınız?	Kadın	160	2,3375	0,91725	2,242	0,26
	Erkek	204	2,1127	0,97356		
Kaç yıldır sigara kullanıyorsunuz?	Kadın	160	2,3625	1,20527	-3,843	0,000*
	Erkek	204	2,8676	1,29308		
Sigara kullanım sıklığınız nedir?	Kadın	160	2,2438	1,25767	-5,996	0,000*
	Erkek	204	3,1029	1,47364		
Bir ay içerisinde yapmış olduğunuz sigara harcaması ne kadardır?	Kadın	160	2,1188	1,10671	-5,930	0,000*
	Erkek	204	2,8873	1,36531		
Kullandığınız sigara markasını seçmenizdeki neden nedir?	Kadın	160	2,0563	1,04157	-0,652	0,515
	Erkek	204	2,1275	1,02838		

* $p<0.05$

¹⁵ Seçilmiş olan soruların iki grup arasında bağımsız t testleri ayrı ayrı yapılmış olup tablo bütünlüğü açısından analizler bir arada verilmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyete göre sigara kullanımına ilişkin seçilmiş olan bazı soruları karşılaştırmak için bağımsız t testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre katılımcıların sigaraya kaç yaşında başladıkları ve kullanmış oldukları sigara markasını seçme nedenleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,26$ ve $p>0,515$). Ancak analiz sonuçlarına göre; katılımcıların kaç yıldır sigara kullanıcısı oldukları, gün içinde kullanmış oldukları sigara kullanım sıklığı ve bir ay içinde sigaraya yapmış oldukları harcamalar arasında cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ($p<0,000$, $p<0,000$ ve $p<0,000$).

SONUÇ

Vergi devletlerin kuruluşundan beri gerek gelir sağlama amacı gerekse toplum hayatına ve ekonomik hayata müdahale etme gereksinimiyle en önemli gelir kaynağıdır. Farklı gelir grupları üzerinden alınan vergiler kaynağına göre, ekonomik faaliyetlerine göre, verginin hesaplanma şekline göre ve uygulanan tarife yöntemlerine göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Ekonomik faaliyetlerine göre vergiler dolaylı ve dolaysız olarak iki şekilde açıklanmaktadır. Dolaysız vergiler; Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Veraset ve İntikal Vergisi olarak sınıflandırılırken, dolaylı vergiler ise harcamalar üzerinden alınan katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi şeklinde sınıflandırılmaktadır. KDV; yapılan mal ve hizmet teslimleri üzerinden alınan bir harcama vergisidir. ÖTV ise belirli mal veya ürünler üzerinden maktu veya oransal olarak alınan bir harcama vergisidir. KDV ve ÖTV arasındaki en önemli fark mal veya ürün grubu üzerinden kaç kere alındığıdır. KDV mal ve hizmet alım sürecinin her aşamasında alınırken ÖTV mal ve ürün grubu üzerinden bir defaya mahsus olarak alınmaktadır. KDV hizmet üzerinden de alınırken ÖTV sadece mal ve ürün grupları üzerinden alınmaktadır.

ÖTV AB ile uyum aşamasında 2002 yılında 4760 Sayılı ÖTVK ile literatürümüze girmiştir. Mali anestezi özelliği yüksek olan ÖTV KDV'den sonra harcamalar üzerinden alınan en yüksek hasılatlı vergidir. ÖTV'nin devlete gelir amacı sağlaması yanında kullanılması istenmeyen mal ve ürün grupları üzerinden alınmasıyla geçmişte uygulanan günah vergileri kapsamında da değerlendirilebilmektedir. Kullanımı azaltılmak istenen mal grupları arasında tütün mamulleri yer almakta ve yıllardır bu ürün grubunun toplumsal ve ekonomik maliyetleri azaltılmaya çalışılmaktadır.

Tütün ve tütün mamulleri; sigara, puro, nargile, sarma tütün ve sigarillo birden fazla ürün grubunu kapsamaktadır. Tütün mamulleri içinde sağlık, ekonomik ve toplumsal açıdan en çok zararı olan ürün sigaradır. Sigara sadece kullananlara değil aynı zamanda sigara kullanıcılarının çevresinde bulunan sigara dumanına maruz kalan pasif içicilerin sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Tüm insanlığı ve çevreyi olumsuz yönde etkileyen tütün ve tütün mamulleri kullanımının azaltılması, sigaranın sebep olduğu pasif içiciliğin önüne geçilebilmesi için ülkelere önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. DSÖ bu görev ve sorumluluğu yerine getirebilmek için 2003 yılında önemli bir adım atmıştır. Bu çerçevede; DSÖ'nün 2003 yılında yayımlayıp 2004 yılında ülkeler için imzaya sunduğu Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesiyle birlikte tütün kontrolüne yönelik politikalar geliştirilmiş ve bu sözleşme birçok dünya ülkesi tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşme kanıta dayalı tek sözleşme olması ve üye ülkelerin en çok imzalayarak kabul ettiği sözleşme olması sebebiyle de dikkat çekmektedir. 27 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren TKÇS' yi Türkiye 2004 yılında imzalayarak yürürlüğe koymuştur.

DSÖ'nün yürürlüğe koymuş olduğu TKÇS; kamusal alanlarda sigara içme yasağının getirilmesi, toplu taşıma araçlarında sigara içme yasağının uygulanması, sigara kullanımını özendirici reklam, promosyon ve sponsorlukların yasaklanması, sigara kullanımının sigara kullanan kişiye ve çevresine vermiş olduğu zararlar hakkında bilgilendirme yapılması amacıyla eğitim, bilgilendirme ve toplum farkındalığının artırılması, 31 Mayıs tarihinin toplum farkındalığını arttırmak amacıyla Dünya Sigarasız Günü ilan edilmesini, sigarayı bıraktırma hatlarının kurulması, sigara kullanıcılarını sigaranın içinde yer alan kimyasal maddeler hakkında bilgilendirerek bırakmayı teşvik edici bilgilerin sigara paketleri üzerinde yer alması, tütün ürünlerine ilişkin yasadışı ticaretin önüne geçilmesi için gerekli olan çalışmaların yapılması, gençlerin sigaraya ulaşılabilirliğini kısıtlamak için 18 yaş altında bulunan kişilere sigara satışının yasaklanması gibi birçok önemli stratejileri içinde barındırmaktadır.

2008 yılında DSÖ tarafından yayınlanmış olan TKÇS' ye olan uyumu kolaylaştırmak, sözleşmeye üye devletlerin tütün kontrol politikalarını pratiğe dönüştürmek ve ülkelere bu politikalar için finansman desteği sağlamak amacıyla, tütünsüz yaşam için gerekli olan politika paketini MPOWER' ı yayınlamıştır. M (monitor-izleme) tütün tüketiminin izlenmesi, P (protect-koru), pasif içicilerin korunması, O (offer- öner) bireylere tütün tüketimini bırakmanın önerilmesi, W (warn-uyar) tütün kullanıcılarını tütünün zararları için uyarmayı, E (enforce-yasakla) tütünün reklam ve promosyonlarının yasaklanması, R (raise-vergilendir) tütün ürünleri üzerine uygulanan vergi oranlarının artırılması anlamına gelmektedir.

Tütün kullanımının kontrolü için uygulanan vergilendirmenin oranı DSÖ tarafından en az %75 şeklinde belirlenmiştir. Dünya’da sigaraya en yüksek vergi oranını uygulayan ülke %96,1 ile Danimarka en düşük vergi oranını ise %69,5 ile Lüksemburg’ dur. Türkiye’ de ise bu oran ise %73 olarak uygulanmaktadır.

Tütün ürünlerine yüksek vergi oranlarının uygulandığı Türkiye’de vergilerin kullanıcıları sigarayı bıraktırmada ne derece etkin olduğunu tespit etmek çalışmamızın asıl amacını taşımaktadır. Bu etkinliği analiz edebilmek amacıyla anket yöntemi kullanılmış ve elde edilen veriler çeşitli istatistiksel analizlerle yorumlanmıştır.

Çalışma kapsamında halen sigara kullanıcısı olan bireylere sigara vergilerinin sigaraya karşı tutum ve davranışlarını ne derece etkilediği sorulmuştur. Çalışmanın demografik sorularına verilen yanıtlar incelendiğinde; sigara kullanma davranışının kadınlara göre erkeklerde daha çok yaygın olduğu, medeni durum açısından ise evli kişilerin bekarlara nazaran daha yüksek oranda sigara kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir.

Kişilerin eğitim seviyesi arttıkça yaptıkları araştırmalar ile gerek sigara kullanımının zararlarına ilişkin daha bilinçli davranacakları varsayımı altında sigara kullanma davranışının daha düşük olacağı toplum tarafından genel kabul görmüş bir olgu olmasına rağmen eğitim seviyesi arttıkça bireyler arasında sigara içme davranışının daha yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sigara kullanımının meslek grupları içinde daha çok ücretli kesimde yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca sigaraya başlama yaşının çok alt yaş gruplarında meydana geldiği araştırmaya katılan katılımcılarının çoğunun 15-20 yaş aralığında sigaraya başladıkları tespit edilmiştir.

Sigara kullanıcılarının sigarayı seçerken sigaranın fiyatının uygun olmasından ziyade sigaranın tat ve lezzetine daha çok önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç kişilerin sigarayı ucuz olduğu için değil aksine sigara fiyatlarının ucuz olmasının sigarayı başlamaya teşvik etmediği sonucuna ulaştırmaktadır.

Bireylerin yüksek vergi oranları karşısında nasıl tepki vereceğini ölçmek amacıyla sorulan sorularda kullanıcılar sigarayı bırakmak yerine alternatif sigara ürünlerine yöneleceklerini, kaçak sigara kullanımını tercih edeceklerini beyan etmişlerdir.

Sigara kullanımını caydırmak amacıyla zarar ve maliyete dayalı vergi önerilmesi anket katılımcılarının büyük çoğunluğu tarafından benimsenen bir politika olmamıştır. Ancak sigaradan toplanan vergilerin fonda toplanıp sağlık harcamalarında kullanılması anket katılımcıları tarafından kabul gören bir politika olmuştur.

Sigaraya uygulanan yüksek vergi oranı ve yüksek fiyatın amacının sigara kullanımından kaynaklanan hastalıkları azaltmak olduğu anket katılımcıları tarafından benimsenmemiştir. Sigaraya uygulanan yüksek vergi oranlarının ve yüksek fiyatların kişileri kaçak sigara ve tütün kullanımına sevk ettiği ortadadır.

Sonuç olarak yapılmış olan bütün istatistiksel analiz ve değerlendirmeler sonucunda yüksek oranlı sigara vergilerinin sigarayı bırakmak yerine kullanıcıları farklı alternatif ürünler bulmaya itmektir. Sigara üzerine uygulanan yüksek vergi politikalarının etkin bir politika yöntemi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yüksek oranlı vergilere ilaveten sigarayı bıraktırmak için sigaranın zararlarına yönelik reklam çalışmalarının daha çok arttırılması, Sağlık Bakanlığı'ndan bağımsız olarak sivil toplum örgütleri kurulmalı ve vergilerle bastırılmak istenen bu davranışın daha çok zararları ön plana getirilmelidir. Sigarayı kullanıp bırakmış olan kişilerin sigara kullanıcılarının bırakma davranışını teşvik etmede ön plana çıkarılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 4733 Sayılı Kanun, (2002). (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4733.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2023)
- 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu, (2002).
- 5727 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Yayınlanma Tarihi: 19.01.2008)
- Ağar, S., (2007). *Geçmişten Bugüne Mali İdare*, TBB Dergisi, Sayı: 73
- Akdur, R., (2009). *Gençlerde Sigara Salgını*, Gençlerde Sigara Salgını Sigara veya Sağlığı Sempozyumu (SİSAG), Ankara
- Akgül, S., Kutluk, T., (2015). *Çocuk ve Ergenlerde Tütün Kontrolü*, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi Türk Tabipleri Birliği Yayını Sayı: 24, Ankara
- Akkaya Ş., Aktuğ, M., (2021). Teorik Temelleri ve Gelişimi Bakımından Özel Tüketim Vergilerinin Analizi, *Maliye Çalışmaları Dergisi - Journal of Public Finance Studies*, 65, ss. 1-23
- Altıok, S., (2007). *Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde Özel Tüketim Vergisi Uygulaması ve Türkiye Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta
- Asi, E., Gözümlü, S., (2020). *Tütün Ürünlerine Yönelik Oluşturulan Politikalara Verilen Tepkiler ve Türkiye'deki Karşılığı*, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi; 23(2), ss. 319-330
- Aslan, C.B., (2015). *Oran ve Miktar Artışlarının ÖTV Gelirlerine Etkisi*, Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 185, Ankara
- Aslan, D., Aşut, Ö., (2015). Dünyada Kadınlar Arasında Tütün Kullanımı ve Mücadelede Ayrıntılar, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* (sted) Türk Tabipleri Derneği Yayını, Cilt: 24
- Aslanlı, A., (2021). *Özel Tüketim Vergisinin Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Ateş, M.S., (2017). *Türkiye'de Özel Tüketim Vergisi Uygulaması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Programı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir
- Avcı, O., Demirci, Z., (2017). *Türkiye'de Güناه Vergisi Olarak ÖTV: III Sayılı Listenin İncelenmesi*, Ekin Yayın Evi Maliye Araştırmaları 1, Bursa

- Ay, H. M., (2004). *Adil Gelir Dağılımının Sağlanmasında Özel Tüketim Vergisinin Yeri ve Bunun Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa
- Bader, P., Boisclair, D., Ferrence, R., (2011). Effects of Tobacco Taxation and Pricing on Smoking Behavior in High Risk Populations: A Knowledge Synthesis, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(11), ss. 4118 – 4139
- Balcı, S., (2013). *Özel Tüketim Vergisinin Muhasebe Bilgi Sistemi İçerisinde Takip Edilmesi Madeni Yağ Üretim Sektöründe Bir Uygulama*, İstanbul Ticaret Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Baltacı, A., (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, *BEÜ SBE Derg.*, 7(1), ss. 231-274.
- Baltacı, A., (2020). Araştırmaların Raporlaştırılması: Bir Tez veya Bilimsel Makale Nasıl yazılır?, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 3(2)
- Baş, A., (1996). *Özel Tüketim Vergisi ve Gümrük Birliği Sürecinde Özel Tüketim Vergisi Uyumlaştırma Çalışmaları*, Vergi Denetmenleri Derneği, Sayı: 24, Ağustos- Eylül 1996
- Batıray, J., (2006). *Türk Vergi Sisteminde KDV ve ÖTV’nin Avrupa Birliği Vergi Sistemine Uyumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Bilir, N., (2007). *Avrupa Tütün Kontrol Raporu (Çeviri Rapor)*
- Bilir, N., (2011). ‘Dünyada ve Türkiye’de Tütün Kullanımı Epidemiyolojisi’ Tütün ve Tütün Kontrolü (Eds AZ Aytemur, Ş Akçay, O Elbek), s. 21-23.
- Bilir, N., (2015). Tütün Kontrolü Yasası ve Ülke Örnekleri (<http://www.slideshare.net/chris.direduryan/ttn-kontrol-yasas-ve-lke-rnekleri>) (Erişim Tarihi: 10.01.2023)
- Bilir, N., Çakır, B., Dağlı, E., Ergüder, T., Önder, Z., (2010). *Türkiye’de Tütün Kontrolü ve Politikaları*, DSÖ Türkiye Ofisi, DSÖ Yayını, Danimarka
- Bolat, T., (2017). *Türkiye’de Tütün İle Mücadele Politikaları İçinde ‘Tütün Kontrollü Çevre Sözleşmesi’nin Etkinliği Üzerine Bir Çalışma*, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara

- Buhur, S., (2019). Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Yapısının İncelenmesi, *MHD*, 15(173), ss. 1031- 1046
- Buyrukoğlu, S., Bozdoğan, D., Köktaş, A. M., (2016). Paternalist Devlet Anlayışının Bir Gereği Olarak Günah Vergileri: Türkiye Örneği, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), Niğde
- Calculator.net: Free Online Calculators - Math, Fitness, Finance, Science (Erişim Tarihi :07.12.2022)
- Ceylan, M., (2010). *Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi ve Mali Güç İlkesi Açısından Analizi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Sakarya
- Chaloupka F. J., Straif, K., Maria, E. L., (2010). Effectiveness Of Tax And Price Policies İn Tobacco Control, *Tob Control*: 2011; 20(3), ss. 235–8
- Chaloupka, F. J., Peck, R., Tauras, J. A., Xin Xu, Yürekli, A., (2010). Cigarette Excise Taxation: The Impact Of Tax Structure On Prices, Revenues, And Cigarette Smoking, NBER Working Papers 16287, National Bureau of Economic Research
- Chiou, L., Muehlegger, E., (2014). Consumer Response To Cigarette Excise Tax Changes, *National Tax Journal*, 67(3), ss. 621-650
- Choi, S.E., (2014). Are Lower Income Smokers More Price Sensitive?: The Evidence From Korean Cigarette Tax Increases, *British Medical Journal*, pp. 141 - 147.
- Cnossen, S., (2005). *Economics And Politics Of Excise Taxation*. In *Sijbren Cnossen (Ed.)*, Theory and Practice of Excise Taxation (pp. 1-19), New York: Oxford University Press
- Colman, G., Remler, D.K., (2007). Vertical Equity Consequences Of Very High Cigarette Tax Increases: If The Poor Are Ones Smoking, How Could Cigarette Tax Increases Be Progressive?, *Journal of Policy Analysis and Management*, 27(2), pp. 376 – 400
- Çakıroğlu, T., (2005). *Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik Etkileri*, Çukurova Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Adana
- Çalışkan, S., (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler (Ekonometrik Bir Yaklaşım)*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
- Çalışkan, S., Metintaş, S., (2018). *Dünyada Tütün Kontrol Uygulamalarının Küresel Ölçekte Değerlendirilmesi*, Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 3(1), ss. 32-41

- Çapar, M., (2004). *Özel Tüketim Vergisi ve Türkiye Uygulaması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Çapar, M., (2004). Özel Tüketim Vergisi ve Türkiye Uygulaması, *Sayıştay Dergisi*, 15(52), ss. 121- 134
- Çelik, K., (2013). *İlköğretim Çağında Vergi Algısının İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak
- Çetin, H., (2020). Tüketim Üzerinden Alınan (Dolaylı) Vergiler ve Türkiye Örneği, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 12(1), ss. 19-37, ISSN: 1309-8020 (Online).
- Çetin, M., Özkan, E., (2018). Türkiye’de Vergi-Tüketim İlişkisi: Alkol ve Tütün Ürünlerine Yönelik Bir Saha Araştırması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(40).
- Çetinkol, G., (2013). *Türk Vergi Sisteminin Avrupa Birliği Vergi Sistemine Dolaylı Vergiler Bakımından Uyumlaştırılması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Programı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir
- Çobaner, A. A., (2013). Türkiye’de Tütün Kontrolü Politikalar Kapsamında İletişim Faaliyetleri ve Tütün Kontrolü Haberleri, *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5(1), 123-139
- Çolak, G., (2006). *Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi ve Avrupa Birliği İle Uyum*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Çomaklı, Ş.E., Ayrangöl, Z., Tekdere, M., (2014). Avrupa Birliği İlerleme Raporları Doğrultusunda Türk Vergi Politikalarında Yaşanan Değişimler, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, VII – II, ss. 95 -114
- Demir, H.İ., (2018). Türk Vergi Kültürüne Etkisi Açısından Türk Vergi Uygulamaları Tarihine Kısa Bir Bakış, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(18), ss.64-92
- Demir, İ.C., Balkı, A., (2020). Özel Tüketim Vergisi İndirimlerinin Sosyolojik Etkileri: Ampirik Bulgular, *Vergi Sorunları Dergisi*, (384)
- Didinmez, İ., (2017). Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Özel Tüketim Vergileri Uyumlaştırması, *Vergi Sorunları Dergisi*, (350)
- Durmuşoğlu U., Z.D., (2017). Sigaradaki Fiyat Artışlarının Sigarayı Bırakma Kararına Etkisinin İnternet Arama Trafik Verileri ile Analizi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), ss. 359-371

- Ergüder, T., (2009). *Tütün Kullanımı ve Önleme Programları*, Halk Sağlığı İle İlgili Güncel Sorunlar ve Yaklaşımlar, Ankara
- Ergüder, T., (2018). *Küresel Tütün Kullanımı Salgını ve Kontrolü*, TJFMPC www.tjfmpe.gen.tr, 12 (4)
- Ergün, S.G., Uğurlu, K.E., (2006). 1935 Yılından Günümüze Türkiye’de Tütün Ekimi ve Üretiminde Bölgesel Değişimler ile Alternatif Ürün Projesinin Etkileri, IV. *Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 25-26 Mayıs 2006, Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, ss.115-134
- Eriş, C., (2019). *The Effect of Economic Crisis on Purchasing Behavior: 2018*
- Eroğlu, A., Egeli, H., (2018). Günah Vergilerinin Şiddet Olayları Üzerindeki Etkisi, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 69-80
- European Commission, (2021). *Excise Duty Tables, Manufactured Tobacco*, (https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2021-09/excise_duties-part_iii_tobacco_en.pdf) (Erişim Tarihi: 18.01.2023)
- European Smoking Bans-Evolution of The Legislation EPHA, (2011). ss. 1-8.
- Farrelly, M. C., Bray, J. W., Pechacek, T., Woollery, T., (2001). Response By Adults To Increase In Cigarette Prices By Sociodemographic Characteristics, *Southern Economic Journal*, 68(1), pp. 156 – 165
- Fırat, M., (2008). *Türkiye’de Özel Tüketim Vergileri ve Avrupa Birliği’ne Uyum*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü Mali İktisat Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul
- Gallus, S., Schiaffino, A., La Vecchia, C., Townsend, J., Fernandez, E., (2006). Price And Cigarette Consumption In Europe, *Tobacco Control*, 15, pp.114–119
- Gergerlioğlu, U., (2014). *Davranışları Etkilemeye Yönelik Özel Tüketim Vergilerinin Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Amprik Analizi (İstanbul İli Örneği)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi
- Gigliotti, A., Figueiredo, C.V., Madruga, C.S., Marques, A.C., Pinsky, I., Caetano, R., Vera Luiza da Costa e Silva, Raw, M., and Laranjeira, R., (2014). How Smokers May React To Cigarette Taxes And Price Increases In Brazil: Data From A National Survey, *BMC Public Health*, 14, s. 327
- Giray, F., Zeren, G., (2020). Özel Tüketim Vergilerinde Vergi Gelir Esnekliği: Türkiye ve OECD Karşılaştırması, *Journal of Life Economics*, 7(3)
- Goodchild, M., Nargis, N., D’espaignet, E.T., (2018). Global Economic Cost of Smoking-Attributable Diseases, *Tobacco Control*, 27(1), ss. 58-64

- Gospodinov, N., Irvine, I., (2009). Tobacco Taxes And Regressivity, *Journal of Health Economics*, 28(2), pp. 375 – 384
- Gülay, E., Özen, A., (2016). İşsizlik ile Sigara Üzerinden Alınan Vergiler Arasındaki İlişki: Türkiye Analizi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(2).
- Güler, M., (2015). *Tütün İle Mücadelenin Erişkin Sigara Bağımlılarına Etkileri*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Gülüm, A., (2009). *AB’de ve Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali İktisat Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Güran, M.C., (2005). Avrupa Birliğinde Özel Tüketim Vergilerinin Uyumlaştırılması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), ss. 261-286
- Hanbay, E., (2013). *Özel Tüketim Vergisinin Türk Sistemi İçerisindeki Yeri*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Programı (Yüksek Lisans Tezi), Manisa
- Heij, G., (2001). The Definition of Tax, *Asia-Pacific Tax Bulletin*
- Ho, Li Ming, Schafferer, C., Lee, Jie-Mine, Yeh, Chun-Yuan, Hsieh, Chi-Jung, (2018). *Raising Cigarette Excise Tax To Reduce Consumption In Low-And Middle-Income Countries Of The Asia-Pacific Region: A Simulation Of The Anticipated Health And Taxation Revenues Impacts*, BioMed Central Public Health
- <http://www.eph.org/spip.php?article1941> Mayıs, (Erişim Tarihi: 23.01.2023)
- <https://saglikagi.net/sigara-fiyatlari-2022/> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/excise-duties/excise-duties-tobacco_en (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- <https://taxfoundation.org/cigarette-tax-europe-2022/> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- <https://www.trthaber.com/haber/guncel/2022-asgari-ucret-ne-kadar-brut-asgari-ucret-ne-kadar-728299.html> (Erişim Tarihi: 07.12.2022)
- <https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-sigara-ve-tutun-mamulleri-kullanimi/> (Erişim Tarihi 23.12.2022)
- https://www.nufusu.com/ilce/merkez_ispartanufusu#:~:text=Merkez%20n%C3%BCfusu%202021%20y%C4%B1l%C4%B1na%20g%C3%B6re,%2C%20%50%2C73%20kad%C4%B1nd%C4%B1r (Erişim Tarihi: 07.12.2022)

<https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 02.01.2023)

Huang, J., Chaloupka, F.J., (2012). *The Impact Of The 2009 Federal Tobacco Excise Tax Increase On Youth Tobacco Use*, NBER Working Paper No. 18026, National Bureau of Economic Research

İliaz, N., (2006). *Avrupa Birliği'nde Özel Tüketim Vergisi Uyumlaştırması ve Türkiye*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Toplulukları (Ekonometri-Maliye) Anabilim Dalı, Ankara

Işık, M., (2019). *Türkiye' de Sigara Üzerinden Alınan Özel Tüketim Vergisinin Sigara Tüketim Tercihleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir

İvgen, A., (2002). *Özel Tüketim Vergileri ve Etkiler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Karaca, M., (2019). Tütün Kontrol Politikasının Sistem Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye'de Gençler için Dumansız Dünya, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(4), ss. 1-29, <http://dx.doi.org/10.5152/addicta.2020.19133>

Kayalıdere, G., Mastar Özcan, P., (2019). Erdemsiz Malların Vergilendirilmesi: Türkiye'de Özel Tüketim Vergisi'nin Etkinliği Açısından Bir Değerlendirme, *II. International Conference on Empirical Economics and Social Sciences (ICEESS' 19)* June 20-21-22, 2019 / Bandırma - Turkey

Kayan, A., (2000). Verginin Tarihsel Gelişimi ve Sebep Olduğu Bazı Önemli Olaylar, *Maliye Dergisi*, 135, ss. 80-87, Ankara

Keklik, S., (2014). *Türkiye'de Tütün Kontrol Politikaları: Tütün Endüstrisi Faaliyetleri Işığında Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

Khawaja, A., (2019). *31 Mayıs Dünya Sigarayı Bırakma Günü: En çok ve En Az Sigara İçilen Ülkeler Hangileri?*, (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44315054>), (Erişim Tarihi: 18.10.2021)

Kılıç, S., (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient, *Journal of Mood Disorders*, 6(1), www.jmood.org

Kılınç, O., Günay, T., (2014). Türkiye Tütün Kontrolünde Hangi Nuktada? Engeller ve Çözüm Önerileri, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 23(Özel Mayıs Haziran 2014), Ankara

Korlu, R.K., (2017). Türkiye'de Sigaranın Vergilendirme Yapısının Analizi: Harmancık Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 64, Kasım-Aralık 2017,

- Kostova, D., Andes, L., Erguder, T., Yürekli, A., Keskinçiliç, B., Polat, S., Çulha, G., Kiliç, E.A., Taştı, E., Erşahin, Y., Özmen, M., San, R., Özcebe, H., Bilir, N., Asma, S., (2014). Cigarette Prices And Smoking Prevalence After A Tobacco Tax Increase — Turkey, 2008 And 2012, *Morbidity And Mortality Weekly Report*, 63(21), pp. 457 - 461.
- Lancet, (2021). *Spatial, temporal, and demographic patterns in prevalence of smoking tobacco use and attributable disease burden in 204 countries and territories, 1990–2019: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2019*, 397: 2337–60 Published Online May 27, 2021, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01169-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01169-7)
- Lockwood, B.B., Taubinsky, B., *Regressive Sin Taxes*, NBER Working Paper Series, Paper No: 23085, pp. 1-63.
- Lorenzi, P., (2004). *Sin Taxes*, Social Science and Public Policy, sayfa: 41-59.
- Miravete, E.J., Seim, K., Thurk, J., (2020). *Welfare Consequences of Nominal Excise Taxation*, https://www.academia.edu/93869858/Welfare_Consequences_of_Nominal_Excise_Taxation, (Erişim Tarihi: 13.03.2023)
- Mutlu, D.E., (2007). *Vergilendirmenin Gelir Dağılımına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul
- Oğuztürk, B.S., Gülcü, Y., (2012). Türkiye’de Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Analizi, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi (International Journal of Alanya Faculty of Business)*, 4(2), ss. 99-105
- Oktar, K., (2002). *Özel Tüketim Vergisi Rehberi*, Türmob Yayınları-186 Sirküler Rapor Serisi, Seri No: 2002- 9, Ankara
- Oktar, K., (2020). *Özel Tüketim Vergisi ‘ Tarihçe ve Genel Açıklamalar’*, Yeni Ekonomi Danışmalık, Ankara
- Oral, H., (2006). *Avrupa Birliği’nde Özel Tüketim Vergilerinin Uyumlaştırılması ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Vergi Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara
- Önder, Z., Yürekli, A., (2014). Who Pays The Most Cigarette Tax In Turkey, *Tobacco Control*, 25(1), pp. 39 – 45
- Örsel, O., (2016). Tütün Kontrolü ve Dünya Sağlık Örgütü Önerileri (MPOWER 2015), *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 4(1), ss. 13-21

- Özbek, K., (2021). Türkiye’de Günah Vergileri ve Özel Tüketim Vergileri Uygulaması, *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, 1(1), ss. 41-52
- Özdemir, M., (2012). Türkiye’de Özel Tüketim Vergisinin, Avrupa Birliği Muktesebatına Uyumu Açısından Değerlendirilmesi, Vergi Raporu, Sayı:148 Ocak 2012
- Özel Tüketim Vergisi (III) Sayılı Liste Uygulama Genel Tebliği, (2015).
- Özen, Y., Gül, A., (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(15), ss. 394-422
- Özkan, E., (2017). Alkol ve Tütün Ürünlerinde Uygulanan Özel Tüketim Vergileri ve Tüketim İlişkisi Çerçevesinde Türkiye Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ
- Parks, M.J., Patrick, M.E., Levy, D.T., Thrasher, J.F., Elliot, M.R., Fleischer, N.H., (2020). Tobacco Taxation And Its Prospective Impact On Disparities In Smoking Initiation And Progression Among Young Adults, *Journal of Adolescent Health*, pp. 1-8
- Pelin, İ.F., (1935). Verginin Tarihsel Evrimi ve Batı ile Doğu Arasında Bu Hususta Muvazilik, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul
- Sandalcı, U., Sandalcı, İ., (2018). Türkiye’de Günah Vergileri Kapsamında Özel Tüketim Vergisi Uygulaması ve Etkinliği, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(4), p-ISSN: 2528-9942
- Saraçoğlu, S., Öztürk, F., (2020). Türkiye’de Tütün Kontrol Politikaları ve Tütün Tüketimi Üzerine Bir Değerlendirme, *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), ss. 20-44.
- Saymaz, N., (2017). Sigara Üzerinden Alınan Özel Tüketim Vergisine Yönelik Sigara Tüketicilerinin Tutumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak
- Sirkeci, O., Abdula, M.S., (2015). Ortadoğu Uygarlıklarında Vergi Uygulamaları, *International Journal of Social Sciences and Education Research Online*, <http://dergipark.gov.tr/ijsser>
- Soydal, H., Yılmaz, M.L., (2014). Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler ve Ekonomiye Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2), ss. 295-308
- Stiglitz, J.E., (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*, (Çev.: Ö.F. Batırel), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını

- Sylvain, S., (2008). The Effects Of Excise Tax On Cigarette Consumption: A Divergence In The Behavior Of Youth and Adults, *The Michigan Journal of Business*, 1(2), pp, 87-109
- Şahan, Ö., (2019). Cumhurbaşkanı'nın Vergi Ile İlgili Düzenleme Yapma Yetkisi, Yetkinin Sınırları ve Yargısal Denetimi, *ERÜHFD*, XIV(2)
- Şanver, C., Ayas, I., Topalfakıoğlu, N.M., (2017). Mükelleflerin Özel Tüketim Vergisinde Yapılan Değişikliklere Tepkileri, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4) ss. 214-231, Aydın
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2017). “*Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA-2017)*”, Ankara
- Tabachnick. B.G., Fidell, L.S., (2013). *Using Multivariate Statistics*, Boston, Pearson.
- Taghiyev, R., (2020). *Alkol ve Tütün Ürünleri Üzerine Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Etkinliği: Türkiye ve Azerbaycan Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Burs Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Bursa
- Talbot, L., Piennar, S., (2012). Fat Tax In As An Alternative Tax In South Africa, *International Business & Economics Research Journal*, 11(12)
- Taylar, Y., (2012). Vergi Teorisi Açısından Özel Tüketim Vergileri ve Türk Özel Tüketim Vergisi Uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(Özel S.), ss. 435-467 (Basım Yılı: 2012), İzmir.
- Temiz, D., (2010). Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Türkiye Örneği, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1)
- Torun, F., (2021). Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerden Alınan Özel Tüketim Vergisinde Müteselsil Sorumluluk Uygulaması, *TAAD*, 12(48), ss. 379-414
- Torun, T., Ekinci, F., (2014). Sigara ve Benzer Nitelikli Alışkanlık Yaratan Ürünlerin Tüketimin Azaltılmasına Yönelik Sosyal Pazarlama Uygulamalarında Vergilerin Etkinliği, *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(2)
- Turan, D., Yurdakul, A., Zararlı Alışkanlığı Önlemeye Yönelik Bir Araç Olarak Günah Vergileri ve Etkinliği, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği, Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2)
- Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı ve Türkiye Halk Sağlığı ve Kranoik Hatalıklar Enstitüsü (TÜSEB-TÜHKE), (2021). *Dünya Tütünsüz Günü 31 Mayıs 2021*, İstanbul
- Türkmenoğlu, A., (2011). *Son Gelişmeler Işığında Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği ve Türkiye’de Özel Tüketim Vergileri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya

- Uğur Y., C., (2020). *Sigara Üzerinden Alınan Vergilerin Ters Esneklik Kuralı Bağlamında Analizi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul
- Ulusal Tütün Kontrol Programı Eylem Planı (2015-2018). 27.01.2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2015/1 Sayılı Genelge.
- Ulusoy, İ., (2020). Gelirler Politikası Aracı Olarak Türkiye’de Özel Tüketim Vergisinin Vergi Gelirlerindeki Yeri, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24 (2), ss. 269-283, Adana
- Üzeltürk, H., (2002). *Özel Tüketim Vergileri Bitmeyen Tepki*, Türmob Yayınları – 185, Avrupa Birliğine Geçiş Süreci ve Türk Kamu Maliyesinin Uyumu 17.Türkiye Maliye Sempozyumu 22-25 Mayıs 2002 Fethiye
- www.gib.gov.tr (Erişim Tarihi: 08.10.2022)
- WCTOH, (2015). *Declarations of the 16th World Conference on Tobacco OR Health*, March 17-21, Abu Dhabi, UAE
- White, J.S., Ross, H., (2015). Smokers Strategic Responses To Sin Taxes: Evidence From Panel Data In Thailand, *Health Economics*, 24(2), pp. 127 - 141.
- WHO, (2003). Framework Convention on Tobacco Control
- WHO, (2008). New Report on Global Tobacco Control Efforts, (<https://www.who.int/news/item/06-02-2008-new-report-on-global-tobacco-control-efforts>) (Erişim Tarihi: 14.03.2023)
- WHO, (2009). *Who Report On The Global Tobacco Epidemic*, 2009 Implementing Smoke-free Environments (Erişim Tarihi: 18.10.2021), (<https://www.who.int/publications/i/item/9789241563918>)
- WHO, (2014). *Sixth Session of The Conference of The Parties to The WHO FCTC*, October 13-18, Moscow, Russian Federation
- WHO, (2019). Report On The Global Tobacco Epidemic, Offer Help To Quit Tobacco Use (Erişim Tarihi: 18.10.2022), (<https://www.who.int/publications/i/item/9789241516204>)
- WHO, (2019). Strengthening Tobacco Control (Erişim Tarihi:22.03.2023) (<https://www.who.int/westernpacific/activities/strengthening-tobacco-control>)
- WHO, (2021). WHO Reports Progress in The Fight Against Tobacco Epidemic, (<https://www.who.int/news/item/27-07-2021-who-reports-progress-in-the-fight-against-tobacco-epidemic>) (Erişim Tarihi:14.03.2023)

- WHO, (2022). We Need Food, Not Tobacco – Focus of World No Tobacco Day 2023, (<https://www.who.int/news/item/07-11-2022-we-need-food--not-tobacco---focus-of-the-world-no-tobacco-day-2023>) (Erişim Tarihi: 14.03.2023)
- WHO. (2016). *Global Adult Tobacco Survey*, Republic of Turkey Ministry of Health, (Erişim Tarihi: 22.12.2022), (<https://extranet.who.int/ncdsmicrodata/index.php/catalog/872>)
- Yavuz, H., (2017). *Otomobil Alımında Özel Tüketim Vergisinin Etkisi ve ÖTV Bilinci*, International Journal Of Eurasia Social Sciences, Vol: 8, Issue: 26, pp. (373-389).
- Yeşilay Kurumu, (2014). *Tütün Kontrolü, Politikaları ve Gençlik*, Mayıs 2014 sayı: 964 89.yıla Özel Sayı, Ankara
- Yürekli A., Önder Z., Elibol H. M., Erk N., Çabuk A., Fisunoğlu M., Erk S. F., Chaloupka F. J., (2010). *Türkiye’de Tütün Ekonomisi ve Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi*, Paris: Uluslararası Tüberküloz ve Akciğer Hastalıkları ile Mücadele Derneğı

EKLER

ANKET FORMU

KONU: Sigaraya Uygulanan Özel Tüketim Vergisinin Mükellefler Üzerindeki Etkisi: Isparta İli Örneği

Sayın Katılımcı,

Bu anket, sigara kullanan bireylerin sigaraya uygulanmakta olan özel tüketim vergisi oranları ve sigara fiyatları hakkındaki düşüncelerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Anket sonuçları tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, ankete katılanların kimlik bilgileri ile ilgili sorulara yer verilmemiştir. Aşağıdaki her soru için, konunun önemiyle ilgili görüşünüzü en iyi yansıtan seçeneği işaretlemeniz gerekmektedir. Değerli zamanınız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İclal DAĞLIOĞLU ŞANLI

Yüksek Lisans Öğrencisi: Dudu TUĞRUL

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Medeni Durum: Evli () Bekar ()

Öğrenim Durumu: Okuryazar değilim () İlkokul () Ortaokul/Lise ()
Lisans () Lisansüstü ()

Gelir Durumu : 0-1500 () 1501-3000 () 3001-4500 ()
4501-6000 () 6001- 7500 () 7501+ ()

Mesleki Durum: Ücretli () Ticaret Erbabı () Serbest Meslek Erbabı ()
Emekli () Ev Hanımı () Öğrenci ()

1.Kaç yıldır sigara kullanıyorsunuz ?

2 ve (-) 2 -7 yıl () 8- 13 yıl () 14 - 19 yıl () 20 ve (+)

2.Sigaraya kaç yaşında başladınız ?

15 yaş ve (-) 16 - 20 yaşları () 21 - 25 yaşları ()

26 - 30 yaşları () 31 - 35 yaşları () 36 - 40 yaşları ()

3. Sigara kullanım sıklığınız nedir ? (Gün içinde kaç adet içtiğinize göre cevaplayınız)

1- 6 () 7 - 12 () 13 - 18 () 18 - 23 () 24 - 30 () 31 ve (+)

4.Bir ay içerisinde yaptığınız sigara harcaması ne kadardır ?

0 - 300 () 301 - 600 () 601 - 900 ()

901 - 1200 () 1201 - 1500 () 1501 ve (+)

5. Kullandığınız sigara markasını seçmenizdeki neden nedir ?

Fiyatının uygun olması () Tat-lezzet () Marka imajı ()

İthal olması () Tesadüf ()

6. Hangi tütün ürününü kullanıyorsunuz ?

Mamul, paket sigara () Kaçak sigara () Elektronik sigara ()

Sarma tütün () Nargile, puro vd. ()

7. Kullandığınız sigaranın fiyatı nedir ?

18 - 20 () 21 - 23 () 24 - 26 () 27 – 29 () 30 ve + ()

8.. Sigaraya kaç tl zam gelirse sigarayı bırakırsınız ?

5-8 tl () 9-12 tl () 13-16 tl ()

17-20 tl () Sigara kullanmayı bırakmam ()

YARGILAR/İFADELER	DEĞERLENDİRME				
Aşağıdaki ifadelere ne derecede katılıyorsunuz ?	(-)Kesinlikle Katılmıyorum	(-) Katılmıyorum	Kararsızım	(+) Katılıyorum	(+) Tamamen Katılıyorum
1.Sigaraya ait vergi ve oranlar <u>yüksektir.</u>	1	2	3	4	5
2.Sigaraya ait vergi ve oranlar <u>kullanımı caydırmaktadır.</u>	1	2	3	4	5
3.Sigaraya ait vergi ve oranların artması <u>kaçak sigara kullanımını teşvik etmektedir.</u>	1	2	3	4	5
4.Sigara fiyatlarının artması daha ucuz bir marka kullanmaya <u>teşvik etmektedir.</u>	1	2	3	4	5
5.Sigara fiyatları gelirimle oranla <u>yüksektir.</u>	1	2	3	4	5
6.Yüksek sigara fiyatları <u>sigarayı başlamayı önleyicidir.</u>	1	2	3	4	5
7.Sigaranın fiyatı <u>kalite göstergesidir.</u>	1	2	3	4	5
8.Sigara fiyatlarının artması sarma <u>sigara kullanımını artırır.</u>	1	2	3	4	5
9.Sigara fiyatlarının düşmesi kullanan kişinin <u>daha fazla kullanmasını sağlar.</u>	1	2	3	4	5
10.Sigaraya bağlı hastalıkların ilaç ve tedavi masrafları <u>devlet tarafından karşılanmalıdır.</u>	1	2	3	4	5
11.Sigara fiyatlarının düşmesi sigaraya başlamaya teşvik edicidir.	1	2	3	4	5
12. Tütün ürünlerine ilişkin tüketimin yüksek vergilerle azalacağını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
13. Sigara vergilerinin yükselmesi beni daha ucuz ürünlere yönlendiriyor.	1	2	3	4	5
14. Tütün ürünleri üzerindeki yüksek vergiler sebebiyle kaçak tütün tüketiminin arttığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
15. Tütün ürünleri tüketimi üzerine konulan yüksek vergilerin hastalık risklerini azaltacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
16. Tütün ürünlerine ilişkin vergilerin sağlık veya toplumsal nedenlere dayandırılarak yükseltilmesi kullanım miktarımı azaltır.	1	2	3	4	5
17. Eğer sigaradan alınan vergiler, özel bir hesapta toplanıp sigaraya ilişkin hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılacaksa yüksek vergi artışlarını kabul edebilirim.	1	2	3	4	5
18. Aşırı sigara tüketiminin topluma önemli maliyetler yüklediğine inandığım için yüksek oranlı sigara vergilerini destekliyorum.	1	2	3	4	5
19. Yüksek vergiler sebebiyle istediğim marka sigarayı alamazsam tütün sararım.	1	2	3	4	5
20. Sigara fiyatları, vergiler sebebiyle %100 artarsa sigarayı hemen bırakırım.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Dudu TUĞRUL

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bölümler Fakültesi Maliye Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi - Sosyal Bilimler
Enstitüsü – Maliye Anabilim Dalı

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

1. İngilizce: Orta